

Unga konsumenter på
bostadsmarknaden
Niklas Hansson

CFK-RAPPORT

2003:02a

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

CFK
Centrum för konsumentvetenskap
Center for Consumer Science

Prolog - Forskningsprojektet Unga konsumenter

Föreliggande rapport ingår i forskningsprojektet Unga konsumenter. Detta är ett forskningsprojekt som är förlagt till Centrum för Konsumentvetenskap (CFK) vid Göteborgs universitet. CFK är ett nationellt centrum för konsumentfrågor som bedriver forskning inom konsumentvetenskap och utvecklar ny kunskap inom konsumentområdet. Mer information om CFK finns på www.cfk.gu.se.

Arbetet med forskningsprojektet "Unga konsumenter – en forskningsstudie", är en del av ett mer övergripande initiativ som tagits utifrån ett regeringsbeslut om stöd till ungdomar som konsumenter. Med stöd ur Allmänna arvsfonden har Arvsfondsdelegationen medverkat till att sätta åtta projekt med den övergripande rubriken "Ungdomars arbete med konsumentfrågor. Kun(d)skap är makt". Den grundläggande föresatsen med dessa olika projekt är att öka kunskaperna i konsumentfrågor och att stärka ungas ställning som konsumenter. Förhoppningen är att skapa möjligheter och förutsättningar för en aktiv och medveten ung konsument. Ur forskningsperspektiv är det betydelsefullt att söka kunskap och information om vilka föreställningar, förhoppningar och metoder som återfinns i arbetet med de olika projektens uppbyggnad. Syftet med forskningsprojektet är således att studera processer vid genomförandet av de olika konsumentprojekten, samt vilka förförståelser som återfinns om konsumtionssamhället, marknaden och ungas ställning.

Arvsfondsdelegationen stöder således dels konsumentprojekten inom "Ungdomars arbete med konsumentfrågor. Kun(d)skap är makt", dels det därtill knutna forskningsprojektet "Unga konsumenter – en forskningsstudie." Denna rapport är en studie av ett av de åtta konsumentprojekten, Nätverket Tromb, och har som huvudsaklig infallsvinkel unga konsumenter på bostadsmarknaden. I rapportserien 2003:02 kommer totalt fyra rapporter publiceras. Denna är den första i ordningen.

Sammanfattning

Bostadsbristen bland unga bostadskonsumenter i Göteborg är ett stort problem. Möjligheterna att nå tillträde till den överbelastade bostadsmarknaden är små. Ungdomar är *en* av de samhällskategorier som har allra svårast att få tillgång till ett boende på en bristmarknad som inte kan tillfredställa den efterfrågan som finns. Med den aktuella bostadssituationen som bakgrund och ett mer generellt politiskt engagemang, startade nätverket Tromb sin verksamhet. Tromb är en partipolitiskt obunden förening, som samarbetar med ett flertal andra föreningar och organisationer, vilka alla har ett gemensamt intresse för att söka förbättra villkoren för unga konsumenter på bostadsmarknaden. Med intentionen att vara en informations- och inspirationskälla arbetar föreningen för att väcka ungdomars politiska intresse och skapa möjligheter för engagemang och tillgång till kunskap i bostadsrelaterade frågor. Vidare fungerar Tromb i massmedial form och sprider sitt arbete genom en papperstidning och en hemsida på Internet.

I denna rapport har jag försökt att synliggöra olika konsumtionsaspekter i relation till ungdomars position på bostadsmarknaden, deras syn på den offentliga debattens möjligheter och olika slags ansvarsrelaterade frågor angående bostadspolitikens utveckling och karaktär. Jag tar främst utgångspunkt i Habermas offentlighetsteoretiska resonemang och Thomas Ziehes diskussioner kring ungdomar och ungdomstidens specifika karaktär och roll i samhället. Detta relateras till ungdomars förhållande till boende och position på bostadsmarknaden, den politiska debatten och det offentligas betydelse.

Innehållsförteckning

En snårig stig på en överbelastad bostadsmarknad	5
1. Rapportens syfte	8
2. Bakgrund – nätverket och föreningen Tromb	9
Tromb och nätverkets struktur	11
Undersökningens empiriska material	13
Mina informanter	14
Reflektioner kring ämne och material	14
3. Rapportens teoretiska utgångspunkter	16
Medborgarens/konsumentens begränsningar och möjligheter i offentligheten	17
Medieinstitutionerna och deras roll i offentligheten	19
Ungdomars förändrade roll i samhället – en ökande individualisering	21
Rapportens disposition	21
4. Tak över huvudet	23
Problem på bostadsmarknaden	24
5. Bostadspolitiken i det offentliga	26
Offentlighetens tillgänglighet	31
6. Objektiva behov och subjektiva preferenser	34
Behov och boende	37
Staten, medborgaren och konsumenten	41
7. Engagemang, intresse och motstånd	44
Min bostadssituation och vår bostadspolitik	44
Den medvetna och välinformerade, men oorganiserade unga bostadskonsumenten .	50
Bostadskonsumtion, intresse och medvetenhet	51
Makt och motstånd	54
Var finns kunskapen och vem söker den?	55
8. Vägen till ett eget hem på en bristmarknad - unga konsumenters agerande på en ansträngd bostadsmarknad.	58
Unga bostadskonsumenter på bostadsmarknaden	58
När man inte får välja	61
9. Den speciella ungdomstiden – Förändringstendenser i det moderna samhället	67
Ungdomen som transitionsfas	72
10. Sammanfattning inför avslutande diskussion	78
11. Diskussion angående unga bostadskonsumenter framtida behov - Visioner och möjligheter i ett demokratiskt samhälle	80
Vilka former tar sig morgondagens engagemang?	81
Livspolitik och Livsformspolitik	82
Käll- och litteraturförteckning	87

En snårig stig på en överbelastad bostadsmarknad

Jag vill börja med att berätta historien om Peter 26 år gammal och hans erfarenheter av jakten på ett boende i Göteborg. För Peter har det inte varit aktuellt att köpa en bostadsrätt, utan han har satsat sina resurser på att söka efter något som han kan hyra. Han är student och har därför en relativt begränsad budget, som utgörs av de studielån som betalas ut via CSN. Vidare inser Peter att för att överhuvudtaget ha möjlighet att kunna skaffa ett boende, måste han vara beredd att lägga en ganska stor del av studielånet på hyran. Han säger att han är beredd att göra det och att i Göteborg ges det inte många möjligheter till att vara en kräsen bostadskonsumant, utan det är bara att hålla tillgodo med det som erbjuds. Anledningen till att jag väljer att presentera Peter separat, är att jag vill lyfta fram hans erfarenheter av bostadsmarknaden. Han får statuera belysande exempel på hur det kan gå om man ger sig in i den snåriga djungel av svarta hyreskontrakt, brutna löften och stunder av hopp och förtvivlan, som utgörs av Göteborgs bostadsmarknad.

I: Du kan väl berätta lite om ditt boende och om du är nöjd osv.?

Peter: Bor på Kjellmansgatan i stadsdelen Masthugget i Göteborg. I studentkorridor, 8 personer i korridoren, med var sitt rum på 19 kvadrat med badrum och delat kök. Ja... jag är nöjd. Läget är jättebra, läget i stan. Men sedan är det ju både plus och minus med korridorlivet. Det är inte det att det är så många, för det alltid några som inte är här eller som man inte ser. Några forskar... så det är väl fem-sex stycken som man ser hela tiden. Men man får ju inte välja vilka man bor med. Om man skulle jämföra med ett kollektiv eller någonting. Då kan man ju handplocka personer som man vet att man kommer överens med. Men, alla är ju... (tänker efter) alla är ju i samma situation liksom. Så det är ingen som vinner på att köra någon tuff stil eller tro att det är någon som bestämmer i hela köket, alla gör lite som dom vill. Flyttar runt i lådor och skåp och sånt. Men ändå, man får ju inte välja, jag hade ganska mycket tur (ang. de andra i korridoren). Jag är ensam kille på sex stycken tjejer, men där min kompis bor är det en tjej och sex killar, jag tror att balans är det bästa, så nära hälften tjejer och killar som möjligt. Det kan bli lite hysteriskt där ute ibland känns det som.

I: Vad kom i första hand när du sökte efter boende?

Peter: Det var överhuvudtaget att skaffa.

I: Det är så pass svårt?

- Peter: JA. Jag hade extrem otur. Jag blev ju lovad en lägenhet och så blev det aldrig av... jag gick ju och hoppades på den hela tiden. Så jag fick ju flytta runt då hos kompisars kompisar och jag hade ju väldigt tur i oturen och hittade liksom genom annonser i tidningen också. Hittade ett studentrum, som visade sig vara ett förråd, för 3000kr i månaden. Det var genom en annons i GP. Jag bodde där i två eller tre veckor och vantrivdes något fruktansvärt.
- I: På vad sätt då?
- Peter: För det första var det mitt i stan, vid Kungssportsplatsen, det stank mögel, det var gamla kontorslokaler. Väggarna var typ en centimeter tjocka pappskivor, så man hörde när personen bredvid satt å skrev på datorn. Jag hade typ sex kvadratmeter med snedtak. Det var ju ingen korridor, utan det var gamla kontorslokaler så det var bara en massa skräp och gammal bråte som låg överallt. Det var helt... det fanns ingen tvättmaskin, ibland eller snarare ofta försvann vattnet, badkaret var helt vidrigt, det fanns ingen spis, det fanns bara en liten provisorisk platta.
- I: På ditt rum?
- Peter: Nä, i det i så kallade gemensamma köket. Det var helt för djävligt och tre tusen spänn. Grejen var ju att det var olagligt, att bo där, svart alltså. Det var en tant som hyrde ut, men han som hyrde ut till mig, jag fick hyra i andra hand... dom andra betalade nästan inget för sina rum och jag hade det säkrast minsta rummet och betalade två-tre gånger så mycket som alla andra bara för att det var i andra hand. Han tog bara pengarna, han var inte student eller så. Han gjorde det bara för att tjäna pengar.
- I: Du blev lite lurad alltså?
- Peter: Ja...
- I: Hur tänker du annars kring svarta kontrakt och så?
- Peter: Nja... så som det ser ut nu, tror jag att man får vara... jag är beredd att ta det igen. Men då får man ha med det i beräkningen, att man kan bli lurad. Efter det hade jag ju tur igen med att hitta ett rum här i Masthugget.
- I: Hur tror du framtiden ser ut för unga bostadskonsumenter?

Peter: Här i stan tror jag det kommer att bli bättre. Jag har svårt att se att skulle kunna bli sämre faktiskt. Jag tror på en ljusare framtid. Jag tror det blir bättre, det kan inte bli sämre. Tyvärr blir det nog mer bostadsrätter, för folk är villiga att betala för att bo centralt. Något positivt är att folk kanske kommer att engagera sig mer kollektivt och bo mer kollektivt

I: Vad tror du det är som möjliggör en förbättring?

Peter: Att det byggs fler bostäder. Nu talar jag bara bostadsbrist, att ha eller inte ha. Om ett tag kommer det bli bättre, om det inte blir mer så privatägda bostadsbolag och så, som enbart vill göra det för att tjäna pengar.

Det gick ju ganska bra för Peter till slut, som vi ser i den första sekvensen av dessa citat, och han förefaller vara relativt nöjd med sitt nuvarande boende i sitt korridorsrum. Det går inte att undgå att reagera över hans, trots alla motgångar, kvardröjande optimism och framtidshopp angående dels sin egen bostadssituation, dels utvecklingen av situationen i Göteborg i stort.

1. Rapportens syfte

För att kunna beskriva och försöka förstå de möjligheter och problem som interagerar i samband med ungdomars bostadskonsumtion, har jag valt att fokusera på hur konsumtionsaspekter hänger samman med andra aspekter med hänsyn till det egna boendet. Jag åsyftar exempelvis ungdomars relation till media och offentlighet, organiserat motstånd och synen på att engagera sig (bostads-) politiskt och uppfattningen kring ansvarsfrågor i samband med bostadskonsumtion. *Avsikten är att söka klargöra vilka uppfattningar ungdomar/unga bostadskonsumenter har angående den aktuella bostadsmarknaden och hur de uppfattar den egna bostadssituationen, samt vilka potentiella möjligheter nätverket Tromb har att göra ungdomar till mer aktiva och kritiska konsumenter på bostadsmarknaden.*

Frågor som jag ställt till materialet under arbetets gång och som fungerat som vägvisare för hur arbetet kommit att utveckla sig, är bl.a. följande;

Vilken uppfattning har ungdomar/unga konsumenter om möjligheterna till att förändra och påverka den rådande bostadssituationen och vilka strategier finns att tillgå? Hur uppfattar man den egna boendesituationen och vilka meningar tillskrivs det egna boendet? Hur ser förhållandet ut mellan ungdomar och tillgänglighet till offentlighet? På vilka sätt anser nätverket Tromb att ungdomar kan utgöra en kraft som verkar i offentlig debatt och i bostadspolitiska sammanhang? Detta är några av de frågeställningar som jag hoppas kunna redogöra för i föreliggande rapport. Arbetet med rapporten kommer även att fokuseras kring olika beskrivningar av *konsumenten*, hur konsumenten förhåller sig till offentlighet, bostadspolitik och påverkansmöjligheter.

2. Bakgrund – nätverket och föreningen Tromb

Tromb är ett nätverk i Göteborg som arbetar med förhoppningar om att kunna fungera som intresseväckare, informations- och inspirationskälla till ett mer aktivt deltagande i den demokratiska processen kring bostadsfrågor för ungdomar. Deras ambition är även att frustrationen bland ungdomar i bostadsfrågan skall bytas mot insikter om hur man kan lösa problemen. Tromb producerar en gratistidning som distribueras till högskolor, arbetsplatser, bibliotek och caféer, och som granskar orsakerna till bostadsbristen och höga boendekostnader och vad som kan göras åt det. Man inriktar sig framför allt mot unga, som ska bli mer aktiva och kritiska konsumenter med allt större inflytande på bostadsmarknaden. Trombs målgrupp är främst ungdomar mellan 18-29 år. Magasinet finns även i en nätupplaga på Internet.

Föreningen Tromb är ett par år gammal och uppstod som en ambition till att stimulera till samhällsdebatt och kanske även ekonomisk debatt. Det återfinns även en demokratiaspekt, som bl.a. tar sig uttryck i en strävan efter att på ett mer direkt demokratiskt sätt söka påverka politiskt genom medborgerliga rättigheter. Vidare har Tromb ett klart mediaperspektiv och arbetet utförs delvis i massmedial form, i form av en nättidning och en papperstidning. Själva föreningen Tromb har funnits ett tag, men egentligen inte varit speciellt aktiv. Verksamheten som den ser ut idag startades under år 2002. Då hade föreningen ett nytt årsmöte och där bestämdes att mer energi skulle läggas på arbetet aangående bostadspolitiska frågor. Arbetet med papperstidningen startades under hösten 2002 och tidningen kom ut i färdigt skick i slutet av förra året (Tromb 2002/2003 Bostadsnumret, december 2002). Nättidningen började de arbeta med i februari/mars 2003 och den börjar vid tidpunkten för min intervju med Pelle Oskarsson, ansvarig utgivare för tidningen Tromb, i början av april bli färdig att marknadsföras och presenteras (www.tromb.net). Tromb hade även andra idéer för framtida verksamheter, bl.a. planerade de i maj 2003 för en musikfestival med "bostadstema" och de hoppades även kunna få resurser till att anordna en bostadsfestival under sommaren 2003. Möjligheten att arrangera den tilltänkta bostadsfestivalen var beroende av tillgång till sponsorer. För Tromb som partipolitiskt obunden verksamhet är det viktigt var de ekonomiska medlen kommer ifrån och att de behåller sin oberoende ställning i relation till exempelvis olika fastighetsbolag. Så här kommenterar Pelle Oskarsson Trombs inställning till idén med att vara en oberoende verksamhet i samhällsdebatten:

Pelle Oskarsson:

Det där är ju ett problem, vi vill ju lägga vår tid på att göra en tidning, nättidning och kanske utställningar, någon festival, möten, seminarier, sådant som vi ser som produktivt arbete. Sedan om du gör en projektplan eller en budget på kanske en och en halv miljon, så har vi hittills intäkter på kanske en tredjedel av det.

[...] Nu är det inte så att vi ska ha några fria sponsorpengar, utan vår idé går ut på att vi har en bra idé, det är ett bra initiativ när det gäller bostadsbrist och ökande boendekostnader. Det är ett ungdomsinitiativ och det finns en viss demokratiaspekt. [...] Då får man liksom jobba på att få organisationer som i första hand borde ha som mål att stödja en sådan här satsning. Vi vill fortfarande ha en fri och oberoende relation, göra vad fan vi vill, vi ser dom som att dom köper ett antal tidningar helt enkelt. Några tusen exemplar i bästa fall. Så kan vi sprida dom och dom har inget inflytande över vad som står i tidningen eller hur informationen sprids, dom stödjer ett bra demokratiinitiativ."

Det sätt, på vilket nätverket Tromb väljer att arbeta, gör att de omöjligen skulle kunna anklagas för att gå någons ärenden och det anser de vara viktigt för att behålla journalistisk integritet och att de ska bli tagna på allvar, med kunskap som grund för de argument de lägger fram. Vidare kräver en verksamhet som Tromb många ideella insatser från medarbetare i föreningen och hittills har de fått mycket hjälp av människor som arbetat antingen till reducerade priser eller i vissa fall helt ideellt. Nätverket är uppbyggt kring människor som till stor del har liknande värderingar och tycker att detta är en fråga som bör lyftas upp i offentlig debatt.

Pelle Oskarsson:

Föreningen har inte så där fasligt många medlemmar direkt i själva föreningen, som juridisk person. Det är inte heller strävan, att bli jättestort. Inte en medlemsorganisation som är jättestor, utan istället att man ändå samverkar med medlemsorganisationer som har tillsammans tiotusentals eller kanske till och med hundratusentals medlemmar. [...] Man försöker någonting där man har gemensam värdegrund eller gemensamma idéer och så sedan så gör man ett projekt av det som når ut till många människor, som gör att många människor tänker till. Kanske debatterar, snackar med kompisar, genom att man läser en artikel eller hör något på radion eller ser en utställning, något på nätet, att vi blir en del av debatten. [...] Dom stölar vi fått, förutom från Allmänna arvsfonden det är i hög grad att folk gått in och sponsrat oss med billigare arvoden eller att de hjälpt till med någon arbetsinsats helt gratis. [...] Sedan produktionen, får vi bra rabatter av tryckare, grafiker, journalister, fotografer och sådant.

För att kunna nå en stor spridning av den information som Tromb anser vara viktig för medborgarna att erhålla, försöker de på olika sätt att knyta kontakter med diverse föreningar (t.ex. Hyresgästföreningen), organisationer (t.ex. studentkårer, facken etc.) och även ta kontakt med politiker som de uppfattar borde ha kunskaper och insikter i bostadspolitiska frågor. De samarbetar exempelvis med hyresgästföreningen och med ca trettio lokala studentkårer, som hjälpt till med distribution och tycker att Tromb är ett bra initiativ. Vidare har de även försökt att etablera kontakter med facken, för att få möjlighet att nå arbetsplatserna. Riskerna för en relativt ensidig opinion är överhängande om det i stor utsträckning enbart blir studerande som engagerar sig i nätverket. Det är viktigt för Trombs ändamål att en så bred befolkningsgrupp som möjligt erhåller kunskap om bostadssituationen, för att de på så vis ska kunna engagera många människor i debatten. Erfarenheterna från försöken till kontakt med facken har ännu inte resulterat i något samarbete. Pelle Oskarsson kan inte riktigt förstå varför facken väljer att inte ta upp frågan på dagordningen.

Pelle Oskarsson:

Fackföreningarna måste man nog säga är skräckinjagande sega. Många av dom viktigaste fackförbunden tycker inte detta är en facklig fråga, det är ingen fråga som rör deras medlemmar. Men då är det ändå så att dom har kämpat för att öka sina medlemmars reallöner dom senaste åren, jag menar det är bara löjligt, alla löneökningar som deras medlemmar fått har ätits upp av ökade boendekostnader. Om dom säger att boendepolitiken inte är en facklig fråga, så är dom ute och cyklar. Det är några av Sveriges största fackförbund som säger så.

Man kan tydligt se att Pelle Oskarsson är missnöjd med det mottagande och brist på engagemang som de fackföreningar Tromb varit i kontakt med, visar upp.

Tromb och nätverkets struktur

Trombs företrädare beskriver sin verksamhet som ett nätverk. Ett nätverks struktur har till stor del sin grund i dess kontaktnät och möjligheterna att snabbt kunna anpassa verksamheten utifrån de resurser som finns till hands. En annan viktig implikation i sammanhanget är att ett nätverk, till skillnad från en traditionell organisation, förening eller t.ex. en facklig rörelse, inte kräver någon direkt "medlemsstruktur". Medlemskapet i ett nätverk är i stort sett ett individuellt val och det begränsas exempelvis inte av någon avgift, speciell ideologisk grund, religiös eller etnisk tillhörighet. Det största incitamentet i nätverkets karaktär skulle jag vilja påstå är möjligheterna till att knyta kontakter. Kontakter som i vissa fall sträcker sig långt bortom de nationella och rumsliga gränserna. De något mer traditionellt strukturerade

organisationerna blir i jämförelse med en nätverksförening lätt iögonfallande statiska och kan i vissa fall framstå som förhållandevis hierarkiskt organiserade.

Risken för att det skulle bli fallet med ett nätverk är relativt liten, av den anledning att de fasta strukturer som återfinns i exempelvis fackliga organisationer, inte existerar. Nätverken kan organisera sin verksamhet kring en speciell fråga eller ett specifikt politiskt mål, som exempelvis nätverket *Jag Vill Ha Bostad Nu*, där grunden för verksamheten är missbelåtenhet med den utbredda bostadsbristen bland ungdomar (www.jagvillhabostad.nu). Sociologen Håkan Thörn (2002) resonerar kring offentlighetens omstrukturering och "nya sociala rörelser", samt hur den formella medlemsorganisationen får minskad betydelse i ett föränderligt samhälle. Han menar att nätverket fått en ökad betydelse som form för politisk mobilisering och organisering.

"Informella kontaktnät byggs upp och aktiveras vid olika former av mobiliseringar. Det gäller ofta tillfälliga koalitioner för specifika politiska mål mellan organisationer eller grupperingar med en betydande politisk spännvidd. [...] Det handlar om koalitioner mellan aktörer som agerar samfällt men samtidigt bevarar existerande ideologiska skillnader. [...] Ur en synvinkel kan dessa fenomen ses som uttryck för en minskad betydelse för den formella medlemsorganisationen som en dominerande politisk organisationsform. I vissa fall är användandet av nätverkets strategi inom nya rörelser förenat med en kritik av den formella medlemsorganisationen och dess representativa demokratibegrepp. Den formella organisationens demokrati har enligt denna kritik en inbyggd tendens till institutionalisering och professionalisering, vilket skapar och permanentar hierarkier. I motsats till detta anses nätverket vara "platt" och icke-hierarkiskt och genom sin informella struktur underlätta aktivt deltagande och spontana initiativ." (Thörn, 2002: 176-77)

Jag vill tillägga att vid en jämförelse med de gamla rörelseorganisationerna (t.ex. arbetarrörelsen) där det var vanligt med långa politiska engagemang, är de nya rörelseengagemangen ofta mer kortvariga. Individerna väljer att engagera sig i flera rörelser samtidigt och det förefaller vara mer av ett individuellt val att engagera sig (se t.ex. Melucci, 1991). Ett relativt aktuellt exempel på detta "nya" sätt att organisera sig, torde vara de demonstrationer som ägde rum i Göteborg sommaren 2001 i samband med EU-toppmötena. Ett avståndstagande gentemot traditionella värden och uppfattningar om engagemang möjliggör organisering på flera fronter och på flera sätt. Detta innebär även i vissa fall engagemang i så kallade utomparlamentariska politiska rörelser.

Idén som Tromb arbetar efter, att försöka upplysa unga bostadskonsumenter om möjligheter till att skaffa bostad, stimulera till ökat politiskt engagemang och demokratiskt inflytande, passar alldeles utmärkt för nätverkets struktur. De kan genom olika kontakter samarbeta och sprida information till ett stort antal ungdomar tack vare att de har samarbeten med flera andra nätverk, föreningar och organisationer. Med en så pass begränsad verksamhet som Tromb har, med hänsyn till arbetsstyrka, de är väldigt få som arbetar dagligen och på reguljär basis med tidningen och nättidningen, ger nätverket möjligheter att med hjälp av andra som är intresserade av frågan, starta debatt och sätta ljus på problemen med bostadssituationen. De söker inte efter att ha ett stort antal medlemmar, utan vill samarbeta med intressenter för sin verksamhet, som på olika sätt är intresserade av samma frågor.

Undersökningens empiriska material

Det empiriska material jag använt mig av i mitt rapportarbete, utgörs dels av material som relaterar till nätverkets Trombs verksamhet, dels intervjuer.

Materialet som knyter an till Trombs verksamhet:

En intervju med Pelle Oskarsson, som är ordförande i nätverket Tromb, den papperstidning som ges ut av nätverket Tromb och Trombs hemsida på Internet. I synnerhet har den rapport angående bostadssituationen i Göteborg som finns på hemsidan *Bostadsbrist – Javisst! Offentlig upphandling och konkurrens på byggmarknaden*, fungerat som bakgrundsmaterial i mitt arbete med att sätta mig in i bostadssituationen i Göteborg.

Vidare har jag genomfört intervjuer med sammanlagt nio informanter. När jag valde informanter inför arbetet med denna rapport, ställde jag upp några riktlinjer för hur urvalet skulle gå till. Förutsättningarna på bostadsmarknaden gjorde att jag valde att fokusera min studie kring informanter som hyr sitt boende, det inbegriper således hyresrättsinnehavare, kollektivt boende, studentboende och inneboende. I materialet återfinns även en informant som vid tillfället för intervjun var bostadslös. Valet att *inte* intervju ungdomar som innehar bostadsrätt, relaterar till ungdomars position på bostadsmarknaden. Materialet skulle bli alltför svårhanterligt om jag valt att intervju ungdomar med så pass skilda utgångspunkter i förhållande till bostadsmarknaden och bostadspolitik. Avgränsningen med hänsyn till ålder är samma som Tromb gjort då de beskrivit sin målgrupp. Deras målgrupp är ungdomar mellan 18-29. Min studie är begränsad geografiskt till Göteborg. Det hänger samman med att Trombs verksamhet är förlagd till Göteborg. Utöver den geografiska avgränsningen, har urvalet styrts av tanken på att få en så stor variation som möjligt med hänsyn till informanternas boende, försörjningssituationer och ålder.

Mina informanter

Peter är 26 år gammal, bor i ett studentrum på Kjellmansgatan i Göteborg. Rummet ligger i en s.k. studentkorridor och det bor sammanlagt åtta personer i Peters korridor. Han studerar socialantropologi vid Göteborgs universitet och finansierar sitt boende genom studielån från CSN.

Ida-Sofija, 19 år, är för närvarande bostadslös, men bor tidvis hos sina föräldrar och tidvis hos sina systrar och sin pojkvän. Vid tiden för intervjun är hon utan fast anställning och finansierar sitt boende genom vikariat.

Maja, 20 år, arbetade vid tillfället för intervjun i en ostaffär i Saluhallen på Grönsakstorget i Göteborg. Hon bor kollektivt i en trerumslägenhet i Kortedala med tre av sina vänner.

Anna, 23 år, arbetar på ett dagis och bor tillsammans med Maja i kollektivet i Kortedala.

Malin, 28 år, har en hyresrätt, två rum och kök, i Johanneberg. Hon arbetar som veterinär på en smådjursklinik i Göteborg.

Jola, 26 år, studerar humanekologi vid Göteborgs universitet och är inneboende. De är tre stycken som bor i lägenheten. Jola finansierar sitt boende genom studielån.

Daniel är 26 år gammal och arbetar vid Snusfabriken i Göteborg. Han delar lägenhet med sin flickvän Sanna och hennes kompis. De är tre stycken som delar på en studentlägenhet på tre rum och kök. Lägenheten ligger i Johanneberg.

Sanna, 24 år, utbildar sig till socionom vid Göteborgs universitet. Hon bor tillsammans med sin kompis och sin pojkvän Daniel som jag presenterat ovan. Hon finansierar sitt boende med hjälp av studielån från CSN.

Reflektioner kring ämne och material

Mycket av det material som jag utgår ifrån i rapporten, är så att säga ett material som jag själv varit med att arbeta fram och producerat i samarbete med mina informanter. I mitt arbete med förhandenvarande rapport, är inte den etiska aspekten av forskningsprocessen en direkt påverkande faktor på resultatet som jag uppfattar saken. Ingen av de personer jag intervjuat har direkt uttryckt eller på något annat sätt visat att det vi talat om skulle vara av speciellt känslig natur. Mina informanter har diskuterat

öppenhjärtigt kring sina uppfattningar och åsikter i samband med de teman som fungerat som utgångspunkt för intervjuerna. Jag har valt att inte arbeta med fingerade namn, mina informanter har blivit tillfrågade och ingen av dem har tvekat inför att medverka med sina riktiga namn och adresser. Pelle Oskarsson i nätverket Tromb framträder naturligtvis med sitt riktiga namn.

Med ett ämne som diskuterar ungdomars roll och position som bostadskonsumenter, vore det omöjligt för mig att helt distansera mig från materialet. Jag skulle själv kunna fungera som informant i ett liknande arbete och har därför egna erfarenheter och åsikter som till viss del kan stämma överens med, eller för den delen vara helt motsatta, mina informanters. Jag är så att säga en del av den "verklighet" som diskuteras i detta arbete, därför blir det extra viktigt att jag innehar distans till och reflekterar kring mitt material.

3. Rapportens teoretiska utgångspunkter

De teoretiska arbeten jag lutar mig mot tar sin utgångspunkt i olika sätt att närma sig förhållanden mellan konsument/individ och offentlighet, konsument/individ och marknad/stat och jag relaterar även till vissa teorier eller perspektiv inom ungdomskulturforskning. Under denna rubrik har valt att introducera några av de teoretiska utgångspunkter och begrepp jag tagit avstamp i och sedermera använt vid analysen av det empiriska materialet. Sedermera har jag arbetat efter förhoppningen om att i den löpande texten väva in de teoretiska resonemang som kan verka klargörande i sammanhanget.

Tre nivåer angående konsumtion och unga bostadskonsumenter; objektiv, intersubjektiv och subjektiv:

Med intentionen att söka kunskap om så många delar som möjligt som påverkar bostadskonsumtionens karaktär, som relaterar till rapportens övergripande syfte, kommer jag analytiskt att utgå från *tre nivåer*. Utifrån dessa skall jag försöka att urskilja mönster, värden, tankar och andra återkommande ämnen i mina intervjuer och i övrigt material, t.ex. tidningsartiklar och material från Internet. Dessa nivåer benämns enligt följande; *objektiv*, *intersubjektiv/kommunikativ* och *subjektiv*. Den "tredelade synen" på samhället är inspirerad av sociologen Jürgen Habermas och i hans efterföljd pedagog/socialisationsforskaren Thomas Ziehes syn på hur olika delar av samhället på en teoretisk nivå kan särskiljas, för att på så vis analyseras och tänkas interagera med varandra (se t.ex. Fornäs och Boëthius 1990, Ziehe, T 1993, 1986 och Habermas 1984). Habermas och Ziehe använder i sina analyser ofta en tredelning av samhället, med hjälp av en till stora delar likartad begreppsapparat. Habermas har med rötter i den sociologiska traditionen en indelning motsvarande objektiv, social och subjektiv, medan Ziehe, med liknande innebörd, har presenterat en tredelning där det "yttre" (objektiv) och det "inre" (subjektiv) utökats med det "förmedlande", delade eller "intersubjektiva" (social) (förord till Ziehe 1993: 12). Jag tar min utgångspunkt i dessa och i den omskrivning som kommunikationsforskaren Johan Fornäs och litteraturvetaren Ulf Boëthius begagnar i boken *Ungdom och kulturell modernisering* (1990), för att kunna formulera de tre nivåer som jag själv använder.

På en *objektiv* nivå eftersträvar jag att beskriva förhållandet mellan konsumtion och maktstrukturer. Med Habermas terminologi skulle den representeras av vad han omnämner som *systemvärld*. Det är på denna nivå som villkoren på marknaden och deras förhållande till stat och allmännyttan, prissättning, regler, lagar, produktion – konsumtion, behov och efterfrågan, framträder. På en mer generell nivå skulle det kunna beskrivas som en *samhällelig ekonomisk nivå*, "storpolitiskt" om man så vill.

Det *intersubjektiva/kommunikativa* perspektivet är ett försök att förstå konsumtionsprocessen och relationer till *offentlighet*. Det kan belysa t.ex. debatt, organisation, media/press, föreningar, den politiska sfären etc. Det handlar bl.a. om hur konsumenten/konsumenter kan välja att, utifrån sin position som konsument, handla eller att inte handla. Handla betyder i sammanhanget snarast att utföra en handling och alltså inte vad man i dagligt tal kallar shoppa eller införskaffa varor/produkter. Denna nivå är även introducerad av den anledningen att jag uppfattar den som belysande i förhållande till nätverket Trombs verksamhet, i egenskap av medieinstitution och förmedlande forum mellan unga bostadskonsumenter, offentlighet, bostadspolitiker och fastighetsbolag. Det intersubjektiva/kommunikativa perspektivet har således förmedlande och kommunikativa innebörder.

Den *subjektiva* utgångspunktens fokus ligger vid konsumentens/individens *livsvärld*, eller mänsklig subjektivitet, betydelser i det vardagliga livet. Människors möjligheter att hantera sina "livsvillkor" om det tillåts att formulera det en aning högtravande. Denna nivå ger uttryck åt hur de intervjuade ungdomarna beskriver sitt förhållande till det egna boendet, deras egen situation och förhållandet till konsumtion (i vissa fall i mer generell betydelse än enbart i relation till bostadskonsumtion). Även reflektioner kring (samhällets) behov, demokrati, offentlig debatt angående behov etc. kan i vissa fall relateras till den subjektiva nivån. Problematiken i samband med diskussioner angående behov som *subjektiva preferenser* alternativt *objektiva* behov, kan knytas an till både ett resonemang med hänsyn till informanternas personliga uppfattning av vad de uppfattar vara en tillfredsställande boendesituation och hur de uppfattar att samhällets gemensamma behov borde beskrivas. Det finns vissa svårigheter att på ett klart sätt sätta gränsen mellan den intersubjektiva och den subjektiva nivån, eller snarare det finns ingen klar gräns att beskriva. Nivåerna interagerar hela tiden och påverkar varandra. Människor begrundar och resonerar kring exempelvis politiska frågor dels i relation till sin livsvärld, dels i ett större sammanhang där den intersubjektiva sfären i samhället bättre skulle beskriva processen. *Det är alltså snarast frågan om perspektiv, inte nivåer.* "Allt är väl alltid allt detta på en gång, men inte enbart eller ens ytterst. Ingen nivå har tolkningsföreträde – det beror snarast på vad man vill tolka och varför. Nivåerna är synvinklar snarare än områden." (Fornäs 1990: 33)

Medborgarens/konsumentens begränsningar och möjligheter i offentligheten

I Habermas resonemang kring samhällets modernisering och strukturella uppbyggnad, skiljer han på vad han kallar *system* och människors *livsvärld*. Enligt honom har det skett en *rationalisering* av systemvärlden (vilken innefattar marknad och stat, med pengar och makt som huvudsakliga regleringsmedel) och livsvärlden (människors vardagliga livshorisonter - språk, symboler och mening som medel), vilket resulterar i en obalans dem emellan.

Systemvärldens rationalisering innebär en utdifferiering och ökande komplexitet, där kapitalisering och statliggörande ger möjligheter till effektiv resursfördelning men också hotar med kommersialisering respektive byråkratisering (Fornäs 1990:15). Här utvecklas även en stark resultatorienterad målrationalitet, vilken har både positiva och negativa potentialer. Om den handhas rätt skapas goda förutsättningar för exempelvis effektiv samhällsplanering och ändamålsenlig resursfördelning. Habermas menar att i det västerländska senmoderna samhället har systemvärlden, med dess handlings- och målrationalitet, trängt allt längre in i livsområden där den inte hör hemma och det skapas konflikter mellan system och livsvärld.

Vidare medför detta vissa problem bl.a. med hänsyn till samhällsmedborgarens/konsumentens möjligheter att påverka beslut angående förändringar och utveckling i det samhälle där han eller hon lever. Medborgaren/konsumenten har inte stora möjligheter att nå framgång i diskussioner kring samhälleligt angelägna frågor, utan blir utträngd av dominerande maktmedel. Marknad och stat styrs enligt målrationala principer och tar inte hänsyn till den enskilde medborgarens/konsumentens argument och åsikter.

Byråkrati, administration, statliga regelverk, diverse institutioner (såväl ekonomiska, som politiska) och seglivade maktstrukturer fungerar på ett kontrollerande och reglerande sätt gentemot medborgarna. Som resultat framträder svårigheter för medborgarna att t.ex. göra sig hörda i offentlig debatt, påverka politiska diskussioner, ställningstaganden och beslut, aktivt kunna vara medbestämmande angående marknadens och statens utvecklingstendenser och beslutsprocesser.

I min studie är det framför allt människors förhållande till offentligheten och möjligheterna att påverka, beroende av deras position som unga bostadskonsumenter, som är mitt huvudsakliga intresseområde. Frågor angående hur ungdomar anser sig kunna delta i offentligheter; genom personlig kommunikation med bekanta, via medier, organisationer eller andra sätt, samt hur andra aktörer deltar i dessa, är intressant ur detta offentlighetsperspektiv. I CFK-rapport 2003:01 (Alternative modeller for forbrugerbeskyttelse af born) skriver medieforskaren Jesper Olesen om barns förhållande till konsumtion, offentligheter och mer specifikt deras förhållande till mobiltelefoner. I rapporten undersöks, ur ett offentlighetsteoretiskt perspektiv, hur barn tar emot, tolkar och cirkulerar information om kommersiella produkter. Olesens text tangerar till viss del några av de utgångspunkter som återfinns i denna rapport. Han resonerar bl.a. kring hur barn deltar i flera olika offentligheter och nämner exempelvis interaktionen med andra barn, föräldrar, media, reklam etc. som exempel på olika tillfällen då barn deltar i offentliga sammanhang (Olesen, 2003). Den problematik som Olesen lyfter fram, med utgångspunkt i barns position i samhället, återfinns även i diskussioner kring ungdomars speciella roll i samhället.

Medieinstitutionerna och deras roll i offentligheten

Människors livsvärld påverkas och kontrolleras ständigt av systemets krafter och vi hamnar i något som jag skulle vilja kalla moderniseringens dialektik eller rationaliseringarnas konfliktsituation, dvs. system vs. livsvärld. Det är givetvis inte någon heltäckande bild av hur samhället fungerar och ser ut, men det är för att kunna mångfacettera bilden som jag har introducerat en i första hand medial, intersubjektiv nivå eller den kommunikativa sfären. Enligt författarna till *Det kommunikativa handlandet* (Bjurström, Fornäs och Ganetz, 2000) är kommunikation nära och ofta sammankopplat med det moderna samhällets olika medier. Ett medium:

"[...] är det som ligger mellan två saker (t.ex. individ och marknad/stat) och således utgör en instans för förmedling av något mellan dem."

(2000: 65-66, eget exempel)

Jag har för avsikt att resonera kring Trombs roll, som representant för en mediaverksamhet som kan kopplas till bostadskonsumtion och ungdomar. I *Ungdom och kulturell modernisering* (Fornäs & Boëthius 1990) står det att läsa följande kring mediernas karaktär:

"Medierna bör alltså uppfattas som en ambivalent arena mellan bägge systemen och livsvärlden. Där verkar både makt och pengar, men ändå utspelar sig kring dem också kommunikativa processer med dimensioner av kunskapsproduktion, normprövande, expressivitet och symboluttryck. Medierna har mångskiftande bruksvärden, trots såväl kommersialisering som statsstyrning."

(Fornäs & Boëthius 1990: 19)

Nätverket Tromb är alltså, med sin tidning och nättidning, ett exempel på en medieinstitution, där bl.a. kunskaper och olika kommunikationsmöjligheter finns tillgängliga. Medieinstitutionerna är den viktigaste formen för offentlighet (Bjurström, Fornäs och Ganetz 2000: 84) och här formas en plattform och en position från vilken en politisk debatt och ett arbete mot förändring av bostadssituationen och bostadspolitik kan föras.

Media verkar i vad vi vanligtvis omnämner som *offentligheten*. Enligt Habermas var offentligheten i det borgerliga samhället ett forum för diskussion och debatt och medborgarna var aktiva parter i dessa diskussionsammanhang (Habermas 1984). Han utgår förvisso från förhållanden i ett mer öppet samhällsklimat, som idealt kan exemplifieras med den centraleuropeiska cafékulturen. En offentlighet där fria medborgare utbytte åsikter och diskuterade dagens politiska frågor. Den borgerliga formen för offentlighet hade sin glansperiod under 1700- och 1800-talen.

Allmänhetens roll har, enligt Habermas, förändrats under 1900-talet. Den kulturellt och politiskt intresserade allmänheten, bestående av läsande privatfolk med egendom och bildning, som tidigare samlades till diskussion i salonger och klubbar och som utgjorde den allmänna opinionen, har ersatts av en konsumerande allmänhet. Debatter förekommer i skilda massmedier och när visserligen fler människor (allmänheten omfattar fler människor nu än den begränsade allmänhet Habermas talar om) men har förändrats genom att bli konsumtionsvaror och utformas för att vara underhållande. Istället för att samlas till diskussion sitter människor isolerade och ser debatter på TV. Allmänheten konsumerar och tar ställning i efterhand, men deltar inte aktivt i debatten. Medborgarnas deltagande i samhällslivet begränsas till rollen som väljare.

Den offentliga debatten har på många sätt "flyttat ut" till eller tagits över av press och andra medier som verkar i det senmoderna samhällets "offentliga rum". Medborgarna har fått ta ett steg tillbaka i den demokratiska debattens livliga diskussioner angående t.ex. framtid, behov och värderingar. Diskussionerna förs på en alltmer särskild nivå, av allt färre intressen, med allt större makt dominans av privata intressen och storföretag. Denna förändring av offentligheten har fört med sig en del strukturella förändringar på individnivå (som hänger samman med systemets intrång i människors livsvärld). För att återkoppla till vad jag nämner ovan angående system och livsvärld, skulle jag påstå att systemets maktmedel så att säga kontrolleras av allt färre och medborgaren får det svårare att i oorganiserad form delta i debatt. Men, trots inblandning från både stat och marknad återfinns det enligt Habermas vissa emancipatoriska inslag i offentligheter och medieoffentligheter och han beskriver dess potentialer i följande relativt positiva ordalag;

"Dessa medieoffentligheter samtidigt hierarkiserar och utvidgar horisonterna för möjliga kommunikationer; den ena aspekten kan inte skiljas från den andra – och däri grundas dess ambivalenta potential. I den mån massmedierna ensidigt kanaliserar kommunikationsflöden i ett centraliserat nätverk, från mitten till periferin eller uppifrån och ner, kan de avsevärt öka den sociala kontrollens effektivitet. Utnyttjandet av denna auktoritära potential förblir emellertid alltid prekärt, eftersom det i själva kommunikationsstrukturerna finns inbyggd en motvikt i form av en emancipatorisk potential."

(1984: 18)

Jag skulle vilja tillägga att Habermas här förefaller välja att till stor del lita till de kommunikativa emancipatoriska drag som återfinns i medieoffentligheter, men han problematiserar inte vilka olika grupper i samhället som ofta utestängs från de kommunikativa processerna. Bristerna i resonemanget, i förhållande till Trombs

målgrupp ungdomar, är därför talande. På liknande sätt som Olesen har invändningar mot Habermas alltför begränsade beskrivning av medieoffentligheter i relation till barns position i samhället (Olesen, 2003), anser jag att ungdomar i många fall står utanför det offentliga samhällslivet. Olesen resonerar förvisso specifikt angående barns position i samhället, men Habermas teori om offentlighet är likväl utvecklad med vuxna som referenspunkt. Jag knyter an till Habermas resonemang utifrån ett perspektiv angående ungdomars förhållande gentemot offentligheter. Detta återkommer jag till under rubriken *Bostadspolitik i det offentliga*.

Ungdomars förändrade roll i samhället – en ökande individualisering

Avslutningsvis vill jag bara kort introducera några av de begrepp som ungdomsforskaren Thomas Ziehe använder sig av för att beskriva vad han uppfattar vara symptomatisk med ungdomars position i och förhållande till, det senmoderna samhället. I sammanhanget torde de tendenser som visar på en förändrad inställning till traditionella värden och orienteringsmönster, vara av intresse. Jag tänker främst på *reflexivitet, görbarhet, friställning, och individualisering* (Ziehe 1993, Fornäs & Boëthius 1990). Jag har för avsikt att ta mig an mig dessa resonemang närmare, då sådana tendenser står att finna i det empiriska materialet. Dessa kommer att diskuteras i den text som väver in empirin i de olika delarna av rapporten.

Reflexivitet kan sägas innebära att det finns fler möjligheter att uttrycka och fundera kring oss själva. Görbarheten är relaterad till en uppfattning av att allt är möjligt att skapa, och därav ger det oss även ansvar. Möjligheterna är inte längre nedärvda eller "naturgivna" (t.ex. identitet). Friställningen är nära sammankopplad med görbarheten. Vidare innebär det en omvärdering av traditionella orienteringsmönster och värden. Slutligen finns en ökande individualisering, vilken innebär en dubbelhet i att alla kan och alla måste välja inom allt fler områden, exempelvis livsstil, yrke, social tillhörighet, identitet etc. Det innebär inte att handlingsmöjligheterna är fria, men potentiellt öppna.

Rapportens disposition

Efter dessa inledande kapitel med dels en beskrivande del om Nätverket Tromb, dels mer teoretiskt orienterande text, skall jag övergå till att med utgångspunkt i mitt empiriska material försöka beskriva hur situationen för ungdomar på bostadsmarknaden i Göteborg ser ut. Under rubriken *Tak över huvudet* resonerar jag mer övergripande om hur situationen ser ut på bostadsmarknaden i Göteborg. Sedan följer en diskussion kring hur förhållandet mellan offentlighet och bostadspolitik ser ut, och vilka som äger tillträde till den offentliga debatten. I kapitlet *Behov och preferenser* presenteras dels en kort överblick av konsumtionsforskningens perspektivförskjutning, dels en mer ingående diskussion kring relationen mellan behov och preferenser hos mina

informerar. Samhällets gemensamma behov ställs i relation till de mer individuella subjektiva preferenser som påverkar exempelvis val av boende. Frågor kring ungdomars politiska engagemang och intresse aktualiseras i det sjunde kapitlet *Engagemang, intresse och motstånd*, där även ansvarsfrågor angående den rådande bostadspolitiska situationen diskuteras. Vidare förs resonemanget in på de olika handlingsstrategier som unga bostadskonsumenter begagnar, för att om möjligt kunna nå tillträde till bostadsmarknaden. Vilka möjligheter finns och hur agerar ungdomar på bostadsmarknaden? I kapitel nio försöker jag klargöra något om den sociala kategorin ungdomar i samhället och vad det kan innebära att vara ungdom i dagens moderna samhälle, med så många genomgående förändringstendenser att möta. Några av de tendenser som ungdomsforskningen ser som påtagligt omvälvande i samhället relateras till det empiriska materialet. Såsom avslutning följer en sammanfattande text och rapporten avslutas med ett framåtblickande kapitel angående eventuella utvecklingsmöjligheter och tankar kring ungdomars politiska engagemang.

4. Tak över huvudet

Alla människor behöver någonstans att bo. Att ha tak över huvudet är något som i stort sett alla medlemmar i det svenska samhället uppfattar som något absolut självklart. Men, säger denna självklarhet egentligen något om boendet som en "objektiv" behovsprövad rättighet eller appellerar den snarast till en kulturellt konstruerad uppfattning om vilka sociala rättigheter som utgör en del av ett "gott" liv? Jag skulle vilja påstå att boendet både är en behovsprövad rättighet och en kulturellt konstruerad uppfattning kring rättigheter till ett drägligt liv, åtminstone om jag förstår den svenska regeringsformen korrekt. Där står det att läsa följande under första och andra paragrafen¹;

1 § All offentlig makt i Sverige utgår från folket.

Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statskick och genom kommunal självstyrelse.

2 § Den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd skall vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten. Det skall särskilt åligga det allmänna att trygga rätten till hälsa, arbete, bostad och utbildning samt att verka för social omsorg och trygghet.

Regeringsformen torde, liksom människors värde och värdighet, vara väl förankrad som den allmänna opinionens uppfattning, vilket tydliggörs i citatet ovan då all offentlig makt utgår från folket och det svenska folkstyret bygger på bl.a. fri åsiktsbildning. Regeringsformen fungerar, vilket framkommer i det andra stycket av textutdraget, även som en slags ledsagare för den offentliga verksamheten.

Dagens bostadssituation i Göteborg uppfyller inte kraven från bostadskonsumenter på håll på att erbjuda ett eget boende för alla de som kämpar för att erhålla inträde på bostadsmarknaden. Den stora bristen på bostäder i Göteborg skapar en enorm efterfrågan och det råder en oerhörd brist med hänsyn till utbud. Tusentals människor står i bostadsköer. I Göteborg står, enligt SFS bostadsrapport hösten 2002, 14 215

¹ www.riksdagen.se (Regeringsformen)

studenter i kö för att få ett studentrum eller en studentlägenhet och väntetiden är närmare ett år för att få tillgång till ett boende, i vissa fall ännu längre. Det planeras nybyggnation av ca tretusen studentbostäder fram till 2006, men under den tiden förväntas antalet studenter bli 5000 fler (Tromb 2002/2003: 13, SFS bostadsrapport hösten 2002). Det blir en ekvation som inte kan gå ihop. Underligt nog förefaller detta inte ha påverkat den allmänna inställningen, som både bland ungdomar själva och bland politiker, enligt Pelle Oskarsson i nätverket Tromb, är något i stil med; "*Ja, bostadsbrist är väl ungefär som finnar under puberteten. Det är något man får stå ut med när man är ung.*"

Problem på bostadsmarknaden

Den obalans som uppstår mellan utbud och efterfrågan medför att vissa grupper av människor i samhället har extra svårt att ta sig in på den överbelastade bostadsmarknaden. Unga bostadskonsumenter, eller ungdomar, är *en* av dessa åsidosatta grupper. Möjligheterna för den unga bostadskonsumenten att skaffa ett eget boende, är av flera olika orsaker långt mer begränsade än för de vuxna bostadskonsumenter som gjorde sitt intåg på marknaden för ett antal år sedan. Bostadskostnaderna har rusat i höjden, hyrorna har nått rekordhöga nivåer, nybyggandet av bostäder är lågt och det som byggs är dyrt. Bostadsbolagen anser det inte vara lönsamt att bygga hyresrätter, utan satsar alla resurser på byggandet av dyra och helst stora bostadsrätter. Enligt en bostadsserie i SVT har dock trenden den senaste tiden visat på ett sjunkande intresse för denna typ av bostadsrätter, vilket i sin tur resulterat i att många tomter som fastighetsbolagen köpt av kommuner, bl.a. i Stockholm, står tomma i väntan på att byggprojekten ska börja löna sig igen. Enligt samma serie ger de fyra stora byggbolagen i Sverige (NCC, Skanska, JM och PEAB) mark/tomter med möjligheter till att bygga 60 000 nya lägenheter. Dessa lägenheter skulle kunna stå klara inom loppet av fem år, men byggföretagen hänvisar till olönsamma projekt och en allt hårdare konkurrens på marknaden, som anledning till att det inte byggs något nytt (www.svt.se/nyheter 030428).

Ungdomars sena inträde på bostadsmarknaden för med sig problem som äldre generationer kunde undslippa tack vare bl.a. de goda ekonomiska förutsättningar som skapade det Sverige som växt fram under efterkrigstiden och fram till krisåren på 1990-talet. Andra faktorer som påverkar ungdomars möjligheter på bostadsmarknaden är relaterade till kategorin ungdomar som grupp i det senmoderna samhället (t.ex. Zackariasson 2001: 11-12, Sernhede 1995: 31-32). Det handlar bl.a. om förlängd utbildningstid - krav på bättre utbildad arbetskraft, ett ökat antal singelhushåll - i relation till det begränsade antal mindre lägenheter som erbjuds (SOU-rapport 1994:73, s. 211-230), ett senare inträde på arbetsmarknaden, små möjligheter till

att påverka de politiska besluten angående den bostadspolitiska utvecklingen, skillnad i kapitalstyrka gentemot andra grupper i samhället etc. Detta visar sig resultera i att ungdomar väljer att bo kvar i föräldrahemmet längre än tidigare, vid de tillfällen då detta är ett alternativ. En artikel i GP visar bl.a. att killar bor kvar längre än flickor i föräldrahemmet och att det är vanligare att bo kvar längre om föräldrarna är bosatta i någon av Göteborgs villaförorter (SOU-rapport 1994:73 kapitel 14, GP 2001-06-07).

En ansträngd arbetsmarknad, negligerandet av ungdomars längtan efter eget boende och det ökande antalet singelboende, framför allt i storstäderna, försvårar möjligheterna på bostadsmarknaden. Ungdomar mellan 20-25 år lägger 40 procent av sin inkomst på boendet. Jämfört med tidigare års undersökningar är detta väldigt högt (www.svt.se/nyheter 030428). Bostadspolitikerna verkar inte göra speciellt mycket för att hjälpa unga bostadskonsumenter att komma in på bostadsmarknaden. Mot denna bakgrund och ur ett allmänt politiskt engagemang och intresse, startade föreningen och tidningen Tromb sin verksamhet.

5. Bostadspolitiken i det offentliga

Bostadssituation och bostadspolitik är naturligtvis ofrånkomligen sammankopplade och det skulle vara omöjligt att diskutera den rådande bostadssituationen och unga bostadskonsumenter situation, utan att lyfta fram delar av den problematik som återfinns kring bostadspolitiken. Bostadspolitiken finns representerad i många av samhällets politiska institutioner, på riksdags-, regerings- och kommunal nivå och den debatteras i offentliga sammanhang och i individers livsvärld. Ett intressant exempel på detta finns i en artikel i DN:s nätupplaga där åtta socialdemokrater "varnar regeringen för väljarreaktion mot det låga byggandet". I artikeln behandlas hur bostadspolitiken har fått slagsida och att detta slår hårt framför allt gentemot ekonomiskt svaga grupper i samhället. I texten står det att läsa "Vi är oroad för hur det står till med den klassiskt formulerade målsättningen 'allas rätt till en bostad till rimliga kostnader' ". Det är alltså representanter för socialdemokraterna som formulerar ett slags protestupprop för att öka möjligheterna för de grupper som med ekonomiska medel inte kan skaffa den bostad de söker – såsom t.ex. ungdomar, invandrare och ensamstående med barn (DN:s nätupplaga, 030331). Dessa gruppers valfrihet med hänsyn till boende begränsas allt mer. Således finns det en vilja från dessa politiker att föra något slags debatt kring den bostadspolitiska situationen och de fungerar nästan som språkrör för vad de själva förmodligen uppfattar som "allmän opinion" eller åtminstone ett försvar av medborgarens rätt till en dräglig bostad. Intressant i sammanhanget är att de väljer att presentera detta i massmedial form och på det sättet nå ut till en stor publik. Många av läsarna håller säkerligen med om att problemet bör åtgärdas och det snarast, men publiken/läsarna deltar inte själva aktivt i den process som leder fram till hur problemet med bostadsbristen formuleras. De är heller inte inblandade i processen kring hur den framtida utvecklingen av bostadspolitiken och nybyggnationen bör utformas. Man skulle kunna påstå att det finns brister i möjligheterna för vanliga medborgare att nå de offentliga rummen.

Jag ska relatera detta till hur mina informanter resonerar kring liknande frågor. 26 år gamla Jola är tveksam till hur man som ungdom skall kunna nå politiker och politisk debatt genom vanlig dagspress, hon är även negativt inställd till det sätt på vilket dagspressen presenterar frågan:

I: Vilka kanaler finns för ungdomar, var kan de göra sina åsikter hörda?

Jola: Jag tror faktiskt att, det här med media och så... (är tveksam?) det är alltid någon tidning som ska ställa sig på läsarnas sida och oj, oj, nu ska vi sätta dit politikerna. Men om erfarenheter visar att den mediala vägen inte fungerar, då kanske man borde våldgästa kommunfullmäktige och verkligen ställa till ett helvete. Så att dom verkligen lyssnar!

Vidare resonerar Daniel 26 och Sanna 24 kring hur de uppfattar sina möjligheter till att kunna påverka utveckling och politiker med hänsyn till deras position som unga bostadskonsumenter:

Sanna: Man är väldigt maktlös, man vet inte vart man skall vända sig och man vet inte vad man skulle göra. Det känns så lönlöst också. Man kan ju skriva ett litet brev till någon politiker eller så. Jag är väldigt negativ när det gäller sånt, jag tror inte man kan påverka så mycket.

I: Får inte frågorna tillräckligt utrymme i offentlig debatt?

Daniel: Det tycker jag ändå att dom får, bostadsbristen är något som är på tapeten från och till. Det skrivs ju väldigt mycket om det. Det är mycket snack och lite hockey. Det känns som att dom bygger fel också, dom som bygger lägenheter. För dom bygger ju nya små lägenheter, men eftersom dom är nybyggda kostar dom fruktansvärt mycket. Det har ingen råd med. Dom som kan tänkas ha råd med det, är dom som redan har fina lägenheter. Det är lite som allt annat, det är medelålders människor, som har det tryggt och stabilt, som bestämmer.

Orsaken till att jag väljer att försöka beskriva hur vissa delar av bostadspolitiken struktureras, är att det politiska samtalet och den politiska debatten många gånger förs i vad jag skulle vilja kalla ett offentligt samtal eller under offentliga förhandlingar. Dessa samtal förs dels på en mer individuell nivå, en intersubjektiv och kommunikativ nivå där människor i den vardagliga interaktionen diskuterar med varandra, dels i mer "enkelriktade" processer som i exemplet med hur politiker genom press definierar det politiska problemets karaktär. Det är detta som Habermas uppfattar som problematiskt med dagens offentlighet. Allt färre intressen dominerar allt större delar av offentligheten och avståndet ökar mellan medborgaren och elitintressen/maktintressen. Bjurström, Fornäs och Ganetz (2000) vill beskriva offentligheter i plural och menar att det finns flera offentligheter, dels fysiska som platser, dels mer sociala eller diskursiva offentligheter. Deras resonemang kring den offentliga diskussionens karaktär och dess relation till maktförhållanden i samhället, står nära det sammanhang jag vill beskriva som återfinns i den mångfacetterade relationen mellan individ, media och stat/samhälle:

"Offentligheter har både en fysisk och en diskursiv eller social aspekt. Människor samlas i spatialt lokaliserade offentliga rum: teatersalonger, köpcentra och kaféer är sådana exempel. Men genom medier bildas också offentliga sfärer tvärsöver rumsliga och i viss mån även tidsliga gränser, så som tidningsläsare eller Internet-användare kan ingå i samma offentliga sammanhang fast de kan befinna sig i helt skilda delar av världen. Offentliga mötesplatser och dialoger erbjuds både i och utanför medierna, gemenskaper upprättas inom och över rumsgränser. Offentlighetsmodellerna lyfter fram de strukturella ramar för kommunikationsprocesserna som ger upphov till åtskilda tolkningsgemenskaper och reglerar individers interaktion och meningsskapande. Offentlighet har både en politisk och en kulturell gren: å ena sidan ett forum för diskussioner om maktförhållandena mellan medborgarna och staten, å andra sidan för dialoger om gemenskaper, relationer, identiteter och föreställningar."

(Bjurström, Fornäs och Ganetz 2000:155)

Den diskursiva eller sociala aspekten av offentligheter kan exemplifieras utifrån vad flera av mina informanter nämner som ett vanligt sätt att diskutera bostadspolitik och dess verkningar. Det kan vara den vardagliga interaktionen med bekanta som samlas och byter åsikter, argument osv. Kommunikation med kompisar nämns som en stor källa till information angående bostadssituationen generellt och möjligheterna för att påverka den egna positionen. Ida-Sofija 19 år exemplifierar genom att nämna Internet och personliga kontakter. Här kan vi se att också Internet uppfattas som en möjlig offentlig arena för kommunikationsprocessen. Även Malin 28 år anser att Internet är en växande källa när det handlar om tillgång till information: "Det finns säkert stora möjligheter med Internet, men jag som varken har tid eller möjlighet att sitta vid Internet blir begränsad,"

Politiken som agerar på systemnivå, når ned och påverkar och diskuteras i individers livsvärld och inverkar direkt på deras valmöjligheter och påverkningsmöjligheter. Men, som individ känner man kanske att det inte finns möjlighet att nå de instanser som påverkar de politiska besluten. För de ungdomar jag intervjuat verkar offentligheten

och medias plats/roll i denna inte vara helt oproblematiske, Maja 20 år och Anna 23 resonerar kring vilka det är som får tillgång till att föra ut sina åsikter i offentlig debatt:

- I: Får ungdomar tillräckligt med utrymme i offentlig debatt?
Maja: Det känns inte som att det är så mycket debatt och om man är med, så finns det inte mycket plats för dom som inte har någon bostad.
Anna: Det är oftast dom som har det ordnat som hörs.

Peter resonerar kring samma tema och efterlyser ett mer direkt sätt att engagera politiker och media i ungdomsrelaterade frågor.

Peter:

Jag vet inte... demonstrera eller skriva insändare till GP, sådana grejer för att skapa en debatt. Så att dom som verkligen kan fatta besluten får upp ögonen lite mer. [...] Men, får och får, det handlar om att ta. Om man verkligen vill får man väl försöka. Alltså, man får väl ta, med dom möjligheter man nu har med demokratiskt, tryckfrihet och friheter att säga och göra vad man vill i viss mån. Visst har man möjligheter att driva ungdomsfrågor eller bostadsfrågor, men då får det ske något mer radikalt. Då går det inte med det vanliga, ockupera något kanske. Det är så mycket annat som media koncentrerar sig på i första hand. Långt innan något sånt här skulle uppmärksammas.

Så här beskriver Pelle Oskarsson situationen och de problem som återfinns i samband med vilka som når tillträde till offentligheten och hur de i sin tur tar emot åsikter från övriga samhället:

Pelle Oskarsson:

Möjligheten finns alltid! Men man kan inte säga att ett ekonomiskt eller politisk etablissemang står med öppna dörrar och bara vill lyssna på alla som har något att säga. Jag tycker vi har ett demokratiskt problem här. Det finns ingen känslighet där att föra en demokratisk dialog med vanliga människor. Vi har någon slags politisk maktelit i Sverige, vi har en ekonomisk maktelit och vi har en företagarelit. Sedan har vi vanliga människor med olika former av påverkansmöjligheter.

Här skulle jag återigen vilja anknyta till Jola. Efter en stunds eftertanke i samband med intervjun, beskriver hon hur hon anser att politiker nonchalerar frågan och särskilt hur de behandlar ungdomar som verkligen vill ha med besluten och den politiska utvecklingen att göra. Det strålar en frustration kring hennes sätt att beskriva den distans som återfinns i samhället och det maktförhållande som gör sig gällande i liknade situationer:

Jola:

Jag tror vi måste ta oss rätten att öppna dom dörrarna och gå in i dom rummen där den här dialogen förs och påverka inifrån. Man har ju inget för att köra någon slags lobbyverksamhet och skriva brev och upprop, det fungerar inte. Det har vår politiska historia visat, med andra långt mer nödvändiga saker. Det finns människor som svälter och inte får någon sjukvård. Men inte fan sker det någonting, även om folk är upprörda och Aftonbladet har nåt jäkla upprop en gång om året. [...] Det är självklart så, att ska man som t.ex. gymnasist försöka påverka någon slags debatt i sin kommun, rent politiskt är det klart att dom inte lyssnar. Man förminskar det. Äldre är inte så mycket för att lyssna på unga, omogna, oförståndiga människor som inte konsumerar.

Pelle Oskarsson vill inte se situationen som så enkelriktad, utan poängterar att det faktiskt också är upp till ungdomar själva att aktivt engagera sig för sina egna intressen:

Pelle Oskarsson:

Jag tror att ungdomar måste vara mer uppkäftiga, ungdomar måste vara mer besvärliga. Det får inte va så... Ungdomar är ingen homogen intressegrupp, som villaägarna är eller pensionärerna... Pensionärerna är mycket bättre på att vara en djävligt jobbig intressegrupp, att inte tillfredsställa politiskt. Jag tycker ungdomstrenden idag är lite den att man istället för att engagera sig politiskt eller bli besvärlig och försöka få till någon förändring, så försöker man leva ett liv där man låtsas att dom här viktiga faktorerna som påverkar ens liv så mycket, inte spelar någon roll. Jag har både förståelse för det sättet att tänka, för om man har försökt engagera sig politiskt och sedan så märker man att jag får ju ändå ingen respons på det. Ta exemplet man vill ha ett ungdomshus i Göteborg så ockuperar man det gamla huset nere vid älven. Vad händer då? Man blir ju avvisad av polis och så bygger man kasino. Vad har man lärt dom ungdomarna då? Jo, ge fan i att engagera er, för vi gör som vi vill ändå.

Bilden av ett obalanserat maktförhållande mellan individ och stat, ungdom och vuxen, etablerat intresse och åsidosatt samhällsgrupp, börjar så smått klarna. De ungdomar jag talat med uppfattar i stort sett samtliga av dem en oförmåga från politikernas håll att reagera på och ta hänsyn till ungdomars åsikter. Besluten tas ovanför deras huvuden. Som citaten visar, är tilltron till det offentliga rummets möjligheter relativt begränsad och ungdomarna uppfattar att politiker inte är intresserade av att debattera frågan på en nivå som inbegriper även ungdomars idéer och ståndpunkter. Situationen präglas av att individen som publik, som i exemplet ovan som läsare av DN:s nätupplaga, konsumerar en opinion som till stor del redan är färdigproducerad av politikerna och som Sanna uttrycker det ovan, känns det lönlöst att ens försöka påverka. Åsikterna som framförs i media är inte baserade på en allmän opinion som i ett offentligt sammanhang definierat det aktuella problemet och därmed medverkat till hur problemet bör föras fram och artikuleras i medial form. I sammanhanget är det politiker som tar på sig rollen som opinionsförmedlare och därmed är det politikerna som skänker problemet dignitet.

Offentlighetens tillgänglighet

"Offentlighetsprincipen utsträcks från statsorganen till alla statsrelaterat agerande organisationer. I den mån denna princip förverkligas skulle en inte längre intakt publik av individuellt interagerande privatpersoner avlösas av en publik av organiserade privatpersoner. *Under de nuvarande förhållandena skulle endast en sådan publik aktivt kunna delta i en offentlig kommunikationsprocess via partiernas och intresseorganisationernas interna offentlighet och på basis av den publicitet som satts ikraft för interaktionen mellan organisationerna och staten och mellan organisationerna inbördes.*"
(Habermas 1984:199)

Habermas menar att möjligheterna för privatpersoner att aktivt delta i offentligheten, endast står att finna via etablerade intressen såsom politiska partier och intresseorganisationer. Men, som jag resonerar kring i kapitel 7, är intresset för organiserat medlemskap relativt svalt bland ungdomar. Offentligheten är således inte tillgänglig för alla på lika villkor, utan det återfinns vissa krafter i den politiska debatten och den allmänna opinionsbildningens struktur som verkar på ett hämmande sätt. Jag syftar på exempelvis riksdagens etablerade partier, som med hjälp av ekonomiska och politiska maktmedel så att säga uttraderar de i samhället ekonomiskt svagare och mindre organiserade åsiktsbildningarna. Vad jag menar är att diskussionen kring behovet av bostad, borde under *ideala* förhållanden föras i en demokratisk offentlig

debatt. Uppfylls dessa villkor får opinionens röst möjlighet att påverka utvecklingen. Peter resonerar i följande pessimistiska ordalag:

Peter: Det är bara folk med mycket pengar som kommer ha en chans att välja var dom vill bo, alla andra får anpassa sig.

I: Gör staten/allmännyttan tillräckligt mycket?

Peter: Nej, uppenbarligen gör dom inte det. I och med att det ser ut som det gör. Det har väl att göra med tomtägare och, om det är privat eller kommunen, vem som äger och vem som ska köpa och sälja. Det ska vara bygglov och... det är mycket som ligger på den nivån skulle jag tro. Det är byråkrati och pengar som skall till innan det kan börjas bygga. Innan det händer något. Jag tror det skulle vara mycket bättre om det var lite enklare.

Hur Peter uppfattar möjligheterna med media och offentlighet har jag redan visat på med ett citat ovan, där han bl.a. säger att tillgång till offentlighet är inget man som individ får, det handlar om att ta. Om man verkligen vill får man själv försöka, med dom möjligheter som finns med demokratiskt inflytande, tryckfrihet och yttrandefrihet. Jag vill relatera det han säger angående offentlighetens tillgänglighet, till hur han uppfattar individens position och vilka intressen som styr denna process:

Peter:

Chanserna att jag som individ ska kunna påverka, är nog ganska små tror jag. Även om man organiserar sig tror jag att man bara till ytterst liten del kan påverka dom som tar dessa besluten. Påverka är väl lite dumt [uttryckt], men man kanske kan göra sig hörd, att man finns. Det spelar ingen roll om du får in 10000 namnunderskrifter, utan det är ekonomiska intressen som styr.

Peter uttrycker en uppfattning kring den egna möjligheten att påverka genom offentliga medel som ganska liten, det är ändå de ekonomiska intressena som styr. Citaten speglar en viss distans eller ett kritiskt avståndstagande, samtidigt som Peter på ett tydligt sätt tar avstånd från att han skulle uppfatta situationen som okej eller rättvis. Han uppfattar att det finns ett stort avstånd mellan honom själv och de som tar besluten. Besluten fattas på en nivå som inte han har tillgång till, systemets krafter är starka i förhållande till Peter som individ och bostadskonsument. Inte ens i organiserad form, tror han att möjligheterna är stora att påverka.

Förhållandena ser alltså inte riktigt ut som i idealfallet. Krafter som verkar styrande inom den bostadspolitiska diskursen kan exemplifieras av bl.a. marknadens kapitalstarka privata företag och (i förhållande till maktresurser starka) statliga institutioner. Möjligheterna för deltagande i offentligheten har förändrats och Habermas menar att rollen för den resonerande "publikum", (Förord till Habermas 1984: xiv) och formen för skapandet av "offentlig mening" eller en "allmän opinion", har förändrats. "Vi möter inte längre ett kulturellt och politiskt *resonerande* publikum, menar Habermas, utan snarare ett *konsumerande*. [...] 'Publikum' konsumerar och tar möjligen ställning i efterhand; men 'publikum' *formar inte, producerar inte*. Snarare är Habermas dystra slutsats den omvända: 'publikum' formas, 'allmän opinion' produceras." Vidare fortsätter Habermas sitt resonemang kring det minskande politiska engagemanget i allmänhet och den mindre kritiskt resonerande medborgaren i synnerhet och han menar att de politiska beslut som tas, är mindre baserade på den allmänna opinionens villkor och mer på storföretagens förmåga att genom maktposition styra politiken i samklang med sina egna intressen. Avslutningsvis sammanfattar Habermas offentlighetens karaktär enligt vad Dahlqvist uppfattar vara andemeningen i diskussionen kring offentlighetens förändrade funktion:

"Den tidigare 'borgerliga' modellen förutsatte att 'offentlig mening' och 'allmän opinion' *verkligen* formades av ett '*publikum*' som var *verkligen församlat* till diskussion. Den kritiska och diskuterande offentligheten har nu ersatts av fast rutiniserade kanaler för organiserade privatintressen. *Etablerade intresseorganisationer och institutionaliserade masspartier inordnas i och växer samman med staten*. [...] Då och då blir medborgarna visserligen indragna i denna maktprocess, men aldrig som processens skapare, utan även här som konsumenter, som enbart *väljare*."
(Förord till Habermas 1984: xiv)

6. Objektiva behov och subjektiva preferenser

När det i texter kring konsumtion och "konsumtionssamhället" resoneras kring vad det är som är bakgrunden till att människor konsumerar som de gör, förenklas vanligen konsumtionsakten. Detta kan vanligtvis relateras till vilken disciplin författaren/forskaren i fråga tillhör. I t.ex. nationalekonomisk analys skulle förmodligen konsumtionen reduceras till att beskriva rationella förhållanden mellan tillgång och efterfrågan (jmf Slater 1997: 52), medan det inom mer psykologiskt färgad konsumtionsanalys, skulle vara mer av ett beskrivande av människors konsumtion i relation till exempelvis identitetsskapande och världsuppfattning. Antingen beskrivs konsumtionsprocessen som att tillgodose ett *objektivt behov* hos individen och samhället eller så beskrivs det i termer av *subjektiva preferenser*. I konsumtionsforskning har det sedan en tid tillbaka framstått näst intill legio att bortse från att det i samhället skulle förekomma något som kan beskrivas som objektiva eller basala behov, istället är det den sociala konstruktionen av ett behov som framhålls. Behov är snarast något vi konstruerar i en kulturell och social kontext, i vilken flera faktorer är inblandade. Vi har kontakt med vår omgivning, medier, företag, symboler, reklam och inte minst vår direkt närstående omvärld, genom vilka vi skapar olika materiella och immateriella behov i en kommunikativ process.

"Konsumtion ses följaktligen idag som mycket mer än enbart ekonomisk aktivitet: det handlar bland annat också om drömmar, kommunikation, konfrontation, estetik, social och psykisk identitet. [...] Endast en mycket asketisk puritan kan tro att människor någonsin tillfredställde sina behov i en värld utan estetiska ytor. Tecken och bilder hör också till den materiella 'verkligheten'. Relationen mellan behov och bruksvärden är historiskt och intersubjektivt bestämd."

(Bjurström, Fornäs och Ganetz 2000:19 och 22)

Huruvida vissa av dessa behov skulle kunna framställas som objektiva eller inte torde således vara en omotiverad diskussion, så länge behoven relateras till individens subjektiva preferenser. En uppfattning om behov som stannar vid att de beskrivs som subjektiva, "värderelativa" preferenser omöjliggör all slags utomstående kritik av individens subjektiva behov. Det skulle innebära att det inte på något vis går att mäta eller värdera eventuella behov och så att säga ställa upp någon slags "behovsmätare", vid vilken människors behov kunde mätas och värderas utifrån en rationell "värdebarometer". Dessa postmodernt eller senmodernt filosofiskt influerade diskussioner kring värden och konsumtion (se Slater 1997: 52), resulterar följaktligen i att all konsumtion enbart kan relateras till den subjektiva upplevelsen av värde i

förhållande till en produkt. Produkten innehar således inget inneboende värde i sig, för att tala med marxistisk terminologi. Produkt i det här fallet stannar inte vid beskrivningen av en vara, det kan även innefatta tjänster eller andra erfarenheter av att konsumera. Det värde en produkt eller vara erhåller ligger i konsumentens erfarenhet av densamma/bruksvärdet eller möjligen marknadsvärdet, inte i den mängd arbete som givit upphov till den. Konflikten mellan bruksvärde och bytesvärde blir uppenbar. Denna diskussion är inte på något vis ny eller direkt tidstypiskt, Marx uppmärksammar förhållandet mellan objektiva behov och mer konstruerade/imaginära behov på följande vis:

"Varan är till att börja med ett yttre föremål, ett ting, som genom sina egenskaper tillfredställer mänskliga behov av ett eller annat slag. Dessa behovs natur, om de t.ex. har sitt upphov i magen eller i fantasin, ändrar ingenting i sak." (Marx 1867/1974: 31)

Det som till stor del skiljer en till synes samstämmighet i citatet ovan och resonemanget jag fört kring behovens karaktär som subjektiva preferenser, är att i den marxistiska analysen av samhällets behov återfinns starka ideologikritiska drag. Behoven uppfattas således inte som icke avhängiga en samhällelig debatt.

I kölvattnet av den ideologikritiska forskningen följde en mer konsumentinriktad forskning och textproduktion, forskningen gick från att fokusera på förhållande mellan produktion och konsumtion, till mer psykologiskt influerad konsumtionsforskning. Denna hade bl.a. som mål att göra upp med de manipulationsteorier som skisserades, för hur reklamen, marknadsföringen och storföretagen sökte att styra presumtiva konsumenter (se t.ex. Adorno 1938/1991 och Baudrillard 1970/1998, för texter angående konsumtionens "förförande" karaktär) och få dem att handla efter den liberal-kapitalistiska marknadens utstakade vägar. Nu väljer forskare inom konsumtionsområdet att fokusera på de produktiva, kreativa, upproriska och autonoma förhållanden som konsumenten har till varorna som konsumeras. Exempelvis Featherstone (1994) resonerar kring den kreativa aspekten av konsumtion och estetisering av vardagen och Fiske (1989) tar upp konsumtion som ett led i konflikter i makt- och motståndsförhållanden. Som konsument anses man istället ha möjlighet att omtolka och passa in produkter i sin livsvärld (Ziehe 1993: 50ff). En möjlighet att använda produkter i den samhälleliga kontext, i vilken man som konsument lever. Det återfinns således en produktiv aspekt i själva konsumtionsakten. Vidare blir den traditionella uppfattningen kring förhållandet mellan produktion och konsumtion dekonstruerad och ifrågasatt. Konsumtion beskrivs inte längre som just bara att förbruka, utan blir snarare en produktiv möjlighet för konsumenten. Konsumtion blir produktion och produktion blir konsumtion (Bjurström, Fornäs och Ganetz 2000: 19ff), eller kanske snarare *produktiv konsumtion* för att tala med Marx (1971).

Att se en produktiv aspekt av konsumtionsakten blir tydligare när man projicerar bilden av ett "nyare" sätt att konsumera. Konsumtion innebär inte bara konsumtionen av varor som ekonomiskt utbyte, det är även konsumtion av tjänster, upplevelser, erfarenheter, symboler, mening och tolkning. "[...] exempelvis i samband med medievaror, så länge dessa inte ställs som antiteser mot en endimensionell fond av ickekulturella basala grundbehov. [...] Varor kan ha en rad bruksvärden av olika typ, i glidande skalor som inkluderar såväl mer kroppsliga som mer symboliska, och mer socialt relationella som mer individuella." (Bjurström, Fornäs & Ganetz 2000: 22-23)

Så långt förändringen av förhållandet mellan konsumtion och behov, som resultat av socialt konstruerade behov och subjektiva preferenser.

Det finns i bl.a. sociologen Don Slaters resonemang (1997) kring konsumtionens karaktär, en vilja till att återuppliva vissa inslag i den ideologikritiska teoribildningen. Han ser med viss oro på hur konsumtionsakten inom forskningen reduceras till en ren viljeakt hos en tänkt reflexiv, medveten och produktiv konsument. Vidare menar han att det saknas en diskussion kring samhällets behov, dels med hänsyn till en demokratisk aspekt, dels med hänsyn till ett kritiskt öga gentemot de teoretiker och forskare som beskriver de konsumtionssamhälleliga tendenserna med en alltför stor vikt lagd vid de emancipatoriska och produktiva inslagen i människors konsumtion. Slater förespråkar återintroducerandet av en, till viss del marxistisk influerad, ideologikritisk konsumtionsforskning, som tar fasta på de demokratiska aspekterna i en diskussion kring samhällets behov och kanske framför allt ett resonemang kring god och dålig konsumtion, möjligheterna att leva ett "gott" liv. Han menar vidare, i likhet med bl.a. Habermas (Habermas 1984) och filosofen Kate Soper (Soper 1981), att en diskussion kring samhällets behov bör föras i offentligheten och att det behövs en teori om behov. Detta skulle i sin tur göra det möjligt för flera att delta i en debatt om det goda livet och medborgarens rättigheter och skyldigheter att föra fram åsikter i offentlig debatt.

"Perhaps theorists should be less concerned with defining, or refusing to define, our basic needs and more concerned with the social conditions under which the process of defining need is carried out in different societies. For example, whether needs in consumer culture are *really* basic or trivial, true or false, may be quite beside the point; the more important point is how modern societies go about defining people's needs and their relative importance. Perhaps the central issue is that the mediation of needs by market exchange and corporate interests is undemocratic and gives people

little opportunity to publicly discuss and collectively control decisions about what their real needs are and, therefore, about how social resources should be used and allocated. Perhaps the issue is whether 'consumer choice' is the best way for a society to go about defining, let alone filling, its basic needs." (Slater 1997: 135-136)

När Slater resonerar kring användning av "social resources" är det närmast med att likna vid hur medborgaren anser att de statliga medlen bör användas för att på bästa sätt tillgodogöra det stora antalet människor i samhället (jfr den tidigare citerade regeringsformen). Konsumtion och människors behov bör alltså sammankopplas och diskuteras i förhållande till hur ett samhälle väljer att definiera människors behov (Slater 1997: 57). Vad gäller resonemang kring förhållandevis "basala" materiella behov som exempelvis boende, bör dessa enligt Slater lyftas upp i politisk offentlig debatt, och kanske därav inte främst diskuteras utifrån fria "konsumtionsval" och den fria marknaden. Den marxistiskt influerade forskaren Kate Soper tangerar på flera sätt ovan redovisade resonemang kring behov, hon menar att:

"[...] the questions we should be asking are not about how to expand production with a view to meeting a body of needs that are left to take care of themselves and allowed to develop as the *post eventum* complement of the goods produced for consumption, but questions about what in fact we do need to consume; questions about the form this consumption should take and about the limits to be imposed upon it. [...] the failure of capitalist economies to satisfy even the 'basic' needs of large numbers of people, /.../" (Soper 1981: 21-22)

Behov och boende

Anledningen till att jag väljer att luta mig mot en diskussion kring samhällets behov och de sätt som dessa beskrivs i konsumtionsforskningen, är att i relation till boende och i detta fall unga bostadskonsumenterns möjligheter på bostadsmarknaden, försöka föra ett resonemang kring bostadskonsumtion. Det prekära med boende är att det strängt taget är ett behov som samhällets alla medborgare har, på så vis att alla behöver någonstans att bo. När mina informanter talar om boende i mer generella termer formulerar de tankar och värderingar kring boendet som något som närmast skulle kunna beskrivas som ett objektivet behov, men när det gäller det egna boendet är det lite känsligare att "ta vad som helst".

I: Vad var det viktigaste att tänka på när du skaffade ett boende?

Malin: Att det ska vara varaktigt och att det ska vara någorlunda centralt. Jag känner att ska man bo i Göteborg, ska man bo centralt. Annars kan jag lika gärna bo på landet. Centralt i det här fallet är väl kanske mellan Redbergsplatsen och Stigberget. Om jag var tvungen att börja leta bostad igen skulle jag inte ta något andrahandskontrakt, det skulle jag inte orka. Då skulle jag flytta till något annat ställe. Eftersom man inte skulle få något förstahandskontrakt här i Göteborg, skulle jag välja att flytta till en annan stad.

Malin anser sig inte villig att ta vad som helst bara för att bo någonstans, utan har en mer nyanserad syn på sina möjligheter att själv bestämma vad hon anser motsvara hennes preferenser för ett tillfredställande boende. Vi ska se om detta förändrats i samband med Malins tid som bostadskonsumert på marknaden:

I: Har din syn på det egna boendet förändrats?

Malin: Mm, förut tyckte jag det var utmärkt att bo i en kappsäck. Jag tyckte det passade mig utmärkt att ha mina saker i en kappsäck och åka iväg varje helg med bilen och hälsa på folk och så. Jag struntade lite grann i hur jag hade det där jag bodde. Så var det i början här i Göteborg, jag bodde tillsammans med en kille i en liten etta liksom. Men då var det ändå det här att det var någonstans att bo. Nu skulle jag aldrig göra det!

Synen på boendet som bara ett behov att se till att få tillfredsställt har förändrats. Malin anser att det måste uppfylla vissa för henne viktiga kriterier, så som exempelvis bra läge, lagom stor boyta och närhet till hennes arbete. Hon är villig att betala ett relativt högt pris för att få det boende som stämmer överens med hennes preferenser angående det "goda" boendet:

Malin: Nu är det ju närheten till jobbet som naturligtvis spelar in och fördelar med att man inte behöver ha bil och sådana kostnader.

I: Hur mycket är du beredd att lägga på ditt boende?

Malin: Ja... jag har ju skyhögt hyra, det här är ju inte rimligt egentligen. Jag sa innan jag flyttade, max 3700:-, nej 4000:-. Nu är det uppe i fem. Det

blev en avvägning, plus och minus och det blev mer plus. Just för den här säkerheten är man villig att offra andra saker. Men jag drar ändå inte ner på andra saker, men jag skulle kunna tänka mig att göra det. [...] Det är det här med vetskapen om att man bor bra, man betalar för läget och standard naturligtvis.

För Jola 26 år, är det viktigt att relatera den egna situationen till andra bostadskonsumenter och hon tar därmed fasta på en mer basal sida hos boendets karaktär, alltså som ett samhälleligt behov som inte tillfredsställs i tillräcklig utsträckning. Jag får intrycket av att Jola är politiskt medveten och informerad om vissa av de svårigheter som det innebär att vara utestängd från bostadsmarknaden. Hon resonerar i viss utsträckning kring boendet i förhållande till mer strukturella förändringar i samhället och knyter bl.a. an till det "folkhem" som byggdes upp i Sverige under 1950-talet och framåt och de värderingar som hon anser ha präglat den tidsepoken. Men, det är intressant att se hur Jola resonerar kring den egna valfriheten i relation till andras valmöjligheter:

Jola:

Det är verkligen från ytterlighet till ytterlighet, sedan är det ju kulturellt betingat hur man ser på människor som är utslagna i samhället. Det är mycket så att det är i alla fall inte jag. [...] Vi gjorde oss kända i Sverige på 60 och 70-talen att vara ett solidariskt land, där alla ställer upp för varandra och vi rustade för socialism och så där. Men det ser jag inget av idag. [...] Först måste man ordna det nödvändigaste, man ska ha tak över huvudet... Det är ju staten och samhället som måste ge först, det tror jag vi missar väldigt ofta.

Jola resonerar kring samhällets och medborgarnas rättigheter till att tillfredsställa det mest nödvändiga, alltså de behov som hon uppfattar vara av mest objektiva karaktär och det gäller bl.a. boendet. Senare berättar Jola om synen på det egna boendet, då är det en något mer nyanserad bild av bostadskonsumtion som framträder:

I: Hur skaffade du ditt nuvarande boende?

Jola: Den jag har nu fick jag genom kontakter. En av mina närmaste vänner bodde där förut. Men jag sökte nytt boende för jag inte var nöjd med det bostadsområde jag bodde i tidigare. Jag tyckte väldigt mycket om min lägenhet, men området var väl inte direkt jättesäkert för en tjej som

kommer hem mitt i natten. [...] Det var ju tacksamt, för det var en studentlägenhet, men många av dom ligger utanför stans mer centrala delar. Jag tyckte ändå det var bra, nära till naturområde och butiker och så. Sedan var det inte attraktivt av andra skäl, just att jag kände mig isolerad där ute. Det går att få dom som ligger ute i Bergsjön, Angered, men dom studentlägenheter som ligger centralt släpps aldrig. Man passar inte alltid in i sin omgivning och då var det nödvändigt för mig att söka en annan lösning och då hade jag tur som hade en kompis som bodde på Linnégatan och skulle flytta och frågade om jag ville ha den.

Det som Jola diskuterar i den sista delen av citatet ovan, är särskilt intressant. Även om hon tillhör en kategori, låt oss kalla den ungdomar, som anses ha stora problem med att ta sig in på bostadsmarknaden, finns det ändå de som har det avsevärt mycket svårare. Det finns massor av människor som är avskiljda från några valmöjligheter överhuvudtaget. Nu hade Jola turen att ha kontakter och därigenom få tillgång till ett boende som på ett bättre sätt motsvarade hennes krav på det egna boendet. Hon hade kanske inte haft speciellt stora möjligheter att välja om hon inte haft dessa kontakter, som redan befann sig inne på marknaden. Bostadskonsumtionen är till stor del styrd av våra preferenser för vad vi uppskattar med det egna boendet, samtidigt finns det väldigt stora problem med hänsyn till ett samhällsligt behov av bostäder. Resonemanget landar vid ett problem som kan relateras till utbud och efterfrågan, men där efterfrågan är så oerhört stor i förhållande till det som erbjuds och det som erbjuds inte finns tillgängligt för alla på samma villkor. En bristmarknad fungerar inte efter den enkla devisen tillgång och efterfrågan.

Kostnaderna för boendet är den största enskilda utgiften för många av oss, men möjligheterna att välja hur man ska spendera sina pengar på sitt boende minskar när bostadsbristen hämmar ens utsikter till ett fritt val. Bostadsfrågan och bostadskonsumtion är inte enbart en fråga om privat ekonomi, utan sträcker sig ut över samhällets resursfördelning, ekonomi och den politiska debatten angående vad samhället uppfattar som det "goda" livet. Skall staten satsa pengar på att bygga billigare lägenheter så att fler ska få möjlighet att både välja mer fritt var de ska bo och tillgång till bostad överhuvudtaget till rimliga priser? Konsumentfrågorna i samband med boende fungerar dels på mikronivå med subjektiva preferenser angående t.ex. standard och läge, dels på en makronivå med klara politiska intressen. I Sverige finns det traditioner med ett nära förhållande mellan stat och marknad, men hur staten ska agera i den aktuella bostadssituationen och vilka möjligheter som finns för statliga

instanser att förbättra positionen för unga bostadskonsumenter, är frågor som behöver diskuteras i en offentlig debatt.

Staten, medborgaren och konsumenten

"From the ancient world to the present day, citizenship has entailed a discussion of, and a struggle over, the meaning and scope of membership of the community in which one lives. Who belongs, and what does *belonging* mean in practice? Membership here, is not conditional: it is a matter of right and entitlement. But it is two-sided, reciprocal: rights in but also responsibilities towards, the community. These rights have to be defined and specified, because otherwise their loss cannot be challenged, and may even go undetected. But formal definition alone will not suffice. Rights can be mere paper claims unless they can be practically enacted and realised, through actual participation in the community. These then are citizenship's three leading notions: membership; rights and duties in reciprocity; real participation in practice."

(Hall & Held 1989: 175)

Statens medlemmar, medborgarna, innehar enligt denna definition två ansvars-områden, "rights in and responsibilities towards", alltså rättigheter i och skyldigheter gentemot samhället. Vi ska se hur detta kan kopplas till ett resonemang kring behov, så här berättar Daniel apropå vilkas behov som tillgodoses på bostadsmarknaden och hur staten enligt hans uppfattning borde agera:

I: Har du någon uppfattning kring om någon boendeform borde gynnas och varför?

Daniel: Hyresrätter behövs, det är det enda alternativet för dom som är lite svagare i samhället. Den bostadsform som gynnar dom svagaste borde prioriteras. [...] [Politiskt] /.../ det måste lagstiftas bort möjligheterna att göra bostadsrätter hur som helst.

Daniel ser att det finns ett behov av stöd för de boendeformer som skulle kunna gynna svagare grupper i samhället, detta borde också med lagens hjälp kunna möjliggöras och därmed bör staten ta ett ansvar för alla medborgares rättigheter till ett eget boende. Peter resonerar kring ansvarsfrågan och väljer att nyansera bilden något genom att blanda in fler faktorer än de strikt strukturella och makropolitiska som Daniel talar om:

I: Hur tänker du kring vilka som bör ta ansvar för bostadssituationen?

Peter: Tja... vad ska jag säga, bostadsministern borde väl göra någonting, han gör säkert mycket, men sedan är det ju upp till folket också. Det ligger väl både hos individer och hos makthavare antar jag. [...] Ja, staten, för dom gör ju mer och mer hyresrätter till bostadsrätter och slänger ut dom som inte vill köpa lägenheterna.

Det finns en tvådimensionell tanke i Peters resonemang, han tar upp både makthavare och individer som ansvarstagande parter i den här processen. Individen som medborgare bör ta sitt ansvar och ställa krav för de sämre ställdas räkning. Jola utvecklar detta synsätt än längre, men placerar sig själv som en representant för massan av människor som vill väl men som kanske inte kommer till handling. Lägga märke till hur hon lyfter fram det individuella och medborgerliga ansvaret:

Jola: Nej... staten bryr sig inte så mycket om det där, utan dom är mest intresserade av att dra in pengar till näringslivet. Och den svenska välfärden som är så högt beskattad, men som fattas den vanliga medborgaren här i Sverige. Jag tror inte dom bryr sig så där avsevärt mycket om i fall olika bostadsorganisationer skulle klaga, ta som där jag bor, Linnéstan, och nu när dom bygger längst bort mot Adolfs Fredriks kyrka. Där bygger dom nu, ett jättestort bostadshus, som är dyrast i Sverige. [...] Det är helt absurt, jag upplever en enorm hjälplöshet och maktlöshet. Precis bredvid där dom bygger är ett tillhåll för utslagna och andra som inte har någonstans att bo överhuvudtaget. [...] Man ser inte riktigt dom här människorna och man talar under, över och förbi problemen. Vi kommer ju ingen vart med det. Jag tror jag efterlyser något slags civilkurage, så att alla lär sig att man måste ställa upp för varandra. [...] Jag undrar om det inte är mitt ansvar som civil medborgare, att jag som har det bra, det är upp till mig att sätta press på kommunpolitiker och politiker överlag, som är folkvalda. Det är ju skit samma om hemlösa samlar sig, dom tas ändå inte på allvar. Det är upp till oss som skattebetalare, som tillför samhället något, som bygger det här landet, att säga att det här är inte OK för oss.

I: Vem bör ta det främsta ansvaret?

Jola: Jag tycker regeringen, statsmakten, ska ta ett ansvar men det gör dom inte idag. Staten sitter där som en fet djävla gubbe och ser pengarna rulla in. Tycker varken bu eller bä och sitter bara och bidar sin tid. Det krävs att staten går in och slår näven i bordet tror jag, men det gör dom inte om vi inte lobbar för det. Nu är det inte så att jag egentligen är insatt så ordentligt och går på kommunfullmäktiges möten och försöker...

jag är egentligen en hycklare som många andra. Jag bryr mig, men jag orkar inte.

Enligt vad jag kan utläsa ur de resonemang som mina informanter för kring behov i relation till bostadskonsumtion, stannar inte deras uppfattning av behovet av bostad vid enbart tankar som kan liknas vid en beskrivning av behov som subjektiva preferenser. Snarare närmar sig deras engagemang vid en uppmaning till både sig själva som medborgare och konsumenter och staten som huvudsakligt ansvarig för bostadssituationen, att faktiskt försöka utöva sina rättigheter i och skyldigheter gentemot samhället de lever i. Deras bild av vad som utgör det "goda" livet är naturligtvis avhängig den kulturella referensram som de omger sig med och därför formeras deras tankar kring boendet utifrån denna. Uppfattningen om ett bra boende är delvis subjektiv, delvis breder den ut sig över en mer "storpolitisk" tolkning av hur informanterna anser att ett samhälle bör utformas socialt och med hänsyn till människors möjligheter att få sina behov uppfyllda. Jag skulle påstå att detta stämmer relativt bra överens med det resonemang som Slater för kring hur "riktiga" behov kan sägas skapas utifrån medborgarnas värderingar, identiteter och engagemang.

" 'Real needs' are rather the way in which particular real people and communities formulate their values, identities, commitments in terms of what they 'need' in order to live a kind of life they deem good. 'Needs' are not absolutes then. But neither are they mere individual whims and preferences: they are very serious political statements which are not made on the wing in a shopping mall or in a mad consumerist moment of impulse buying, but rather arise from core values of historically and collectively evolving ways of life, are tied to consequential issues about how social resources are allocated between different social groups and to debates between social groups about values, priorities and power."
(Slater 1997: 57)

7. Engagemang, intresse och motstånd

Min bostadssituation och vår bostadspolitik

Vem bör ta ansvar för hur bostadspolitiken ser ut i Göteborg, och för den bostadsbrist som breder ut sig över Sverige? Ligger ansvaret hos kommunalpolitiker, medborgare/konsumenter, staten eller är det en liberal marknad och kapitalstarka intressen som obehindrat formar utvecklingen? Jag skall försöka sprida lite ljus över dessa frågeställningar, utifrån mina intervjuer och annat empiriskt material. Vidare vill jag relatera frågor kring ansvar med hänsyn till den bostadspolitiska situationen, till ungdomars syn på, kunskaper om och möjligheter till kunskap, engagemang och olika slags motstånd eller "konsumentaktiva åtgärder" i relation till sin position som unga bostadskonsumenter. Med konsumentaktiva åtgärder menar jag hur informanterna beskriver vad de uppfattar som möjliga handlingsstrategier eller motståndsformer, organiserat engagemang gentemot vad de skulle kunna uppfatta som en orättvis fördelning av resurser och ointresse från politiskt håll. Inspirationen till "konsumentaktiva handlingsstrategier" är hämtad från Thörn (2002: 180ff), som i sin tur resonerar kring "livspolitik" och livspolitiska handlingsformer i relation till nya rörelser och det senmoderna samhällets individualiseringstendenser. I den texten menar han att förändringarna i ungdomars (och människors i mer generella ordalag) handlingsmönster i det senmoderna samhället och orsakerna till att ungdomar organiserar sig på annorlunda sätt än tidigare, hänger samman med internationella och globala förändringstendenser (Thörn 2002: 182ff). Följderna blir bl.a. att ungdomar kanske inte syns i de mer traditionella organisationerna, facken, rörelserna, men motståndet tar sig andra, mer individuellt präglade uttryck. Thörn beskriver tre livspolitiska handlingsformer:

- *Den ökade betydelsen för konsumentbojkotten som politisk handling.* Framträder genom en förskjutning från den produktionsinriktade nationella ekonomin (systemvärldens målrationalitet) till en mer konsumtionsinriktad och globaliserad ekonomi. Ett "hjälpmedel" för att åstadkomma både tillfälliga politiska förändringar och mer strukturellt djupgående samhällsförändringar.
- *Livspolitik.* Detta handlar om konsumtion som ett led i en politisk handling och utformandet av en politiserad livsstil.
- *Livsformspolitik.* Denna handlingsform relaterar till rörelsekulturernas realiserande av alternativ till de etablerade samhälleliga institutionerna. Som exempel nämner Thörn alternativa boendeformer, decentraliserade kooperativa ekonomiska former och solidaritetsrörelsens globala handelsförbindelser. (Thörn 2002: 182ff)

Det finns historiskt sett en del exempel på hur konsumenter valt att engagera sig i exempelvis intresseorganisationer, konsumentorganisationer (kanske skulle Hyresgästföreningen i vissa avseenden passa in under den kategorin) och andra löst sammansatta nätverk av individer som delar ett intresse av att försöka utöva inflytande över konsumtionsprocessen. Ett exempel är hur konsumentkooperationen utvecklades i Sverige under tidigt 1900-tal och har fortsatt att verka för att vara ett alternativ till den privatägda handeln.

"Konkurrens och motstånd kan ta sig många former och utvecklas på många olika sätt. Konsumentkooperationen utvecklades i Sverige som sammanslutningar bland människor som önskade driva egna livsmedelsaffärer för att få billigare matvaror. [...] Verksamheten drevs från början i föreningsform och utan något vinstsyfte.

(Ahrne, Roman & Franzén 1996: 211)

Intentionen är att genom organiserat motstånd försöka få till en förändring på marknaden eller påverka ett beslut som på olika sätt skulle kunna verka inskränkande på konsumentens valmöjligheter eller rättigheter med hänsyn till deras position som konsument.

Jag har tagit upp frågor, med mina informanter, om vad som skulle kunna vara orsaken till att bostadssituationen är så besvärlig. Jag har även försökt att diskutera med dem och fråga dem om vad de uppfattar vara bra eller möjliga sätt, att på något vis göra motstånd gentemot en svårbemästrad marknad. Vidare har jag i mitt material försökt att se om det finns några gemensamma uppfattningar kring vad som skulle vara möjliga sätt att påverka de bristande länkarna. En konsumtionsmarknad bör eller brukar fungera med känslighet inför de behov som finns och om konsumenterna reagerar med missbelåtenhet gentemot en produkt eller utbud, är det marknadens skyldighet att tillfredställa konsumenten. Marknaden överlever ju vanligtvis genom att tillfredställa konsumenten. Om man föreställer sig att man är intresserad av att köpa en produkt, till exempel vanliga livsmedelsprodukter, och det visar sig att produkten är dålig. Det finns inga valmöjligheter med hänsyn till miljövänliga alternativ och det är dåligt utbud i förhållande till olika prisalternativ. Vidare saknas det upplysningar om fabrikat, innehåll och tillverkning. Produkten visar ingen information enligt vilka lagar och regler produkten i fråga marknadsförs och får marknadsföras. I en sådan situation skulle det inte vara några problem att vända sig till antingen någon konsumentorganisation eller Konsumentombudsmannen, för att få produkten granskad och marknadsföringen kontrollerad. Förmodligen skulle det snart dyka upp produkter som uppfyller konsumenternas olika krav. Författarna till

Det kommunikativa handlandet (2000) resonerar kring hur konsumtionen förändrats i det senmoderna eller "post-fordistiska" samhället och knyter därmed an till den cultural studies-orienterade konsumtionsforskningen:

"Varje dag 'röstar' konsumenterna, i och med sina inköpsval, för olika varors pris och kvalitet, och i förlängningen, existens eller icke-existens, vilket påverkar produktion och marknad. Med detta menas inte att konsumenterna så att säga har segrat över kapitalismen, utan att konsumenternas nya makt bidrar till kapitalismens profitsträvanden"
(Bjurström, Fornäs & Ganetz 2000: 27).

Gäller detta förhållningssätt inte bostadskonsumtion och bostadsmarknaden? Vem tar ansvar och vem bör ta ansvar?

I: Vart ska man vända sig som ung bostadskonsument, om man vill påverka sin situation?

Sanna: Jag vet ingenstans.

Daniel: Skulle det finnas någon bra konsumentombudsman... men man blir ju inte diskriminerad om man inte får någon bostad.

I: Vem bör ta ansvar för att det ser ut som det gör?

Daniel: Det är ju kommunen som bestämmer hur det ska byggas så det måste ligga på deras bord. Byggbolagen, fastighetsägare och politiker tar inte problemet på allvar. Dom som bygger lägenheter är ju intresserade av att tjäna pengar, så dom bygger för kunder som har pengar.

Sanna: (hänger på Daniels resonemang) Jag är jättenegativ mot politik, jag har inget förtroende för politiker.

I: Har ungdomar inga möjligheter att påverka de processerna?

Daniel: Nä, det som skulle till vore väl någon form av universitetsstrejk möjligtvis. Det är om folk väljer bort Göteborg som alternativ, jag tror ändå det är studenterna som är nyckelgruppen i det här. Jag vet inte om det finns någon grupp som kan organisera, det finns många som är missnöjda med bostadssituationen i Göteborg, men jag vet inte om någon kan organisera den gruppen, utan alla sitter hemma och surar med sina andrahandskontrakt, utan att egentligen veta vad dom ska sikta mot.

Sanna: Det hänger säkert samman med ungdomars oförmåga att organisera sig. Ja, men vad ska man göra, strejka? Typ, nä, nu slutar jag att bo!

Daniel: Ja och så får vi alla sluta att bo! (Skratt!)

I: Finns det möjligheter för ungdomar att organisera sig för att påverka utvecklingen?

Sanna: Det kanske det gör, men det känns som att... det är inte så realistiskt. Det är inte så konstigt, för vad ska man göra? Det här med att bilda en liten organisation eller en grupp, det känns lönlöst, för politiker lyssnar inte på oss.

Det som framkommer tydligt i dessa utdrag av intervjun med Sanna och Daniel, är att de ser på bostadskonsumtionsprocesser ur ett relativt brett perspektiv, de anser att det främst är politiker som bär ansvar för deras situation på bostadsmarknaden. De anser inte heller att deras möjligheter till att påverka genom att organisera sig skulle vara speciellt stora. Så vad ska unga bostadskonsumenter göra, vart ska de vända sig för att skaffa kunskap om dessa frågor? Jag ska fortsätta detta resonemang genom att låta fler av mina informanter komma till tals angående ungdomars möjligheter och kunskaper i samband med bostadskonsumtion:

I: Har ungdomar kunskapen och informationen som skulle behövas för att kunna påverka sin situation på bostadsmarknaden?

Anna: Man kan ta reda på det om man vill, man är ju inte dum. Det handlar om att om man är intresserad eller inte.

Maja: Sedan det här med var man får tag på informationen, så tror jag att Internet är störst, men det är nog vanligast att man snackar med bekantas bekanta och på den vägen.

Daniel: Jag tycker det är mycket snack om boende med kompisar. Man pratar hela tiden om var folk bor, hur fick dom det och hur mycket betalar dom.

I: Vad skulle få er att söka information?

Sanna: Om man nu visste var man skulle söka...

Daniel: Om man kände sig orättvist behandlad på något vis. Att man kände att man kanske betalade en ockerhyra eller att man inte fick den bostad man tyckte man gjort sig förtjänt av. Att det inte finns några andra möjligheter, att man står utan bostad och måste. Fan, vi är lite för lata.

Är ungdomar "oupplysta" i bostadsfrågan eller handlar det om ett ointresse? I intervjuцитaten ovan går det inte att utläsa att informanterna aktivt sökt efter information som på något vis skulle kunna stödja intresset för ungas bostadssituation. Daniel talar om att så att säga söka kunskapen retroaktivt, när det väl har hänt något som på allvar ställer den egna eller någon bekants vardag på ända. När jag talar med Peter om detta framträder en något annorlunda eller klarare bild av hur han uppfattar att många ungdomar resonerar. Först diskuterar vi litet kring vilka eventuella kunskapskällor som finns:

Peter: Nä, jag har faktiskt ingen aning vart man skulle vända sig, men det är väl politiskt man får engagera sig då.

I: Vad tror du är anledningen till att ungdomar inte organiserar sig i frågan?

Peter: Det känns som att (tänker efter)... det är lite konstigt faktiskt. Å andra sidan kanske det finns, bara att jag inte har någon aning om det. Det känns som att det är så mycket annat som ungdomar engagerar sig i. Det är lite av en paradox, i och med att alla vill bo bra, ha en så bra bostadssituation som möjligt, men det är väldigt få som engagerar sig i det tror jag.

I: Vad tror du det beror på?

Peter: Dels att man inte tror att man har någon chans att påverka, men... Å andra sidan är det demonstrationer var och varannan dag här i Göteborg, mot saker olika saker som känns som mindre chans att påverka, som t.ex. kriget mot Irak.

I: Söker du någon information som på något vis har med bostadsfrågor att göra?

Peter: Nä, ingenting, jag läser väl om jag ser nåt i tidningen. Nä, jag funderade på det, jag kanske skulle sätta upp mig på någon sådan där lista, [...] jag tänker ofta på det men det händer väldigt lite. Man blir väldigt lat. Om man ser sin framtid här, får man börja ta tag i det snart./.../

Jag tror definitivt att vissa har kunskap om detta [var man skaffar information]. Ja... många som kanske läser sådana samhällsorienterade ämnen, läser statsvetenskap och samhällsvetenskap, men jo det tror jag många har. Jag tror många kanske har kunskapen men inte vet om det, eller jag vet inte. Jag försöker tänka på var jag skulle nå dom om jag inte pluggade. [...] Men det skulle vara om det hände något radikalt, om man hörde rykten om att dom skulle riva husen eller nåt som rör mig personligen mer. Eller kanske bekantskapskretsen, kanske någon annan som blir utkastad. Annars känns det som en inte så viktig fråga liksom, jämfört med allt annat som händer. Det är inget man kollar in.

Så här beskriver Trombs företrädare Pelle Oskarsson situationen och problemen med att inte veta vilka de bakomliggande orsakerna egentligen är. Han hoppas på en förändring gällande ungdomars kunskaper i dessa frågor:

Pelle Oskarsson:

Det är det som är själva idén med det här [nätverket Trombs verksamhet], vi hoppas och delvis ser vi resultat, folk bryr sig om frågan. Vår idé är att... huvudkänslan man får av dom man pratar med är att man är djävligt frustrerad. Frustrerad över att man inte vet vad det beror på. Den första delen till att man börjar bry sig eller aktivera sig mer i frågan och till förändring, är att man förstår vilka samband är det som detta beror på. [...] Annars är det naturliga intresset där det ska vara, det är ju studenter, studentkårerna som rent praktiskt vet hur knepig den här frågan är.

Det är intressant att se hur Peter beskriver den bostadspolitiska situationen i förhållande till andra politiska frågor. Det uppfattas inte vara så viktigt, men ändå är det den enskilt största utgift som ungdomar har (40 % av inkomsten www.svt.se/nyheter/030428) och han säger att ungdomar uppfattar sig inte ha någon chans att påverka. Detta kan tänkas hänga samman med den frustration som Pelle Oskarsson berättar om, att man inte har klart för sig vilka sambanden är. I en annan del av intervjun säger Peter så här om hur han prioriterar boendet i förhållande till annan konsumtion:

Peter: Det kommer ganska högt på listan i och med att det är där man tillbringar väldigt mycket tid, där man ska sova, leva och bo. Det känns väldigt högt på prioriteringslistan.

På ett i jämförelsevis likartat sätt berättar Malin om vilka utgifter hon har och hur dessa står sig i konkurrensen från boendeutgifter och andra mer regelbundna utgifter:

I: Hur högt prioriterar du ditt boende i förhållande till andra utgifter?

Malin: Nu är det inte så att jag går till frisören, jag köper inte mycket smink, liksom prylar å såna saker. Såna utgifter har jag inte speciellt mycket och det är ju många tjejer som har det. Vi har ju kompisar som lägger ner tusen kronor i månaden på kanske nya slingor i håret, smink och parfym och sånt. Det är helt vansinnigt. Jag har aldrig haft en tanke på det. Jag har inga såna utgifter, mina utgifter är hyra, nöjen och mat, och telefon. Dom stora utgifterna är mat, hyra, cigg och sprit. Det är deppigt men så är det.

Den medvetna och välinformerade, men oorganiserade unga bostadskonsumenten

Boendekostnaderna är den enskilt största utgiften för ungdomar idag och boendet prioriteras väldigt högt i jämförelse med annan konsumtion. Är det rimligt utifrån ovan redovisat relativa ointresse i frågan, att beskriva den unga bostadskonsumenten som en medveten konsument? Jag skall försöka relatera tanken på den medvetna konsumenten, till en liten kort historisk genomgång av hur synen på konsumenten har förändrats inom konsumtionsforskningen. Jag har för avsikt att jämföra med hur mina informanter resonerar, som varande unga bostadskonsumenter, och hur det stämmer in på hur forskningen beskrivit/beskriver konsumenten. Det är endast en högst fragmenterad och ytlig bild av all den forskning som finns kring konsumtion, men jag anser ändå att det kan verka betydande i sammanhanget att visa på några av de mer klara tendenserna. Det är intressant att se hur den historiska utvecklingen påverkar samhällets och forskningens syn på konsumenten.

Inom viss tidigare forskning kring masskonsumtion, masskultur, "konsumtions-samhället" och människors förhållande till marknaden, återfinns klart pessimistiska tongångar och det talades om hur människor förfördes av reklam, marknadsföring och produkternas förpackningar (Adorno 1938/1991, Horkheimer 1997, Marcuse 1964/1968; Frankfurtskolans kritiska samhällsprogram och Baudrillard 1970/1998). Efter att denna negativa uppfattning kring konsumtionsprocessen och konsumentens utsatthet reviderats något, förändrades bilden och uppfattningen blev snarare konsumenten som en som väljer, "consumer as chooser" (t.ex. Gabriel & Lang 1995 och Slater 1997). Denna utväljare tillgodoser sina behov genom att välja på marknaden, men är inte aktiv i sitt förhållande till marknaden. Uppfattningen av konsumenten som en som väljer, är nära sammankopplat med tankar om en fri kapitalistisk marknad. Amerikanen Mike Featherstone har i sin forskning angående tendenser i det sen- eller postmoderna samhället låtit den produktive konsumenten träda fram (Featherstone 1994) och han menar att genom konsumtion så förverkligar konsumenten sig.

"Vår tid kännetecknas av ett ständigt flöde av bilder som bejakar konsumtion, hälsa, skönhet, självuttryck, ungdom, mode, livsstil och en estetisering av vardagslivet." (Featherstone, 1994: 9).

Tendensen skulle kunna beskrivas ungefär som att tidigare uppfattades konsumtion som en omedveten, improduktiv process, något som tillhör den intima sfären av människors liv och senare beskrivs konsumtionsprocessen i termer av produktivitet (Bjurström, Fornäs & Ganetz 2000), kreativitet (Featherstone 1994), medvetna val (Gabriel & Lang 1995), motstånd (Gabriel & Lang 1995 och Fiske 1989) och t o m rebelliskt gerillakrig (Fiske 1989). Vad vi kan se är att uppfattningen av konsumtionsprocessen har gått från relativt omedveten, manipulerad konsumtion, till en medveten och potentiellt produktiv handling. Konsumtion är således en process som innefattar kunskap, information och medvetenhet. Gabriel och Lang (1995) tangerar denna "utvecklingsproblematik" bl.a. i kapitlet "*The consumer as victim*", där de också ställer sig frågan om vad som behövs för att hjälpa konsumenterna:

[...] there needs to be a combination of forces, inside and outside the legislature: well-briefed, 'on-side' journalists, individuals in Congress, public goodwill and *well-researched activists*."
(1995: 128)

Det är alltså många faktorer som spelar in för att kunna fokusera "problem" på marknaden, men en medveten konsument är en förutsättning.

Bostadskonsumtion, intresse och medvetenhet

Hur ställer sig då de unga bostadskonsumenterna till det egna intresset och medvetenheten generellt angående bostadssituationen? Jag diskuterar detta med Malin och hon framför sin syn på organiserad verksamhet och den egna boendesituationen:

- I: Vart skulle du vända dig om det blev problem med det egna boendet, finns det någon hyresgästförening där du bor?
- Malin: Det vet jag inte, alltså det här med hur man kan påverka, jag kan inte sådana grejer... Det kanske finns den här vanliga hyresgästföreningen, men där är jag inte med. Jag har inte varit med där heller, men det kanske man borde vara. Jag vill inte ens vara med i facket, så jag vill inte vara med i såna föreningar.

I: Varför inte?

Malin: Nä, varför ska jag vara det, jag klarar mig själv. Men, jag känner inte så, så är det med facket också, börjar det bråka på min arbetsplats då säger väl jag upp mig och sticker därifrån då. Jag tänker inte dra in facket, dom har aldrig hjälpt någon ändå. Med hyresgästföreningen har jag inte tänkt på det, det är säkert jättebra. Speciellt när det gäller hyreshöjningar och såna grejer. Man kanske borde veta vad man har för rättigheter och så. Men jag tänker inte betala 200 spänn till någon förening. Blir det problem ringer jag till pappa.

I: Kan man inte organisera sig, vart skulle du vända dig?

Malin: Jag är inte intresserad av sånt, jag har inget som helst politiskt intresse av sånt. Men jag tycker faktiskt inte att kommunpolitikerna tar tillräckligt med ansvar för detta. [...] Jag tror inte ungdomar har tillräckligt med information för att påverka, dom har inte lusten och orken. Det är alltid sent, när man redan är utkastad och man tänker att jag vill aldrig mer bo i andrahand. Sedan när man väl bor där orkar man inte ta tag i det. Då blir det ytterligare ett andrahands, svart, någonstans ute i Bergsjön eller nåt. För det tar tid och kräver så mycket av dig. Men, jag skulle aldrig gå in på det planet att försöka påverka så att dom bygger fler bostäder, det ligger inte för mig. Jag skulle inte orka, jag hör inte till dom som skulle ta kontakt med några kommunpolitiker.

Malin är starkt kritisk till intresseorganisationer som exempelvis facken i citaten ovan. Det kanske helt enkelt hänger samman med att hon inte intresserar sig för att aktivt stödja sådana "medlemskapsberoende" organisationer, pga. att hon uppfattar det som att det inte skulle gagna henne. Det kan också tänkas bero på att hon inte tidigare varit medlem. Tidigare erfarenheter av organiserat motstånd eller kollektiva påverkansmöjligheter, genererar möjligtvis en positivare syn. Jag vill även relatera det till vad sociologen Håkan Thörn väljer att omnämna som "etablerandet av livspolitik". Han menar att "identiteternas politik ytterst handlar om individers och grupperns anspråk på makt och resurser att definiera och skapa sitt eget liv" (2002: 180). I anslutning till sociologen Anthony Giddens resonerar Thörn vidare och menar att detta hänger samman med en fördjupad individualiseringstendens i det senmoderna samhället och en ökande avtraditionalisering, dvs. "erodering av kollektiva traditioner". I anknytning till detta skulle Malins motvilja mot organisations- och föreningsengagemang kunna stå att finna i ett ointresse för den traditionellare formen av organiserat medlemskap.

När jag talar med Daniel angående medlemskap, föreningar och organisationers möjligheter till att påverka, framträder en helt annan bild:

Daniel: Jag är med i hyresgästföreningen. Prenumererar på Vår Bostad för 75 kr i månaden. Jag tycker det kan vara värt det, för att det gått rykten om att dom är bra på att ställa upp om det skulle hända nåt. Men jag har aldrig haft några problem med någon hyresvärd. Jag har bara varit i kontakt med dom när jag skulle ändra adress.

I: Får du bra information i tidningen?

Daniel: Ja, det tycker jag och så får man utskick med nyheter. Det är ju dom som förhandlar om hyrorna med fastighetsägarna, så alla får ju del av det. Det är som att vara med i facket, det tycker jag är självklart. Om man har råd med det, tidningen kostar ändå 75 kr i månaden. Det är en sak om man är student, då har man begränsat med pengar. Det är värt det.

Daniel anser det vara värt att satsa pengar på att vara medlem i både Hyresgästföreningen (och prenumerera på Vår Bostad) och i facket. Hans syn på medlemskapet verkar bottsna i ett slags trygghet, det finns någonstans att vända sig ifall något skulle dyka upp, om något går fel. Han gör även en jämförelse de båda organisationerna emellan och han uppfattar det som självklart att vara med i båda, för det kan han själv ha nytta av. Hyresgästföreningen förhandlar om hyror, vilket är intressant ur det perspektiv som Daniel återger i citatet ovan, när han säger att "alla får ju del av det".

Alla skulle alltså egentligen tjäna på att vara med i Hyresgästföreningen, om det skulle uppstå komplikationer i förhållande till fastighetsägare. Han säger inget om att han själv skulle vilja ansöka om ett eventuellt förtroendeuppdrag inom facket eller Hyresgästföreningen, för att på så vis öka det egna inflytandet. Daniel anser inte att hans intresse ligger på en sådan nivå. Han har däremot varit facklig representant vid en tidigare anställning i en annan stad, men detta är inget han fortsatt att engagera sig i.

Anna uttrycker i likhet med Daniel, positiva åsikter om facken och Hyresgästföreningen, men intar samtidigt en distanserad hållning gentemot det personliga engagemanget:

Anna: Det är bra att vara med i t.ex. facket, A-kassan och Hyresgästföreningen. Behöver man hjälp med något, så kan man få den hjälp man behöver. Man behöver inte ta hand om sånt själv.

Pelle Oskarsson ser oroligt på en utveckling som tyder på att ungdomar är skeptiska gentemot att aktivt delta i exempelvis facket. Det kan på längre sikt, och redan nu, skapa obalans i relation till ungdomars representation i dessa organisationer.

Pelle Oskarsson:

Om man säger så här: om man som ungdom är med i facket kanske, för om man blir arbetslös så kan man få pengar från facket, sedan ser man det som bra att fackets förtroendevalda finns, man kan höra av sig till dom om det är några problem. Men man ger fan i att gå på något fackligt möte. Man engagerar sig inte så mycket att man ser till att dom [facket] gör någon nytta. Gå på möte, gå med i styrelsen eller så, driver viktiga frågor.

Jag tycker det är anmärkningsvärt i sammanhanget att ta fasta på hur Anna säger: "Man behöver inte ta hand om sånt själv." Intresset är relativt svalt och engagemanget inte på något vis ett eget initiativ till att försöka påverka med egen kraft. Vid en jämförelse med vad Pelle på Tromb säger, är det just här problemet ligger. Ungdomar väljer inte att aktivt engagera sig och driva viktiga frågor. Jag skall återkomma till intresse för organiserat motstånd och ungdomars engagemang något längre ned.

Makt och motstånd

"Makt kan beskrivas som det statliga systemets styrmedel, medan det ekonomiska systemet använder pengar som sitt styrmedel. [...] inom de samhälleliga systemen föder också denna makt motstånd. (Ganetz 2000: 38)

Makt och motstånd framstår som oskiljaktigt förenade i det moderna samhällets förhållande mellan system och livsvärld. I anslutning till citatet ovan vill jag med hjälp av ungdomsforskaren Fornäs och konsumtionsforskaren Ganetz låta en definition av samhälleligt motstånd klargöra hur mångnyanserat motståndets karaktär kan te sig.

[...] "motstånd som '(individuella eller kollektiva) subjekts strävan att utifrån egna behov eller intressen motverka en annan logiks

regler som påtvingats dem i någon sfär.' Men det är viktigt att se att begreppen makt och motstånd inte är enhetliga, i förhållande till varandra polära begrepp, utan att det motstånd människor gör mot maktutövning (och vice versa, bör tilläggas) är i varierande grad medvetet, avsiktligt, fokuserat, konsekvent eller kollektivt." (Fornäs 1993: 74)

Var finns kunskapen och vem söker den?

Vid en undersökning som tidningen *Vår Bostad* genomfört (Vår Bostad, nr 2/98), gällande den svenska bostadspolitiken, framkommer det vid frågan om vilket politiskt parti som de tillfrågade anser har den bästa bostadspolitiken, att 81 procent i gruppen 15-29 år är osäkra. Det är intressant att det är just gruppen mellan 15-29 år som framstår som den minst välinformerade kategorin. Jag skall försöka se till några av de tänkbara orsaker till varför utfallet blev så tydligt just för ungdomar.

Hur kan konsumentgruppen ungdomar påverka? Vilka möjligheter finns det till hands? Hur ser nätverket Tromb på saken? Trombs inställning till möjligheterna att påverka sin position som ung bostadskonsument vilar dels på en demokratiaspekt och möjligheterna med offentlig debatt, dels på ett intresse för att öka det politiska engagemanget generellt bland människor. Tanken är att för att få till någon förändring i bostadspolitiska frågor, måste människor, i detta fall unga bostadskonsumenter, engagera sig, organisera sig och intressera sig för problematiken som återfinns på den svenska bostadsmarknaden. Jag skulle vilja beskriva det som att Tromb förespråkar kollektivt demokratiskt motstånd gentemot det som de uppfattar som ett politiskt ointresse, en ovilja från politiskt håll att ta till sig ungdomars engagemang och intresse för bostadsfrågan. Några av de större intresseorganisationerna, som vissa fackförbund, anser att det inte är någon facklig fråga, de har inte erhållit några förfrågningar från medlemmars håll att detta borde tas upp på dagordningen och att det skulle vara en fråga för facken att engagera sig i. Det kanske inte är så konstigt, med tanke på att facken har påtagliga problem med att få unga människor intresserade av att ansöka om förtroendeuppdrag. Jag skall låta delar av min intervju med Pelle Oskarsson från Tromb, utgöra grunden för ett resonemang kring ungdomars engagemang:

I: Vilka möjligheter har ungdomar att utöva motstånd?

Pelle Oskarsson: Allt från att rösta, jobba politisk eller inom facklig- eller annan organisation. Jag tycker avståndet mellan dessa grupper ökar... Vi har i alla fall en modell som säger att vi har demokrati i Sverige och att det är folkviljan som skall styra, jag tycker det finns ett glapp. Makten försöker att agera mer och mer autonomt,

från vad väljarna egentligen vill eller vad människor egentligen vill, eller vad som är bra för människors både privatekonomi och liv, både känsloliv och ekonomiska liv.

I: Vad är anledning till att ungdomar inte organiserar sig?

Pelle Oskarsson: [...] Vi har ju ett demokratiproblem idag och vi vill göra ett nummer där vi tar upp problematiken kring varför människor inte vill engagera sig idag, framför allt bland ungdomar. Det politiska och organiserade engagemang. Man kan snacka och så om saker, men man har gått från att vara "doers", eller man har väl aldrig varit speciellt mycket "doers", man är mer "talkers" än "doers". Jag förstår delvis varför, för deras engagemang har inte förvaltats av makteliten. Jag menar att det är en försämring, men jag förstår det för att om man vill lägga tid och kraft på engagemang så vill man nå det resultat som man engagerar sig för. Då gör man ju en riktig analys egentligen, om man säger det här är för djävligt, jag har ingenstans att bo och det är dyrt, men om jag börjar bry mig om det vad hjälper det jag kommer ha det lika djävligt ändå. [...] Facken har problem generellt med rekrytering, men speciellt till förtroendeuppdrag. Kämpar man inte för representation i dom här organisationerna, så kommer man heller inte bli representerad åsiktsmässigt. [...] Jag tror att många ungdomar känner att inom systemets ram kan man inte påverka och få till en förändring, så då försöker man bli oberoende av systemet. Jag både kan förstå och förstår inte. Men det skulle vi vilja göra en rapport om och sedan en tidning om.

Pelle Oskarsson kommer in på flera av de saker som nämnts under intervjuerna med mina informanter och det råder även en viss samstämmighet i uppfattningen av förhållandet till organisationer, engagemang och relationen mellan system och livsvärld. Han nämner t.ex. ovan det här med att vara medlem i facket, men att inte vara aktiv. Man kan tycka att det är bra att vara med om man behöver hjälp, som Anna säger. I det resonemang som Pelle för när jag frågar honom om vilka anledningar det finns till att ungdomar väljer att inte organisera sig, tangerar han några av de orsaker som mina informanter talar om angående ointresse för engagemang. Ungdomar tror inte de har tillräckligt med information för att påverka och de har, som Malin uttrycker det, inte lusten och orken.

Överhuvudtaget har intresset för att engagera sig fackligt och traditionellt politiskt, sjunkit under senare år, från framför allt ungdomars håll. Forskning kring ungdomskultur och ungdomars intresse för organiserade medlemskap och överhuvud mer traditionellt strukturerat förenings- och organisationsengagemang, visar på ett minskat intresse och en minskad tilltro till sådana förbindelser. Det är snarare ett ökat intresse för globala orättvisor, än lokala problemsituationer, som fångar ungdomars

engagemang (De kallar oss unga - Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie 2003, kapitel 9). I den rapport som Ungdomsstyrelsen lagt fram står det att läsa följande angående engagemanget i traditionella politiska sammanhang,

"På flera punkter tvekar de att ta över etablerade former. De är politiskt engagerade men väljer andra uttrycksformer. 'politiken' söker sig delvis andra vägar. Det gäller för övrigt även andra, traditionella kollektiva aktionsformer som föreningar av skilda slag."
(Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie 2003: 192)

Dessa "tendenser" kan tänkas hänga samman med de olika handlingsformer som jag beskriver på sidorna 32-33 och som Håkan Thörn presenterar mer ingående i *Globala Dimensioner* (2002: 182ff).

² Gabriel och Lang radar upp följande tio typer av konsumenter; consumer as chooser, consumer as communicator, consumer as explorer, consumer as identity-seeker, consumer as hedonist or artist, consumer as victim, consumer as rebel, consumer as activist och consumer as citizen. (Gabriel och Lang 1995)

8. Vägen till ett eget hem på en bristmarknad - unga konsumenters agerande på en ansträngd bostadsmarknad.

Unga bostadskonsumenter på bostadsmarknaden

Pelle Oskarsson på Tromb: (Angående unga bostadskonsumenters position på bostadsmarknaden.)

Det blir ju inga problem, på en bristmarknad blir det inget problem om det finns ett antal konsumenter som inte har så stor plånbok att dom kan flytta in i dom lediga bostäder som finns för att dom är för dyra. Det finns ett gäng konsumenter som vill bo billigt. Har man bara ett begränsat antal lägenheter behöver man inte bry sig om dom konsumenterna. Det är skillnad om man har ett antal lägenheter som står outhyrda. Det är först då man börjar pressa priserna för att komma åt den kundkategori som vill bo där. Det blir ingen naturlig balans på den marknaden förrän utbudet motsvarar efterfrågan. Ungdomars efterfrågan är inte intressant så länge det inte finns något att hyra ut.

En bristmarknad kan beskrivas som karakteriserad av en obalans mellan utbud och efterfrågan. I fallet med bostadsmarknaden är detta överhängande tydligt i flera av Sveriges större städer. I många av de större studentstäderna är krisen på flera sätt allvarlig och studenter kan tvingas välja bort studieort på grund av att det inte finns några möjligheter att hitta en bostad till överkomligt pris. Naturligtvis är det flera faktorer som ligger till grund för att en bristsituation uppstår. Det kan handla om prissättning på marknaden, dåliga konkurrensvillkor för byggbolagen, alltför höga byggnadskostnader, en krånglig byråkrati i samband med markutlåning, den ökande inflyttningen till Sveriges större städer etc. Men, det jag främst är intresserad av i sammanhanget är hur man som konsument väljer att agera på en sådan marknad och hur konsumenten förhåller sig till en sådan situation. Vilka möjligheter ser konsumenten för att nå målet med en egen bostad? Vilka resurser har konsumenten att tillgå? Som konsument måste man förhålla sig till systemets regler, lagar och medel (pengar och makt) och i relation till dessa välja en handlingsstrategi (eller välja att inte handla), för att om möjligt förbättra sin position som konsument. Jag skulle vilja beskriva utgångsläget för en ung bostadskonsument som att man erbjuds vissa "handlingsstrategier" i enlighet med de regleringar som staten och marknaden arbetat fram för människor som söker bostad. Det är oftast frågan om att ställa sig i bostadsköer, skicka in intresseanmälningar, ringa upp fastighetsägare och höra sig för om det finns några lediga lägenheter osv. Men dessa tillvägagångssätt är alltigenom kontrollerade

av fastighetsbolagen själva och erbjuder inte konsumenten några större möjligheter att välja eller påverka sin position i förhållande till erhållandet av en bostad.

Många ungdomar som tar sina första steg in på bostadsmarknaden får snart känna av den hårda atmosfär och den konkurrenssituation, i vilken det beslutas om vem som får och vem som inte får tillgång till ett boende. Det råder stor konkurrens på bostadsmarknaden i Göteborg och de som är sist in på marknaden har allra svårast att få det dom söker efter. I många fall hör ungdomar, tillsammans med nyinflyttade till staden, till de som får ställa sig sist i kön till de bostäder som finns, i de få fall då det finns en kö att ställa sig i. Nedan resonerar Sanna 24 år och hennes pojkvän Daniel 26 år, kring fastighetsbolagens kösystem och hur de uppfattar sina möjligheter att få in en fot på bostadsmarknaden.

I: Du har ju stått i kö här hos SGS, Stiftelsen Göteborgs Studentbostäder, men har du provat någon annanstans?

Sanna: Nä, det är lönlöst att ställa sig i kö om man är student. (Sanna fortsätter med liknande resonemang senare under intervjun.) [...] Man kan inte ställa sig i kö hos Familjebostäder, utan man söker aktivt hela tiden. Dom påstår att dom tittar på behov, men det är bara bullshit. Skulle jag skriva att jag var hemlös, bodde på gatan och var student skulle jag inte få något.

Daniel: Men kösystemen har nästan alla tagit bort nu, det är väl bara Poseidon som har det fortfarande.

I: Vad beror det på?

Sanna: Dom hade tänkt att den som behöver det mest skulle få något.

Daniel: Och det ger dom möjlighet att välja, vilka dom vill ha.

När Sanna talar om att man söker aktivt hela tiden, hänvisar hon till intresseanmälningar hos fastighetsbolag angående tillgång till lägenheter som blir lediga. Det är några fastighetsbolag i Göteborg som begagnar sig av denna metod att ta emot intresserade konsumenter genom att låta dem söka lägenheter enligt "först till kvarnmetoden". Det innebär att intressenten får skicka in sina personliga uppgifter och bl.a. kryssa för i vilka områden man skulle vara intresserad av att söka ett boende i. När en lägenhet blir ledig, skickas ett meddelande ut till de som anmält intresse på

detta objekt och en utgallring sker. Ofta får man relativt kort tid på sig att bestämma sig för om man är intresserad av lägenheten eller ej.

(Se t.ex. <http://www.boplatsgbg.se/> och <http://www.stenafastigheter.se/>)

Eftersom bostadssituationen är så pass ansträngd och det byggs så obetydligt med nya hyreslägenheter, väljer många fastighetsbolag helt enkelt att avsluta sina kösystem. De handlar hellre sina kunder genom en mer individuellt prövad metod. Bolagen "ser till" att människor anmäler sig till ovan beskrivna intresselistor, genom s.k. intresseanmälningar, och kan på så vis erhålla information om de sökandes inkomst, eventuellt registrerade anmärkningar, ålder, nuvarande boende, yrkesbefattning osv. Detta ger fastighetsägarna större möjlighet till gallring bland kunder, utan att konsumenten placeras i kö och det är svårare för kunden att se över sin position med hänsyn till möjligheterna att få en lägenhet. Flera av mina informanter har dels anmält sig i olika köer, dels skickat in eller delgivit intresseanmälningar. Resultaten av deras ansträngningar ser lite olika ut:

Jola:

Jag hade skrivit ansökan till olika bolag, hade inte fått något svar, men en dag ringde jag och frågade varför de inte hört av sig. Men dom sa att jag fick ju ringa dom ofta och höra efter. Jag drog en snyfthistoria om att jag studerar och jag blir utslängd nästa torsdag och jag kan inte bo här längre. Tro det eller ej, men jag har en som jag inte lagt ut på nätet ännu, om du kan vara här inom 20 minuter så får du den (sa hon på fastighetsbolaget). Jag tror det påverkade dom att jag gjorde det klart för dom att jag var tvungen att hoppa av mina universitetsstudier om jag inte får någonstans att bo. [...] Sedan ska man ha en väldig tur också, det upplevde jag. Jag har inte haft några som helst problem att hitta bostad här, sedan jag flyttade hit. Men jag har haft tur, för jag har varit i kontakt med olika bostadsorganisationer och kamrater och så, visst man ska ha tid och en jäkla tur också.

Jola har alltså fått tag på en lägenhet genom ett fastighetsbolag, men det var inte med anledning av att hon stod i deras kö som hon fick tillgång till denna. Det var snarare turen att hon råkade höra av sig vid rätt tidpunkt och kanske framför allt att hon lyckades övertyga kontakten på bolaget om att hon var i bostadsnöd. Sanna, också hon student, har inte lika goda erfarenheter av och åsikter om fastighetsbolagen och deras kösystem, det är särskilt intressant hur hon resonerar kring sin roll som studerande och bostadskonsument:

Sanna:

Det tycker jag är lite konstigt, det är som att bara för att man är student har man inte råd att betala hyran eller att man är slarvig och djävlig. Bara för att man tjänar mycket behöver inte betyda att man är duktig och betalar hyra. Jag har ju 7000 i månaden plus om man har borgensmän, men man får ju ändå inte hyra dom där lägenheterna. [...] Bolagen kan ju välja själva vilka dom vill ha till sina bostäder, är det då en som jag som söker, med fast inkomst, och en civilingenjör som söker samma lägenhet, så väljer dom säkert den personen. Det handlar om fler än studenter.

Som jag uppfattar situationen, efter intervjuerna med mina informanter, är inte den lättaste vägen till ett eget boende att ställa sig i någon av fastighetsbolagens köer. Då är det andra medel som gäller och för den unga bostadskonsumenten är det tid, kreativitet och ihärdighet som verkar vara de faktorer som avgör om man skall få en bostad. Detta är intressant ur det perspektivet att de unga bostadskonsumenterna inte väljer att nöja sig med att begagna sig av enbart de vanligaste handlingsstrategierna i sitt sökande efter bostad.

När man inte får välja

När omständigheterna på bostadsmarknaden inte ger dem möjlighet att välja, i något slags "utbudet-följer-efterfråganförhållande", föder det kreativitet hos konsumenterna. Konsumtionsforskarna Gabriel och Lang skriver (1995) om konsumenters olika handlingsstrategier i förhållande till marknad och varor. De radar upp hela tio typer av konsumenter², men jag skall fokusera på fyra av dessa, nämligen konsumenten som utväljare, aktivist, rebell och medborgare. När de karakteriserar konsumenten som utväljare (consumer as chooser) relaterar det snarast till en uppfattning av konsumenten som "the economic man", någon som skapar det goda livet genom marknaden. Jag skulle påstå att detta perspektiv på konsumtionsprocessen, där konsumenten via val på en fri marknad kan skapa möjligheter för det "goda" livet, är i stort sett obefintlig i mitt material. Jag vill ha med "utväljartypen", för att klargöra skillnaderna gentemot de andra bilderna av konsumenten. Så här skriver Gabriel och Lang angående olikheterna mellan konsumenten som utväljare och medborgaren:

"Choosing as a citizen leads to a very different evaluation of alternatives from choosing as a consumer. As a citizen, one must confront the implications of one's choices, their meaning and their moral value. [...] Consumers operate in impersonal markets, where they can make choices unburdened by guilt or social obligations. [...] The citizen is an impersonation of what Philip Rieff called 'the political man', the cultural ideal based on the

notion that the good life, justice and happiness can be attained through political action, [...] Ultimately, the citizens do not take markets as given but will seek to regulate them, control them and tame them. They seek to do so either through direct action and active participation, or indirectly, through the state. And this is where the state comes into discussions of citizens and contemporary consumption."

(Gabriel & Lang 1995: 174-76)

Skillnaderna mellan en konsument som väljer att agera på marknaden som en utväljare och medborgaren som konsumerar, är till stor del beroende av möjligheten att aktivt försöka förändra sin position på marknaden. Medborgaren är i relation till samtida konsumtion inte villig att ta marknaden så som den är, utan han eller hon väljer att på olika sätt agera och därav försöka reglera marknaden. Gabriel och Lang menar att det finns innehållsliga likheter mellan vad man skulle kunna kalla en aktiv konsument och "medborgarbegreppet". Enligt texten finns det en aktiv och politisk komponent i resonemanget kring medborgarens möjligheter, som återfinns i uppfattningen av konsumenten som ansvarstagande och socialt engagerad och som även är medveten om sina politiska potentialer. Det finns, vill jag hävda, vissa gemensamma nämnare hos de tre benämningarna av konsumenten som rebellisk, aktiv och även som medborgare. Här är det inte frågan om att konsumenten passivt tar intryck av och låter sig manipuleras av marknadsföring eller blir förvirrad i den massproducerande samtiden. Istället finns här inslag av individuellt motstånd och en kulturell medvetenhet om den egna situationen och den makt man som konsument trots allt innehar. Till skillnad från konsumenten som rebell, som vanligtvis agerar individuellt, betonar konsumenten som aktivist de kollektiva möjligheterna för att påverka sin position på marknaden. I relation till denna diskussion vill jag visa på de olika sätt som mina informanter agerat och agerar på bostadsmarknaden:

I: Hur tänker du när du söker bostad?

Peter: Jag vet inte, vi [talar om sig själv och en kompis] pratade om det härom kvällen. Man kan ju börja med att sätta in annons i tidningen att man söker lägenhet. Man måste ju börja någonstans. Man kan sätta upp lappar på stan, höra sig runt, säga till folk att man är intresserad om det är någon som känner någon, eller känner till ett hus eller något sådant.

I: På vilket sätt tror du att det är lättast att söka lägenhet?

Peter: Kontakter eller kompisar, jag tror det i alla fall. Men jag vet inte hur bostadsbolag och sådan här hyresgästföreningar, hur dom är inställda...

I: Hur fick du lägenheten

Malin: Genom kontakter på jobbet, fastighetsägaren är kund hos oss. Jag ringde upp henne och frågade och så hade hon en ledig. Jag känner ju fastighetsägaren, men hon har ju ingen bostadskö på något sätt, hon har 31 lägenheter. Hon har ingen kö, men jag menar generellt så tror jag, som Poseidon arbetar till exempel, så har man en väldig chans att byta till sig andra lägenheter, om man redan hyr hos dom, vilket kanske är OK men... som HSB som stänger ute alla som inte är medlemmar.

I: Letade du efter lägenhet länge?

Malin: Till och från har jag letat länge, satt in annonser och anmält mig på bostadsköer och sådant. Jag satte upp mig på bl.a. Poseidons bostadsköer, bostadsförmedlingarna har ju bara andrahandskontrakt. Men min lägenhet på Olskroken (lägenheten innan den vi sitter i vid intervjutillfället) var också genom jobbet, hennes son. Innan det bodde jag hos min syster, inneboende hos henne. Jag tror att annons är ett ganska bra alternativ eller att man gör så att man tar kontakt med dom mindre hyresvärdarna. Jag tror det finns lägenheter om man har tiden och verkligen letar, men dom läggs inte ut på marknaden. Poseidon har t.ex. stoppat sin bostadskö och dom är ju störst i Göteborg. Generellt säger dom flesta att nej vi har ingen kö, vi har inget sånt system.

Vi kan se att Malin och Peter uppfattar de traditionella och etablerade sätten att söka lägenhet genom att ställa sig i bostadskö eller intresseanmälan hos bolagen, som näst intill uteslutet. Båda nämner annons som ett alternativ att kringgå "systemet", för att nå direkt kontakt med hyresrättsinnehavare. Att sätta in annons och söka efter ett boende på det sättet kan vara ett alternativ, men det är inte alltid helt okomplicerat. Malin anger brister i möjligheterna med att annonsera:

Malin:

Det man kan säga är att det märks på vilket sätt du formulerar din annons. Så att du kan bli mer attraktiv för en som hyr ut q en lägenhet. Jag tänkte på Sofie och Erik nu när dom skrev

rökfri akademiker, goda referenser, borgenär finnes och såna saker.
Det funkar inte att skriva student söker etta eller två snarast.

För att påverka sin position som bostadskonsument på bostadsmarknaden, måste man visa att man är en attraktiv och seriös konsument. Förhållandet mellan individ och marknad (livsvärld och system) är till stor del styrt av de etablerade intressenas vilja till att gå konsumenterna till mötes. I en situation med bristande utbud och stor efterfrågan, måste konsumenten vara aktiv och kreativ för att tillfredställa sina behov. Både Malin och Peter resonerar kring bostadssökande som en individuell "prövning", där personliga kontakter och förmågan att individuellt söka kontakten med fastighetsbolag, är de i stort sett enda möjligheterna. Så här resonerar Peter kring hur han tänker gå tillväga för att nå det boende han drömmer om:

I: Tror du att unga människor kommer att få större möjligheter att välja var och hur de vill bo?

Peter: Jag hoppas det. För min egen del. Jag vill inte bo i en lägenhet resten av mitt liv. Jag vill ha ett hus, jag vill ha möjlighet att kanske bygga ett hus. Det jag vet är att jag vill bo i ett hus och att jag kommer lägga ner mycket tid, energi och pengar på att det ska bli så.

Det är intressant att se hur Peter resonerar kring möjligheterna med att skaffa ett eget boende som stämmer överens med de önskingar och tankar han har, i relation till hur han ser på sig själv som den som gör detta möjligt. Nedan diskuterar Sanna och Daniel kring olika strategier för att kunna nå tillgång till en hyreslägenhet:

Sanna: Jag har börjat tänka lite så att försöka komma undan med kryphål och jag tänker kanske inte helt lagligt, utan jag tänker på det som en möjlighet. Man kan ju inte få en lägenhet på ett lagligt sätt och då kanske jag skiter i det och tar den där mellanskillnaden, typ för ett svartkontrakt. Jag läser juridik nu så jag försöker hitta dom där kryphålen. Sånt som att hyra i andra hand och skaffa besiktningsrätt. Just därför att bostadssituationen ser ut som den gör, kanske jag skulle ha mage att göra nåt sånt. Jag vet en kompis som satte ut annons och fick förstahandskontrakt på en lägenhet mitt i centrala Lund, som hon nu ska byta till en i Göteborg.

Daniel: Det kan man göra, skaffa en lägenhet i en hyfsat attraktiv stad, sätter ut en annons och byter sig tillbaka till Göteborg. Då har man alla lagar på sin sida.

- Sanna: Jag skulle kunna tänka mig att ta ett hyfsat kontrakt här i Göteborg för en kort tid, bara för att komma in... ha foten inne och kunna byta upp mig, även om det tar 10 byten tills jag kommer mitt i smeten.
- Daniel: Det går ju till så numer, det svåra är att få in en fot. Att ha ett riktigt förstahandskontrakt.
- Sanna: Jag har en kompis som bodde, hon hade hyrt en liten ateljé utan toalett, så hon hade ett litet pentry, men ingen toalett, ingen dusch. Men hon hade ingen annanstans att bo så hon bodde där.
- Daniel: Jag skulle kunna tänka mig att bo någonstans som egentligen inte var en lägenhet. Jag är lite inne på att offra 10 000 och starta eget företag, få en F-Skattsedel, då kan man hyra lokaler också. Det har jag sett i tidningen att lokaler kan man få mitt i stan, endast till företag. Det var en kursare till mig vars kille var företagare, han jobbade hemma, dom hyrde en kontorslokal inne i stan vid domkyrkan. Dom stuvade in ett gammalt kylskåp och det fanns ett pentry osv.

Sammanlagt är det fem olika strategier som Daniel och Sanna berättar om i citaten ovan. Sanna börjar med att beskriva att det är omöjligt att få tag på en lägenhet och att hon därför börjar se det som en möjlig utväg att ta ett "svart" hyreskontrakt. Alternativet närmast efter skulle vara att skaffa sig besiktningsrätt på en lägenhet, något som tillfaller en andrahandskontraktssinnehavare efter en viss tid. Vidare karakteriserar informanterna bytesmöjligheterna som de enda lagliga möjligheterna att nå tillgång till ett boende. Antingen genom att försöka hitta en lägenhet i en annan stad och "byta sig tillbaka" till Göteborg eller söka ett kontrakt på en lägenhet i ett mindre attraktivt område och därefter "byta upp sig". Det är intressant hur de båda förhåller sig till dessa strategier i relation till vad som skulle kunna omnämnas lagens rāmärken. Det är inte så att de oreflekterat hänger sig uppgiften att skaffa sig ett boende till varje pris. Det är snarare den trängda bostadsmarknaden som gör att de mer eller mindre tvingas ta till medel som de egentligen kanske inte uppfattar som moraliskt riktigt. Daniel nämner att vid ett byte har man alla lagar på sin sida och Sanna beskriver att hon i den aktuella bostadssituationen i Göteborg, och som student, kan tänka sig att ta ett svart hyreskontrakt. Men, det är inte utan vissa tvivel för hur detta agerande skulle kunna uppfattas moraliskt. Detta förhållningssätt skulle jag vilja återkoppla till hur Gabriel och Lang (1995) beskriver den moraliskt och politiskt medvetna "consumer as citizen". Daniel beskriver i det sista delcitatet hur han skulle kunna tänka sig att bo någonstans, som från början egentligen inte var en

lägenhet. Men möjligheterna att få hyra exempelvis en lokal begränsas av att fastighetsbolagen vanligtvis kräver företag som hyresgäster.

Att ungdomar väljer att bo i lokaler som inte var byggda för boende är något som etnologen Ylva Hagström skriver om i sin artikel i antologin *Porträtt utan ram: Kön och sexualitet bortom strukturalismen* (2000). Hagström studerar i sin text hur valet att bo i t.ex. en gammal industrilokal eller liknande, kan vara en del i att förverkliga sig själv och att boendet är en del i dessa individers livsstil. Jag skulle vilja påstå att det även är en möjlighet att nå inträde på en marknad som inte släpper in ungdomar, som väljer att bortse ifrån det behov som många unga har att sätta bo och flytta från föräldrahemmet.

Jag skall återkomma till detta under nästa rubrik och relatera till vad Thomas Ziehe omnämner som reflexivitet, individualisering, friställning och görbarhet (Ziehe 1993).

9. Den speciella ungdomstiden – Förändringstendenser i det moderna samhället

Vad händer med synen på det egna boendet, när man inte får välja? Som ung bostadskonsumert är man ofta utelämnad till att "ta det man får", som mina informanter uttrycker det. I vissa fall handlar det om studentboende, i andra svarta kontrakt, andrahandskontrakt, inneboende och olika tillfälliga lösningar. I mina intervjuer berättar informanterna, hur de på olika sätt har flyttat runt i Göteborg, i sökandet efter ett boende som stämmer överens med deras respektive uppfattning av vad som utgör ett bra boende. Är detta något som är specifikt för kategorin ungdomar? Jag skulle svara ja på den frågan, av flera anledningar. Det finns en uppfattning om att ungdomstiden på flera sätt är speciell, att den innebär många och stora förändringar på flera plan i relation till den personliga utvecklingen. Det är under denna tid som människor i stor utsträckning söker erfarenheter, undersöker olika sociala miljöer och kontakter, eftersträvar självständighet i förhållande till föräldrar, men även det övriga samhället osv. Det handlar ofta om att ungdomars position i samhället relateras till den "normalitet" som utgörs av kategorin vuxna. Det är i alla fall den bild som ofta framträder i berättelser om hur det är att vara ungdom och hur ungdomar förstår sig själva, som just varande ungdomar. Ungdomsforskaren Thomas Ziehe menar att vi måste, särskilt vid tillfällena då ungdomar studeras, skilja på den samhälleliga diskurs som florerar kring ungdomen, som naturligtvis även ungdomar själva tar till sig och reflekterar kring, och hur de presenterar den egna, personliga erfarenheten av att vara ungdom i det senmoderna samhället.

Detta menar han är möjligt om vi analytiskt skiljer på "ungdom" och "ungdomlighet", som något som projiceras i form av bilder av ungdom. Ziehe själv resonerar kring problematiken på följande vis:

"Ungdomen har på något vis fått något av en representativ funktion, nämligen att företräda sökandet efter annorlunda livsstilar. Därutöver har ungdomen delegerats uppgiften att representera ungdomligheten. Myten om ungdomligheten, dvs. den bild samhället har av innebörden av ungdomlighet, den bilden sammanfaller naturligtvis inte med de empiriska ungdomarna. Empiriska ungdomar talar aldrig om hur det är att vara ung. [...] Under de senaste fyra, fem åren har ungdomsdiskursen växt sig så stark i Tyskland att ungdomarna själva blir intresserade av att skaffa sig informationer från den för att skapa sig några begrepp om hur det skulle kunna vara. [...] De följer alltså inte diskursen, men det är svårt att hålla distansen till denna ungdomsdiskurs och inte ständigt påverkas av den. Jag kallar detta fenomen för en *ökande reflexivitet*. Ungdomarna tvingas vara reflexiva i bemärkelsen att de ständigt tvingas konfrontera sig med samhälleliga bilder av ungdomen." (Ziehe 1993: 52-53)

Vidare har Ziehe generellt intresserat sig för kulturella moderniseringsprocesser som han anser vara kännetecknande för vår samtid och i synnerhet hur dessa påverkar ungdomar på olika sätt. Enligt Ziehe medför samhällets moderniseringsprocess en rad nya problem, men även möjligheter. Med inspiration från Habermas "begreppsvärld" har hans texter angående ungdomars villkor i det senmoderna samhället, främst behandlat nya drag i människors livsvärldar. Jag skall resonera utifrån fyra begrepp som jag funnit fruktbara i Ziehes begreppsapparat, *reflexivitet*, *görbarhet*, *friställning* och kanske främst *individualisering*.

Reflexivitet innebär att det finns fler utsikter att ge uttryck åt och tänka kring oss själva, samt att distansera oss till oss själva och vår identitet. Görbarheten är relaterad till en uppfattning av att allt är potentiellt möjligt att skapa, och därav ger det oss även ansvar. Görbarheterna är inte längre medfödda eller "naturgivna" (t.ex. identitet). Friställningen är nära förknippad med görbarheten. "Den möjliggör nya, delvis mer subtila, exproprieringsmekanismer, den ökar inte sällan pressen på den enskilde att välja och riskera att misslyckas – men likväl en principiell förutsättning för kulturell frihet. Nu måste den enskilde skissera, utprova och omformulera sin identitet, [...]" (Ziehe 1993: 38).

Friställningen innebär vidare en omvärdering av förhållande mellan generationer och en demontering av traditionella orienteringsmönster och värden. Den ökande individualiseringen kan sägas innebära att alla kan och måste välja inom allt fler av samhällets områden, t.ex. identitet, livsstil, klass etc. Detta medför inte att handlingsmöjligheterna är helt fria, men människor kan i princip föreställa sig en rad potentiella handlingsformer. "Däriigenom uppkommer bl.a. ett förväntansgap; klyftan mellan drömmar och verklighet växer, också detta på gott och ont, eftersom det både kan leda till frustration och driva fram förändrande engagemang." (Fornäs förord till Ziehe 1993: 9)

Drömmar, förväntningar och även frustration i samband med boende, är närvarande teman i samtliga samtal som jag haft med mina informanter. Vi har talat om deras tankar om ett framtida boende och hur de föreställer sig vilja bo när de blir äldre, men framför allt har vi diskuterat den nuvarande boendesituationen. Vi har även diskuterat tidigare boenden och tiden kring utflyttningen från föräldrahemmet. Med utgångspunkt i Ziehes begrepp, som diskuteras ovan, ska jag presentera några citat, där jag anser att de tendenser han talar om framträder och verkar på ett klagörande sätt i förhållande till materialets innehåll.

- I: Om du tänker på flytten från föräldrahemmet till ett studentrum, känns det som ett eget boende?
- Sanna: Nä, jag tyckte nog inte det. Det blir ju mer ett eget boende i och med att man måste betala hyran och mat och sånt själv. Men det är ju inget eget boende som man satsar på. Det känns inte så riktigt. : Nä, jag känner nog att jag inte kommer känna att det är riktigt förrän det är mitt, förrän jag har förstahandskontrakt.
- I: Vad är det som är skillnaden mellan om du skaffar en lägenhet som inte är studentlägenhet?
- Sanna: Om det är en hyreslägenhet, då får jag ha den hur länge jag vill, den är min och jag kan bo där i 10 år. Då är det ju, åtminstone tills man slutar plugga. Sedan är det ju så att det ofta är inknökat i något fult, fula hus och man satsar inte så mycket på dom [studentlägenheter].
- I: Vilka tankar hade du om ett eget boende i samband med flytten ifrån föräldrahemmet?
- Daniel: När man flyttade hemifrån första gången var det ju hela grejen, man var ute efter nåt där man själv bestämde. Det var ingen annan som bestämde och man behövde inte ta hänsyn. Det är viktigt för ens välbefinnande, självet. Man bildar ett eget hushåll istället för att vara del i ett. Jag vet inte om det är sånt man tänker så mycket på eller om det bara kommer.
- Sanna: Jag känner inte att jag fått det där, det har ju du [Daniel] fått mer, för du har haft en egen lägenhet. Jag har bara haft ett studentrum och sedan den här lägenheten, som inte ens är min, som jag delar, då är det fortfarande OK att jag flyttar till mamma och pappa och att jag har fortfarande inte fått en egen lägenhet som jag bestämmer över. [...] Jag vet inte... jo det tänkte jag väl på. Ungefär det du sa. Det är väl lite därför man söker sig hemifrån. Jag är nog mer hemmakär, när jag bodde i studentrummet kände jag aldrig att jag flyttat hemifrån, utan jag var mer att nu ska jag åka hem över sommaren. Det var ju hem till mamma och pappa.

Både Daniel och Sanna anser att flytten från föräldrahemmet och den självständighet som det innebär, är en viktig del i synen på sig själv. Helt enkelt därför att det följer ett ansvar med att t.ex. betala räkningar, mat etc. och utgöra ett eget hushåll. Sanna menar att hon inte riktigt nått fram till den självständighetskänslan som Daniel talar om. Studentboendets begränsningar utgör hinder för hennes utveckling som individ och hon nämner att i en vanlig hyreslägenhet skulle hon få göra som hon vill och även bestämma hur länge hon väljer att bo kvar. Jag skulle vilja koppla detta till den tendens som Ziehe benämner som görbarhet, alltså möjligheterna att själv skapa och omforma identiteten. Jag uppfattar det som att Sanna känner sig så att säga låst i den boendesituation han just nu befinner sig. Det är flera orsaker som spelar in i Sannas syn på hur hon som individ kan sägas växa med ett eget boende. Hon nämner bl.a. att boendet inte uppfattas som eget förrän hon får ett förstahandskontrakt och att studentbostäderna oftast är fula och "inknökade" någonstans. Hennes nuvarande boende tillfredsställer helt enkelt inte hennes förväntningar. Boendet beskrivs som en del av en mognadsprocess, en del i arbetet att etablera sig som en egen person i samhället. Även Daniel nämner det här med hur viktigt det är att känna att man som person utgör ett eget oberoende hushåll. Det är inte längre familjen som är grunden för ens identitetsarbete, utan snarare den egna omgivningen, möjligheterna att själv strukturera vardagen och slippa ta hänsyn till en relation med föräldrar och vuxenvärlden på samma sätt som tidigare. Handlingsmöjligheterna framträder som mer fria, och som en del i individualiseringsprocessen finns det fler tänkbara orienteringsmönster att förhålla sig till.

Jag och Peter för en diskussion kring hans korridorsboende och då framkommer det hur han på ett annat sätt än Sanna uppfattar detta som en klar brytning från föräldrahem och vuxen inblandning i hans vardagliga åtaganden. Men det finns även vissa likheter som jag skall försöka visa på, i deras resonemang kring studentboendets begränsningar:

I: Vilka värden skulle du vilja tillskriva ditt boende?

Peter: Man måste ju ha någonstans där man kan känna sig hemma liksom, där man kan koppla av och bara gå runt å klia sig i naveln om man har lust.

I: Hur kommer du ihåg tiden kring flytten hemifrån?

Peter: Det var ju en frihetskänsla, det tror jag var det första. I och med att det tog så lång tid innan jag fick mitt första boende. Då var det en helt ny grej, det var skitspännande och just det med friheten

och att det var nåt helt nytt. Att klara sig själv, vara självständig. Man kan strukturera sin vardag som vill, utan att någon lägger sig i. Även om man bor hos föräldrar och dom inte säger något, så lägger dom ändå märke till det, allting man gör, det går inte att komma ifrån det

I: Finns det något ansvarstagande i samband med att skaffa eget boende?

Peter: Man får ju ett ökat [ansvar]... känner sig som mer som en del i samhället. Det här att man får betala sina räkningar, för att man själv bor här, man måste tvätta sina grejer för det är ingen annan som kan göra det. Bara sådana småsaker, men som gör att man skapar sig ett eget liv på ett annat sätt, en egen identitet.

I: Känner du att du får möjlighet till det i korridorsboendet?

Peter: Absolut! Det är ju liksom, det är bara köket som delas, vill man kan man bara gå ut å laga mat och gå in på sitt rum å sätta sig igen. [...] Men, det känns definitivt bara som en fas. En fas på väg mot ett annat boende. Det känns inte som något varaktigt, något som kommer att finnas i många år framöver. Det känns ändå ganska, ja, ganska bra, i och med att man kanske är i ett skede i livet då man bor på flera ställen till.

Peter resonerar på ett liknande sätt som Sanna angående den begränsade tid som ett studentboende innebär, men han uppfattar i motsats till henne detta boende som en definitiv brytning med föräldrahemmet. Han ser inga begränsningar med hänsyn till hur han självständigt kan välja att utveckla sin identitet på det sätt han själv vill, utan något slags övervakning från vuxna. Etnologen Maria Zackariasson har studerat olika kulturella processer i relation till studentboende och livet i studentkorridorer i Uppsala (2001). I den texten framkommer, liksom i mitt eget material, en divergens i förhållande till huruvida ett korridors- eller studentboende verkligen uppfattas som ett riktigt eget boende. Vissa av de informanter Zackariasson kommer i kontakt med anser att det är mer av en fas, något som de under en begränsad studietid är mer eller mindre beroende av. Sedermera visar det sig i hennes studie, att det främst är de äldre studenterna, de som under en längre tid bott i något slags studentboende, som uppfattar detta mer som ett riktigt boende. Där de så att säga sover är hemma. Min egen studie är lite för begränsad med hänsyn till informanter som bor i korridors- eller studentboende, för att jag skulle ha möjlighet att göra en jämförelse i detta hänseende. Peter uppfattar flytten hemifrån som innebärande ett ökat individuellt ansvar. Han ser det som något positivt och nämner att han blir mer en del i samhället därigenom. Just detta att uppfatta det ökande individuella ansvaret som något positivt

är ett alltigenom återkommande tema i mina intervjuer. Samtliga informanter säger sig uppskatta både en ökad självständighet och ett ökat ansvarstagande i förhållande till den egna situationen. Det är viktigt med den nyvunna frihetskänslan och möjligheterna att strukturera sin vardag på det sätt man själv finner lämpligast. De mål man sätter upp för dagen och sin framtid blir mer direkt relaterade till den egna personen och därför får man även själv ta ett större ansvar för utfallet av dessa.

Ungdomen som transitionsfas

Hur uppfattar ungdomar situationen av att just tillhöra kategorin ungdomar på bostadsmarknaden? Går det att finna material som visar på ett annorlunda förhållande gentemot boende, i jämförelse med föräldragenerationen, i detta fall snarast 40-talister? Hur uppfattar mina informanter sina föräldrars förhållande till konsumtionsprocessen? Finns det kännetecknande drag för denna livssituation? Så här beskriver den svenske ungdomsforskaren Ove Sernhede ungdomens speciella karaktär i vårt samhälle:

"Från att i första hand varit knuten till en klart avgränsad livsfas där puberteten som fysiologisk process utgjorde dess bas, har det i senmoderniteten blivit allt svårare att finna en entydig bestämning av begreppet ungdom. Framför allt har kulturella bestämmningar blivit allt mer avgörande. Samtidigt har dessa blivit diffusare och svårare att precisera (Mitterauer 1986, Ziehe 1989). [...] Att vara ung i vårt samhälle innebär på det sociala planet att särbehandlas på flera områden, till exempel på bostads- och arbetsmarknaden. Som ung är man utan inflytande över sin arbetssituation i skolan osv. Marginalisering, omyndighet och maktlöshet är kännetecknande drag för ungdomars samhälleliga situation. Unga tillhör en social kategori med vissa gemensamma livsvillkor samtidigt som denna kategori, liksom samhället i övrigt, är differentierat av klass, kön, geografi och etnisk tillhörighet. Samhälleliga motsättningar och konflikter skär in i, skiktar och ställer olika grupper av unga mot varandra, vilket innebär att vi inte kan tala om *en* ungdomskultur. Gemensamt för alla unga är att de i "arbetet" med att gå från barndom till vuxenhet är tvingade att utforma och ompröva identitet och att de i detta arbete med att lämna familjen är beroende av varandra."
(Sernhede 1995: 31-32).

Sernhede kan sägas lägga sitt fokus i citatet ovan, på hur ungdomar särbehandlas och pga. av att de är ungdomar inrangeras efter vissa kategorier, han nämner klass, kön, geografi och etnisk tillhörighet. Jag skulle vilja påstå att styrkan eller "essensen" i

Sernhedes beskrivning ligger i den sista meningen i texten, där han diskuterar kring ungdomars gemensamma erfarenheter av att vara just ungdomar. Maria Zackariasson har också hon försökt klargöra vad det är som är specifikt med att vara ungdom i Sverige och hon tar på ett tydligare sätt fasta på det jag vill lyfta fram i Sernhedes citat. Hon skriver följande:

" [...] ungdomstiden har i många sammanhang uppfattats just som en transitionsfas i människors liv som tar en person från barndomen in i vuxenvärlden. Individen uppfattas vara på väg från en position som en i flera avseenden beroende medlem i en familjeenhet mot en mer autonom, självständig position i det samhälle där hon eller han befinner sig. Detta synsätt kan fungera som ett användbart analysredskap, men det riskerar också att medföra att ungdom alltid ses i relation till kategorierna barn eller vuxna och att deras roll som faktiska aktiva producerande medlemmar i samhället förbises."

(2001: 28-29)

I flera av de intervjuer som jag presenterat ovan, framkommer det hur informanterna uppfattar sin nuvarande position som något av en övergångsfas. Exempelvis nämner Peter och Sanna hur deras aktuella situation präglas av en känsla av begränsning och att det bara är en fas på väg mot en stabilare, och kanske även en mer "vuxen", relation till boendet. De förhåller sig hela tiden, på olika sätt, till en vuxenvärld och de relaterar sin boendesituation i ganska stor utsträckning till att de är ungdomar och därmed uppfattas ha lättare att hantera olika kortare och mindre permanenta boendeformer. Informanterna beskriver också den egna positionen och handlandet i konsumtionsprocessen, i relation till hur detta skiljer sig från deras föräldrars inställning och position. Möjligtvis går det att relatera till vad Sernhede omnämner som ungdomars särbehandling och maktlöshet, samt att ungdomars position på marknaden måste ställas i relation till den rådande ekonomiska, politiska och sociala kontexten.

En möjlig orsak till de många motgångar som ungdomar möter på exempelvis bostadsmarknaden, kan hänga samman med de krisår som följde efter den starka ekonomiska uppgången, med nybyggnationer och en välmående bostadsmarknad, som präglade efterkrigstiden. I boken *Det sociala Landskapet* (Ahrne, Roman & Franzén 1996: 33) beskrivs bl.a. hur efterkrigstiden i Sverige kännetecknas av uppbyggnad av välfärdsstaten och en ihållande välfärdsexpansion. Tiden efter den relativt goda konjunktur som abrupt har sitt slut ungefär 1990-91, följs av en neråtgående trend. Denna tid präglas av hög arbetslöshet och ökande sociala och ekonomiska skillnader.

Dagens ekonomiska, sociala och politiska situation är naturligtvis påverkad av den historiska bakgrunden, vilken således efterlämnar sina avtryck i samtiden. Det är i ljuset av denna utveckling som jag vill lyfta fram några citat, där jag skall söka visa på vad mina informanter anser vara avvikelser i konsumtionsmönster och möjligheter, samt skillnader med hänsyn till tidigare generationers möjligheter på bostadsmarknaden och i konsumtionsprocessen. Den första delen handlar om hur ungdomar idag uppfattar sig själva som produktiva medlemmar i samhället, som på olika sätt förbises.

I: Uppfattar du det som att det finns grupper i samhället som borde prioriteras i relation till nybyggnation och tillgång till bostäder?

Malin: Ungdomar! Som kommer ut på arbetsmarknaden, tycker jag. Det finns studentrum, pensionärlägenheter och allt sånt, men det finns inget för singelhushåll, för någon som tjänar ordentligt och vill bo bra finns det inte speciellt många alternativ. Dom bygger alldeles för lite, jag tycker dom har snöat in på det här med studentboende, det beror nog på att jag inte är student. Men jag tycker det är viktigare med dom som har studerat och ska in på bostadsmarknaden. Det är viktigare att dom har någonstans att bo, eller kanske inte viktigare men i alla fall lika viktigt. I Göteborg är det ju så ohyggligt hög procent singelhushåll, dom kanske borde satsa på riktigt många små lägenheter, för det är det som behövs. Inte bara begränsa det till studentlägenheter.

Jola: Du kan ju ta detta hur många steg som helst, jag är ju konsument och jag blir inte lyssnad på, sedan kan man ju diskutera hur mitt intresse tar sig uttryck. Om man får ett jobb eller kommer in på universitetet ska man inte behöva säga nej för att man inte har någonstans att bo. Det är jäkligt viktigt tycker jag. Jag fick ju bo inneboende när jag flyttade hit för att plugga, hos mina föräldrars bekanta. [...] Alla mina klasskompisar på första året på universitetet bodde hos sina föräldrar. Jag tror den generella uppfattningen bland mina kamrater var den att bostadsbolagen här i Göteborg inte ansåg det riktigt nödvändigt att hjälpa dom för dom hade ju ändå någonstans att bo. [...] Det är mer kritiskt när dom vill ha in nytt folk. Det är viktigare och nyttigare för dom. Går du in på Göteborgs stads hemsida är det, det första du ser. Åh, klicka här och flytta hit. Därför tror jag att det är nödvändigt för Göteborg, för stadens ansikte utåt att just få in nya människor och då väljer dom kanske att neka folk som redan bor här, som vill utveckla sin situation och sitt

leverne. [...] Jag tror det är en nödvändighet att det börjar byggas i storstäderna, det är inte kul att vara 30 bast och bo på en madrass hos morsan i hennes tvåa medan man pluggar. Det känner jag många som gjort.

Malin anser att man klumpar ihop gruppen ungdomar och prioriterar gruppen studenter inom denna samhällskategori. Det är de som får resurser, det är de som anses vara de produktiva. Till skillnad från Malins föräldrageneration, som har ordnat allt med boende sedan långt tillbaka, finns det små möjligheter för Malin att välja i förhållande till bostadsutbud, trots att hon har ett relativt välbetalt arbete. De gynnsamma förhållanden som rådde i Sverige under den tid då hennes föräldrar skaffade bostad möjliggjorde för dem att skaffa boende tidigare än vad unga vanligtvis gör idag. Tack vare bl.a. högkonjunkturen kunde tidigare generationer skaffa boende till ett mycket lägre pris än vad den dagsaktuella prisutvecklingen pekar mot. De två citaten ovan visar på en frustration från ungdomars håll att inte få den uppskattning och det inflytande som de anser sig värda. Som fullvärdiga och produktiva medlemmar i samhället, torde det inte vara ett problem för dem att få samma mottagande från marknad och stat som andra grupper i samhället. Utvecklingen av en bostadspolitik som befrämjar byggnation av bostäder som stämmer överens med ungdomars preferenser, skulle vara en del av lösningen på detta problem. Pelle Oskarsson beskriver en situation på bostadsmarknaden som sätts i relation till vilka kostnader det är som inverkar på bostadsbyggandet.

Pelle Oskarsson:

Det byggs en del studentbostäder, det är bara att det byggs alldeles för lite. Sedan bygger man dom alldeles för dyrt också. Man vill åt den här marknaden, men man vill inte åt den för vad du vill betala som student. Du kanske vill bo för max 1500 eller 2000 spänn, kan du betala vad dom nybyggda studentbostäderna kostar är du lika attraktiv som en rik 40-talist med pengar på banken. Därför att då får dom betala samma kostnad per kvadratmeter. Så sjuk är marknaden idag. Det är klart att man som student måste ha någonstans att bo och du blir tvungen att betala 4000 kr, vad ska man göra? På det sättet finns det ett intresse från byggföretagen och fastighetsbolagen. Men att bygga billigt, för man kan bygga mycket billigare, det trycket finns inte.

I nästa sekvens beskriver Jola, Malin och Daniel hur de uppfattar att vuxenvärlden så att säga negligerar ungdomars specifika problem. Kanske är orsaken deras egen relativt oproblematiske position som arvtagare till en högkonjunktur med fördelaktiga priser på, och ett stort utbud av, bostäder:

- Daniel: Det är lite som allt annat, det är medelålders människor, som har det ganska tryggt och stabilt, som bestämmer.
- Jola: Äldre är inte så mycket för att lyssna på unga, omogna, oförståndiga människor som inte konsumerar.
- Malin: Men det är ju ändå vi som konsumerar. Dom vänder sig lite fel, för vår generation är ohyggligt bortskämda, med skivor, stereo, bilar, accessoarer och allt vad det är. Och uteliv, jag menar det är vi som spenderar pengarna. Mina föräldrar gör inte av med några pengar. Dom har redan hus och bil och allt detta, som dom köpte när det var billigt. Våra föräldrar förstår inte att det är mycket dyrare, att man måste ha pengar för att kunna ta spårvagn, maten är mycket dyrare än i t.ex. en småstad, hyrorna är högre, generellt kostar det så mycket mer.

Jag vill relatera deras sätt att resonera kring förhållandet mellan ungdomar och vuxna, till hur de uppfattar möjligheterna till inflytande i samhället beroende på ålder/kategori ungdom. Jag uppfattar det som att de anser sig åsidosatta delvis pga. av att de är representanter för kategorin ungdomar. Jag ska avsluta resonemanget genom att låta Pelle Oskarson från Tromb komma till tals angående hur han uppfattar problematiken med att samhället inte lyssnar på ungdomar och vad det beror på att de blivit så åsidosatta:

Pelle Oskarsson:

Dom är sist in [ungdomarna]. Dom som redan är etablerade på bostads-marknaden dom... om man har bostadsrätt eller villa kan man i viss mån sitta och njuta av att bostadsbristen ökar, för då ökar priset på den bostadsrätt eller villa man sitter i. Dom stora förlorarna är dom som är sist in eller så är alternativet att leta efter hus eller bostadsrätt, men det är löjliga överpriser på det idag. Problemet är att det är en typisk bristmarknad, det är ungefär som brödköernas Ryssland.

Vidare resonerar Pelle kring skillnaderna som kan uppstå då det är en 40-talist som ska relatera till bostadsbristen och den aktuella bostadssituationen och om det skulle vara ungdomar själva som uttalade sig. I sammanhanget talar vi om det ointresse som en facklig ordförande visat gentemot frågan om ungdomars bostadssituation:

Pelle Oskarsson:

Jag menar, han är ju 40-talist! Han bor ju i en villa. Hans villa är värd tre miljoner idag just därför att det är bostadsbrist. Han har ju inga problem med bostadsbristen!

Han tycker det är skitbra, han tjänar pengar på det. Han är ju mångmiljonär om man räknar tre miljoner som mångmiljonär. För att polemisera lite. Han skiter kanske i att många ungdomar har det knepigt på bostadsmarknaden. Han tycker inte det är en viktig politisk fråga och han tycker inte det är någon viktig facklig fråga.

Även i nästa citat framkommer bilden av en vuxenvärld som inte tar situationen på allvar och anser det nästan vara "normalt" att ha en taskig bostadssituation som ung:

Pelle Oskarsson:

Jag menar dom [ungdomarna] har inget att jämföra med så dom tror att det ska vara så här. Den reaktion dom får från vuxenvärlden är att det är naturligt att bo på trekvart. Det är det ju till viss del, men det får inte bli hur extremt som helst, att man fortfarande betraktar det som normalt. Det kan man se om man gör det till en generationsfråga, och går tillbaka 20 år i generationerna, så är det klart att dom också hade det taskigt när dom levde på studiemedel och bodde trångt och man bodde ihop och så. Det är inget nytt, men att man hade så taskig levnadsstandard och så lite pengar över, det är nytt. Även att man som barnfamilj får bo dyrare än man skulle vilja och mindre, det är något som hör till en försämring under en lite längre period.

Jag har försökt att med olika perspektiv, med hjälp av citat, visa på de specifika upplevelser som utgör grunden för ungdomars upplevelser som unga bostadskonsumenter. Detta är ställt i relation till en vuxenvärld som visar ointresse och oförmåga att uppfatta situationen på det sätt som ungdomar själva gör. Ungdomstiden, som Zackariasson tagit fasta på i citatet ovan (2001), uppfattas som en transitionsfas, en fas där individen tar sig från en position till en annan – från barndom till vuxendom, en tid då individen befinner sig i ett slags obestämbart position. Ett mellanläge, där den faktiskt producerande rollen i samhället förbises, vilket får som konsekvens att "ungdomsproblem" inte tas på allvar. Konsumenten är utestängd från en marknad som styrs av etablerade intressen.

10. Sammanfattning inför avslutande diskussion

Jag har i den här rapporten försökt klargöra några av de aspekter som återfinns i samband med ungdomars syn på bostadssituationen i Göteborg. Vi har talat om dels bostadssituationen generellt, dels ungdomars egen syn på boendet och framför allt deras situation på bostadsmarknaden och position i den bostadspolitiska debatten. För att kunna jämföra och framhålla en viss åtskillnad i förhållande till mina informanternas åsikter och argument i denna diskussion, presenterar jag nätverket Trombs perspektiv på kommunens bostadspolitik och vilka förhållanden som föreligger på bostadsmarknaden. Jag skulle vilja påstå att det finns klara likheter mellan unga bostadskonsumenter kommentarer kring varför bostadsmarknaden och deras egen position på denna framträder som den gör materialet, och de argument som Pelle Oskarsson från Tromb framlägger. Både informanterna och Pelle Oskarsson talar om den obalans som återfinns på bostadsmarknaden och oviljan hos politiker att ta ungdomars åsikter på allvar. Den aktuella bostadssituationen för unga bostadskonsumenter är ett resultat av den obalans som råder mellan utbud och efterfrågan. Mina informanter anger marknadens oförmåga att tillfredställa den efterfrågan som finns med hänsyn till exempelvis studentbostäder och singelhushåll, som en anledning till att situationen är kritisk. De relaterar denna brist på mindre hyreslägenheter, till en ovilja hos fastighetsbolagen att bygga hyreslägenheter och att bolagen hellre satsar på att bygga dyra bostadsrätter. Vidare uppfattar de den aktuella bostadspolitiken som bristfällig och att det byggs för dem som redan har tillträde till bostadsmarknaden. Politikerna tar inte sitt ansvar när det gäller nybyggnation av bostäder för gruppen unga bostadskonsumenter.

Men det finns även vissa påtagliga skillnader. Jag vill ta fasta på dessa, för att visa på den särskiljande dynamik som trots allt återfinns i materialet. Vid en närmare genomgång och sammanfattande analys, framstår den största skillnaden i relation till eventuellt utövat motstånd och politiskt intresse. Ungdomarna i min rapport visar inte speciellt stor tilltro till att handla och engagera sig kollektivt, i alla fall inte i de traditionella organisations- och föreningssammanhangen. Detta förefaller sammankopplat med en misströstan i förhoppningar om att kunna påverka politiker och beslutprocesser angående bostadspolitiska frågor. Emedan Tromb, i sina framtidsperspektiv gärna skulle se att unga bostadskonsumenter engagerar sig kollektivt för att på så vis kunna formera ett slags motstånd gentemot den bostadspolitik som de uppfattar orättvis och demokratiskt problematisk. Pelle Oskarsson i nätverket Tromb har en viss förståelse för att ungdomar väljer att inte organisera sig politiskt, då han ser att politiker väljer att inte ta till sig ungdomarnas åsikter eller argument. Men han anser att det inte finns så många olika vägar att gå för att kunna påverka de beslut som tas i bostadspolitiska frågor, man måste ta de chanser som finns med de demokratiska medel som står till buds. Resultatet blir att det uppstår ett demokratiskt

problem, en orättvis fördelning av makten i samhället. En politisk och ekonomisk maktelit distanserar sig från vanliga människor och deras olika former av påverkansmöjligheter.

Vidare framkommer det i mina intervjuer att ungdomar på bostadsmarknaden resonerar kring bostadsrelaterade frågor ur ett mer individuellt politiskt perspektiv och inte ser den privata bostadssituationen som ett samhälleligt politiskt problem, utan snarare relaterar möjligheterna att påverka den egna positionen till att agera individuellt. Detta påverkar i sin tur hur de ser på möjligheterna att agera kollektivt för att nå tillgång till ett boende. Samtliga mina informanter har valt att försöka påverka sin position på bostadsmarknaden genom att agera individuellt, genom t.ex. kontakter och annonser. Tromb vill relatera den aktuella situationen på bostadsmarknaden till mer strukturella orsaker, de ser problemen i ett större sammanhang. För att kunna förbättra unga bostadskonsumenter position på bostadsmarknaden krävs det politiska påtryckningar.

Avslutningsvis vill jag framhålla den känslighet som återfinns i samband med tillgång till ett eget boende. Det framträder tydligt i mitt material att möjligheten att skaffa och inneha ett eget boende är väldigt viktigt för ungdomar. Flytten ifrån föräldrahemmet är en stor och inflytelserik del av vad man skulle kunna kalla en transitionsfas, där individen genom t.ex. ett ökat ansvarstagande skapar möjligheter för att självständigt skapa sin identitet och bli en del av ett samhälle. De potentiella möjligheterna med att själv kunna bestämma i och strukturera vardagen, livet och den sociala omgivningen är grundläggande inslag i den personliga utvecklingen. Flera av mina informanter uttrycker en frustration kring de svårigheter som det innebär att skaffa ett boende och de begränsningar som det medför att inte få tillgång till något man kan beskriva som sin egen bostad. Man känner inte att man tas på allvar. Ungdomars behov och deras produktiva roll i samhället tas inte på allvar av etablerade vuxna intressen.

11. Diskussion angående unga bostadskonsumenter framtida behov - Visioner och möjligheter i ett demokratiskt samhälle

I denna rapport återfinns mycket text och resonemang kring hur den aktuella bostadssituationen ser ut för många unga bostadskonsumenter och hur de mer allmänt uppfattar sin situation som ungdomar på den överbelastade bostadsmarknaden i Göteborg. Under denna rubrik skall jag försöka lyfta fram några av de visioner och möjliga handlingsvägar som återfinns i materialet, möjligheter som visar på alternativa sätt att vara ung bostadskonsumenter. I föreningen Trombs vision om en medveten och politiskt aktiv ung konsument finns det en generell positiv förhoppning om att situationen skall kunna förändras till det bättre. Men detta skall ske på ungdomars eget initiativ, med viss draghjälp av exempelvis verksamheter som Tromb och andra föreningar och organisationer som ingår i liknande nätverk. Den stora möjligheten till förändring anser företrädare för nätverket Tromb ligga i det demokratiska förhållningssättet, men däri ligger också något av en svaghet. Det går helt enkelt inte att tvinga fram förändringar som inte flertalet av de politiska maktintressena står bakom eller att genom organisationsformer som agerar alltför långt bortom de vedertagna opinionsbildande formerna, kräva förändring. I alla fall inte om vi ser hur demokratisk debatt, åsiktsbildning och offentlighet är utformad nu i det svenska samhället. Det finns klara problem med de begränsningar som återfinns i den svenska modellen för demokrati, kanske inte i dess ideala form men i dess faktiska påverkan på människors vardagliga liv. Jag skulle våga påstå att det finns en tröghet som kanske gör att ungdomars inställning till handling ibland uppfattas som något blasé eller att de helt enkelt inte anser sig kunna påverka situationen.

Vad återstår då som seriösa, realistiska och hoppningivande möjligheter till förändring? Vilka tendenser står att finna till alternativa sätt att vara bostadskonsumenter? Det finns strategier och förslag både från de ungdomar jag intervjuat och från föreningen Trombs sida, samt även från vissa av de teoretiker som resonerar kring offentlighet, konsumtion och samhällets behov. Jag tänkte börja med att på förslag återge några av de anledningar som borde göra övriga samhället (läs politiker och andra intressen som är tongivande i t.ex. offentlighet, media och debatt) uppmärksamt inför denna samhällsgrupps åsikter, värderingar och behov;

- Ungdomar utgör en väldigt stor grupp i samhället och de har köpkraft nog att vara en attraktiv målgrupp för nästan alla tänkbara konsumtionsrelaterade situationer.
- Övriga samhället borde på allvar släppa in ungdomar i det politiska systemet, offentliga debatter och massmediala sammanhang. Och därmed inse och respektera

deras medborgerliga rättigheter och rättmätiga position i samhället (se t.ex. nedan angående ungdomars representation). I en väl fungerande demokrati är det viktigt att ta ungdomars krav på förändring (i detta fall krav på fler bostäder) på allvar och inte fortsätta att ignorera deras behov av exempelvis bostäder pga. att de utgör just kategorin ungdomar. Jämlikhet och lyhördhet borde vara tongivande i ett modernt demokratisk land som Sverige.

– Ungdomar är en heterogen grupp av individer, vilket genererar olika behov och subjektivt upplevda smakpreferenser. De går inte att klumpa samman alla dessa individer under en och samma kategori och därmed förenkla den komplexa verklighetens villkor. En heterogen grupp föder heterogena behov och önskningar. Mycket av det som står att finna i problematiken angående vad som ofta omskrivs som ungdomars ointresse för partipolitiska aktiviteter och andra traditionellt organiserade föreningsformer, har troligtvis sitt ursprung i ungdomars högst olika villkor i samhället. Det finns inga klara riktlinjer för t.ex. identifikation, social tillhörighet, intressen eller behov. Vissa anpassar sig lättare till samhällets senmoderna ekonomiska, politiska, kulturella och sociala förändringstendenser. Man möter världen med olika grundförutsättningar.

- Det finns inget stöd för att påstå att ungdomar skulle vara politiskt ointresserade, bara att de är skeptiska inför de traditionella formerna för politiskt förändringsarbete.

Dessa påståenden anser jag vara direkt knutna till ungdomar som samhällsmedborgare och social kategori i samhället. Det är utifrån dessa som en diskussion angående visioner, engagemang och framtida behov kan föras.

Vilka former tar sig morgondagens engagemang?

Vad vi direkt kan utgå ifrån, och som också framträder i mitt empiriska material, är att ungdomars intresse är lågt för att aktivt engagera sig i t.ex. facklig organisation, politiska föreningar eller andra intresseorganisationer med klara och relativt statiska medlemskap. Föreningen Tromb arbetar efter en annan modell, baserad på en tanke om nätverket som alternativ opinionsbildande form. En form som de anser bättre lämpad för att förena det intresse som finns för att påverka den problematiska bostadssituationen i Göteborg. Genom att samla information, söka olika samarbetspartner och sprida kunskapen/informationen till ungdomar, hoppas de kunna mobilisera ett stort antal ungdomar/människor och på så vis sätta press på politiker och andra aktörer som på olika sätt kan påverka bostadssituationen och en framtida utveckling av en hållbar bostadspolitik. Pelle Oskarsson talar även om ett mer direkt sätt att kunna nå politiker och andra beslutstagare. Det skulle skapa möjligheter för att kunna påverka beslut i en mer inledande och förebyggande fas av arbetet med samhällets behov.

Han efterlyser ett engagemang hos ungdomar, i politisk mening, där ungdomarna själva tar till nya och kanske lite mer alternativa strategier för att få till någon förändring. Exempel på detta skulle kunna vara aktioner i form av att helt enkelt söka upp kommunpolitiker och på ett direkt och mer personligt sätt skapa kontakt och diskussion. Allt för att visa på att det finns ett problem här och om ingen gör något åt det så kommer det att bli ännu värre i framtiden. Ungdomar måste vara en grupp i samhället som ställer krav. Krav på representativitet i olika politiska sammanhang, offentlighet, debatt och i diverse intresseorganisationer, för att på så vis kunna utgöra en intressegrupp som man måste tillfredsställa från politiskt håll. Att etablissemangets dörrar inte står på vid gavel är något som både Trombs företrädare och mina informanter är på det klara med. Men ungdomar måste ta tillvara möjligheten att synas och höras och det är bara första steget till en förändrad inställning gentemot ungdomars behov i samhället.

Det finns stora problem med hänsyn till ungdomars representation i politikens, statens och marknadens organisationsformer. Deras faktiska inflytande via representation är näst intill obefintligt. I SOU-rapport 1998: 101 *Det unga medborgarskapet*, står det bl.a. att läsa dessa pessimistiska siffror angående ungdomars representation:

- noll procent av ledamöterna i börsföretagsstyrelser är under 35 år
- ungefär en halv procent av ledamöter i statliga kommittéer och statliga utredningar är under 25 år
- en procent av ledamöterna i myndighetsstyrelser är under 35 år
- fem procent av regeringsledamöterna är under 35 år
- nio procent av riksdagens ledamöter är under 35 år
- tolv procent av ledamöterna i partistyrelserna är under 35 år.

Statistik är naturligtvis inte hela sanningen, men siffrorna säger oss ändå något om hur situationen ser ut angående ungdomars möjligheter att få sina åsikter representerade i samhällets etablerade organisationsintressen.

Livspolitik och Livsformspolitik

Ungdomars intresse och engagemang verkar idag till största delen riktas gentemot den egna vardagliga erfarenheten, där det finns störst möjligheter att påverka och förändra. Det allt mer individualiserade politiska intresset kan tänkas hänga samman med vad Thörn (2002) beskriver som en politisering av det privata. Ungdomar saknar inte det politiska intresset, de saknar heller inte kunskapen och informationen, men det finns inga tillräckligt starka gemensamma värdegrunder, grundförutsättningar, klassidentifierande livsvillkor eller gemensamma erfarenheter, för att på ett enkelt sätt organisera denna sociala kategori. Det är på den punkten som ett nätverk som Tromb kan spela en särskilt viktig roll som samordnande faktor, en vägvisare och till

viss del organisatör. Inte på det viset som ett politiskt parti fungerar, där det krävs representation och val av förespråkare, utan på ett öppet, löst sammansatt sätt. Ett sätt som gör det möjligt för ungdomar av idag att ta åt sig informationen, använda den och ventilerar sina åsikter med hjälp av exempelvis upprop, åsiktsspridning via Internet och press, aktivt ta kontakt med kommunala politiker och aktörer i offentligheten. Eventuellt kan man tänka sig att det mer traditionella sättet att demonstrera skrämmer bort många ungdomar, då det troligtvis sammankopplas alltför tydligt med partipolitiska rörelser och äldre former för organisationsliv.

Det finns tendenser som visar på att ungdomars politiska intresse tar sig andra uttryck (se t.ex. SOU-rapport 1998: 101) och detta påverkar även möjligheterna att kollektivt mobilisera ungdomar i exempelvis bostadspolitiska frågor. För att kunna samla och intressera ungdomar, för att på så vis skapa ett kollektivt tryck och visa på ett eventuellt missnöje i relation till otillfredsställda behov på bostadsmarknaden, krävs det nya mobiliseringsformer och nya perspektiv för att belysa problematiken. En forskare som närmar sig denna problematik och som även är upphovsmannen till begreppet "nya sociala rörelser", är den italienske sociologiprofessorn Alberto Melucci (1991). Han pekar på olika orsaker till den förändring som skett och håller på att ske med hänsyn till politiska formeringar och kollektiva mobiliseringar. Han menar bl.a. i samma anda som Thörn (2002) att förändringar i det senmoderna samhället, skapar grund för nya sätt att bilda nätverk och liknande former för kollektivt motstånd och politisk debatt. Exempel på dessa samhälleliga förändringar skulle vara en fördjupad individualiseringstendens i det senmoderna samhället, en ökad erodering av kollektiva traditioner och en mer konsumtionsinriktad och globaliserad marknadsekonomi.

Även förhållandet gentemot de offentliga sammanhangen förändras och människor använder och ser t.ex. Internet som ett offentligt rum med tillgångar och fördelar som vida överstiger de äldre, mer traditionella offentligheterna som t.ex. press. Det finns nya sätt att kommunicera med många människor samtidigt, som möjliggör aktiviteter och förser människor med relevant lättillgänglig information. Allting sker med högre hastighet och kortare intervaller. Att unga människor idag är vana vid denna höga hastighet, gällande information och kommunikation, kan vara en av många anledningar till att man inte är intresserad av att ingå i de traditionella politiska beslutsprocesserna. En stor politisk beslutsapparat kan uppfattas ta alldeles för mycket tid för att få till förändringar. Trög administration och stelbent byråkrati blockerar möjligheter till snabb förändring. I de mer informellt baserade sammanhangen, vanligast i form av nätverk, där man ofta baserar verksamheten kring en speciell fråga, är tanken att gå ifrån de statiska och hierarkiskt ordnade politiska kolosserna och på

ett effektivare sätt tillmötesgå behov som finns i samhället. Lyhörda för ungdomars åsikter och behov och krav på exempelvis bostad, kan nätverken och liknande intresseformeringar skapa förutsättningar för opinions- och åsiktsbildning som på flera sätt liknar det som Habermas sätter sin tilltro till.

Jag skulle närmast vilja beskriva Habermas offentlighets- och demokratitanke enligt följande: Det första steget är en frigörelse av en politisk offentlighet, där man befriar sig från det politiska systemets direkta styrning, alltså fler möjligheter till autonom politisk åsikts- och opinionsbildning. Ett andra steg är att utnyttja statens beroende av legitimitet, för att på så vis kunna påverka statens kollektiva målsättningar. Om vi ser till hur ungdomar i den här rapporten uttrycker sig kring den politiska offentligheten och deras eventuella möjligheter att påverka framtida beslut, kan vi se hur deras tankar ofta formuleras i linje med vad Habermas anser vara nödvändigt för en demokratiskt fungerande offentlighet. De efterlyser fler direkta påverkansmöjligheter, möjligheter för kontakt med politiker, större möjligheter för autonom åsiktsbildning och individualiserade "engagemangsstrategier". Upplevelserna av möjligheter att påverka sina villkor liksom sin framtidstro när det gäller exempelvis framtida ekonomi, bostad och arbete är viktiga för ungdomar. Det är här den delade sociala erfarenheten av att tillhöra kategorin ungdomar i samhället, skulle kunna innebära en potentiell politisk sprängkraft. Om frågor kring samhällelig rättvisa och sociala villkor kan omvandlas från en energirik subjektivt identifierad politik, till eventuellt delade sociala erfarenheter, finns kanske möjligheten att organisera ungdomars politiska intresse för konsumtionssamhällets gemensamma behov. Den positiva politiska kraft som finns hos ungdomar, som ofta tar en mer individualiserad riktning och som vänds mot det egna vardagslivet, den egna vardagsverkligheten, förenar paradoxalt nog ungdomar genom misstron gentemot politiker och politikens etablerade former. Här finns det förhoppningsvis möjligheter för nya sociala rörelsemönster och alternativa politiska motståndsformer att suga upp ungdomars samhällliga engagemang.

Man skulle kunna tänka sig att ha speciella platser avsedda för ungdomar i de redan existerande politiska sammanhangen för att på så sätt öka ungas inflytande i politiken. Även lokalt förankrade grupper av ungdomar som ger utrymme för ungdomars åsikter i den lokala politiska debatten skulle kunna vara en positiv förändring. Detta skulle möjliggöra en politisk aktivitet utan att man måste tillhöra något speciellt politiskt parti och det är viktigt att hitta former för ett sådant engagemang. Det borde ske i samarbete med och styrt av till största delen ungdomar själva.

Det är naturligtvis svårt att sja om hur eventuella framtida politiska och sociala rörelser skulle se ut och hur de skulle vara organiserade, men kampen om en fungerandepolitisk offentlighet är trots allt det som ligger till grund för dagens parlamentariska demokrati. Ur ett historiskt tillbakablickande perspektiv var det förmodligen ingen som mer än kunde hoppas på att det skulle kunna ske en sådan revolutionerande politisk förändring och att så många fler skulle få möjlighet att påverka den politiska utvecklingen. Att den traditionella arbetarrörelsen, de politiska partiorganisationerna och liknande sociala rörelser till stor del spelat ut sin roll, i alla fall om man ser till ungdomars intresse för tillgodoseendet av medborgarnas gemensamma behov, innebär inte att medborgarna överlämnat ansvaret för samhällets behov till marknaden. En offentlig debatt om gemensamma behov och konsumtionssamhällets utveckling är nödvändig om vi ska kunna föra en kritisk diskussion kring vad som möjligen skulle kunna beskrivas som "god" eller "dålig" konsumtion.

För att vidga diskussionen något, ämnar jag låta sociologen Don Slaters (1997) resonemang angående det moderna konsumtionsamhället och samhällets behov bilda grund för en avslutning. Slater förespråkar ett kritiskt förhållningssätt till konsumtion och hans tankar kring etiska utgångspunkter för debatt kring samhällets uppfattning av "det goda livet" och medborgarnas behov, är relevanta för hur man kan resonera kring ungdomars behov av bostäder. Slater menar att medborgaren med sina rättigheter i samhället och genom att visa ansvar i politisk debatt, utifrån samhällets kollektiva värderingsgrunder, kan skapa möjligheter för att tillgodose samhällets gemensamma behov. En medborgare har även ett aktivt förhållningssätt gentemot marknaden. Han menar vidare att frågor angående samhällets behov av nödvändighet är politiska och resonerar kring hur outhärligt det är med ett öppet samhälle, där alla tillåts medverka i en demokratisk process gällande behov.

From this perspective, debate about needs constitutes the very stuff of political life. As Soper (1981: 2) puts it, it is only through posing questions of need that we recognise our political nature at all. Political questions cannot be *solved* by appeal to human needs. On the contrary, questions are only properly political when they are posed in the form of a *question* about human needs. What this entails is a commitment to a political sphere in which all participants are able to articulate – through plural and competing statements of need – their various and differing senses of how social life should best be lived, [...] the fundamental criterion of social critique should not be the society's capacity for needsatisfaction *per se* (because definitions of need are part of the debate and cannot be assumed), but rather a society's realisation of its potential to maintain an open, reflexive, rational, democratic and consequential discourse on needs.

(Slater, 1997: 55)

– Allt detta hänger samman med en process varigenom samhällets uppfattning av det "goda" livet kan konstrueras och presenteras.

Avslutningsvis vill jag än en gång framhålla en av Håkan Thörns (2002: 178) tankegångar kring hur det politiska intresset kan skapa grogrund för samhälleliga förändringar. Detta utdrag är ett förhoppningsfullt resonemang kring hur nya sociala rörelser kan påverka framtidens politiska utveckling och jag menar att det är till en liknande tanke om framtidens politiska formationer vi kan sätta vårt hopp.

"Nya sociala rörelser 'politiserar av det privata' utgår från ett annat sätt att se på politik. Enligt detta synsätt definierar och formar ekonomiska, statliga och kulturella institutioner på olika sätt våra liv, och därmed våra individuella och kollektiva identiteter. Saker som vi tar för givet i vårt 'privata' vardagsliv, som framstår som 'naturliga' inslag i det mänskliga livet, att bo, äta, älska och föda barn, är därmed genomsyrat av de maktrelationer som definierar ett samhälles struktur. Enligt detta synsätt osynliggörs vardagslivets politiska karaktär genom gränsdragningen mellan 'privat' och 'politiskt', vilket innebär att vi förblir objekt för samhällets styrande krafter. Att synliggöra dessa förhållanden – och därmed att på olika sätt ifrågasätta distinktionen mellan politiskt och privat – har därför varit en grundläggande komponent i utvecklandet av 'livspolitiska' strategier inom nya rörelser. De nya rörelsernas livspolitik inbegriper strategier för en politisering och demokratisering av vardagslivet, som artikuleras och formas underifrån, av medborgarna själva, med utgångspunkt i deras individuella och kollektiva vardagserfarenheter."

(Thörn, 2002: 178-79)

Möjligheterna att genom vardagens politiska erfarenheter skapa en grund för ett aktivt politiskt och demokratiskt arbete, är en slagkraftig tanke. När utgångspunkterna för engagemang i och intresse för sociala rörelser formas underifrån, av medborgarna själva, finns det förmodligen en stor chans att fånga ungdomars intresse för politiska frågor. Synliggörandet av de maktrelationer som återfinns i samhället (högst påtagligt inom den politiska sfären) är en viktig del av arbetet med att tillåta ungdomar inträde till de offentliga sammanhangen och den politiska debatten. Ifrågasättande, kritik och protest är för många en del av att vara ung/ungdom och denna kreativa energi kan förhoppningsvis i framtiden, genom bl.a. nätverksverksamhet och liknande rörelser, omsättas i politiskt engagemang.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

- Adorno, T: *The culture industry: selected essays on mass culture*. London : Routledge 1938/1991
- Adorno, T & Horkheimer, M: *Upplysningens dialektik: filosofiska fragment*. Göteborg : Daidalos, 1997
- Ahrne G, Roman C & Franzén M: *Det sociala landskapet: en sociologisk beskrivning av Sverige från 50-tal till 90-tal*. Göteborg : Korpen, 2000
- Baudrillard, J: *The consumer society*. London & New York : Sage, 1970/1998
- Bjurström E, Fornäs J & Ganetz H: *Det kommunikativa handlandet: kulturella perspektiv på media och konsumtion*. Nora : Nya Doxa, 2000
- Featherstone, M: *Kultur, kropp och konsumtion*. Stockholm : Symposion, 1994
- Fiske, J: *Understanding Popular culture*. London : Routledge, 1989
- Fornäs J, & Boëthius, U: *Ungdom och kulturell modernisering: FUS-rapport, 2*. Stockholm ; Stehag : Symposion, 1990
- Gabriel, Y & Lang, T: *The unmanageable consumer: contemporary consumption and its fragmentations*. London : Sage, 1995
- Habermas, J: *Borgerlig Offentlighet: Kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället*. Lund : Arkiv, 1984
- Habermas, J: *The philosophical discourse of modernity: twelve lectures*. Cambridge : Polity in association with Basil Blackwell, 1987
- Hagström, Y: *Porträtt utan ram: Kön och sexualitet bortom strukturalismen*. Lund : Studentlitteratur, 2000
- Hall, S & Held, D: Citizens and citizenship, i Hall, S & Jacques, M (red): *New times: the changing face of politics in the 1990s*. London : Lawrence and Wishart, 1989
- Janik, A: Är kulturer livsformer?, i *Närvarons dimension: essäer om Wittgenstein och språkets gränser*. Stockholm : Carlssons Bokförlag, 1995
- Liedman, S-E: *I skuggan av framtiden: modernitetens idéhistoria*. Stockholm : Bonnier Alba, 1997
- Marcuse, H: *One dimensional man*. London : Sphere, 1964/1968
- Marx, K: *Grunddragen i kritiken av den politiska ekonomin*. Stockholm : Zenit : Rabén & Sjögren, 1971
- Marx, K: *Kapitalet: kritik av den politiska ekonomin, Första boken: kapitalets produktionsprocess*. Lund : Cavefors, 1867/1974
- Melucci, A: *Nomader i nuet: sociala rörelser och individuella behov i dagens samhälle*. Göteborg: Daidalos AB, 1991
- Månsson, P: *Traditioner, riktningar, teoretiker*. Stockholm : Rabén Prisma, 1998

- Sernhede, O: *Modernitet, adolescens och kulturella uttryck*. Göteborg : Institutionen för socialt arbete, Univ., 1995
- Slater, D: *Cosumer culture and modernity*. Cambridge : Polity Press, 1997
- Slater, D: Consumer culture and the politics of need, i Nava, M (red): *Buy this book*. studies in advertising and consumption. London : Routledge, 1997
- Soper, K: *On human needs: open and closed theories in a Marxist perspective*. Brighton : Harvester P. ; Atlantic Highlands : Humanities P., 1981
- Thompson, John B: *The media and modernity: a social theory of the media*. Cambridge : Polity Press, 1995
- Thörn, H: *Globaliseringens dimensioner: nationalstat, världssamhälle, demokrati och sociala rörelser*. Stockholm : Atlas, 2002
- Zackariasson, M: *Maktkamper och korridorfester: en etnologisk studie av kulturella processer och gruppintegration i två studentkorridorer*. Uppsala : Etnologiska avd., Univ. [distributör], 2001
- Ziehe, T: *Ny Ungdom: Om ovanliga läroprocesser*. Stockholm : Norstedt, 1986
- Ziehe, T: *Kulturanalyser - Ungdom, utbildning och modernitet: essäer*. Stockholm ; Stehag : B. Östlings bokförl. Symposion, 1993
- Öhlund, T & Bolin, G: *Ungdomsforskning: kritik, reflektioner och framtida möjligheter*. Stockholm : Ungdomskultur vid Stockholms universitet, 1994
- De kallar oss unga: Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie 2003*
- Ungdomars välfärd och värderingar*. SOU-rapport 1994:73. Stockholm : Fritze, 1994
- Ekstrand, L: *GP*, Göteborgs Posten: 2001-06-07
- Vår Bostad* nr. 2. 1998-02-11
- Tromb*: Tromb nr 1: bostadsnumret 2002/2003. ZetterQvist Tryckeri

Övriga källor

- www.tromb.net: *Tromb* nättidning, 030429
- www.svt.se/nyheter: 030428
- www.jagvillhabostad.nu 030602
- www.dn.se: *DN*: s nätupplaga, 030330
- www.boplatsgbg.se 030602
- www.stenafastigheter.se 030602
- www.riksdagen.se (Regeringsformen 030602)

Samtliga Internetkällor är utskrivna av författaren ovan angivna datum

Intervjuer med åtta informanter, samt Pelle Oskarsson, ordförande i Nätverket och Föreningen Tromb